

НАУКОВО-ДОСЛІДНИЙ ІНСТИТУТ ПРАВОВОГО
ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ІННОВАЦІЙНОГО РОЗВИТКУ
НАЦІОНАЛЬНОЇ АКАДЕМІЇ ПРАВОВИХ НАУК УКРАЇНИ

ЗБІРНИК НАУКОВИХ ПРАЦЬ НДІ ПЗІР НАПрН УКРАЇНИ

Випуск 5

ЦИФРОВІ ТРАНСФОРМАЦІЇ УКРАЇНИ 2021: ВИКЛИКИ ТА РЕАЛІЇ

Електронне наукове видання

Харків
2021

*Рекомендовано до публікації
Вченою радою Науково-дослідного інституту правового забезпечення
інноваційного розвитку Національної академії правових наук України
(протокол № 9 від 25 жовтня 2021 р.)*

Редакційна колегія:

С. В. Глібко – канд. юрид. наук, директор НДІ ПЗІР НАПрН України;
К. В. Єфремова – канд. юрид. наук, заступник директора з наукової роботи НДІ ПЗІР НАПрН України;
А. М. Лябчич – канд. юрид. наук, учений секретар НДІ ПЗІР НАПрН України;
О. О. Гречко – канд. юрид. наук, молодший науковий співробітник НДІ ПЗІР НАПрН України.

Рецензенти:

О. С. Кухарєв – доктор юридичних наук, доцент, професор кафедри цивільного права та процесу Харківського національного університету внутрішніх справ;
О. О. Петришин – кандидат юридичних наук, старший дослідник, учений секретар НДІ державного будівництва та місцевого самоврядування НАПрН України, доцент кафедри права Європейського Союзу Національної юридичної академії імені Ярослава Мудрого.

Збірник наукових праць НДІ ПЗІР НАПрН України. Вип. 5: Цифрові трансформації України 2021: виклики та реалії : за матеріалами II круглого столу (м. Харків, 20 вересня 2021 року) / за ред. С. В. Глібка, К. В. Єфремової. – Харків: НДІ ПЗІР НАПрН України, 2021. – 214 с. – Електронне наукове видання. – https://ndipzir.org.ua/wp-content/uploads/2021/Conf_20.09.21/Conf_20.09.21.pdf.

ISBN 978-617-7806-10-2

У збірнику наукових праць представлені доповіді, тези доповідей, наукові повідомлення студентів, викладачів, практичних працівників, науковців, що взяли участь у II круглому столі «Цифрові трансформації України 2021: виклики та реалії». Захід був проведений Національною академією правових наук України, Науково-дослідним інститутом правового забезпечення інноваційного розвитку Національної академії правових наук України, Радою молодих учених Науково-дослідного інституту правового забезпечення інноваційного розвитку 20 вересня 2021 року у м. Харкові з метою обміну практичними і теоретичними напрацюваннями й підготовки рекомендацій учасників щодо правових проблем і викликів розвитку цифрової економіки України в умовах кризи.

Збірник наукових праць є продовженням науковим виданням.

Видання буде цікавим науковцям, аспірантам, студентам та всім, хто цікавиться актуальними проблемами розвитку цифрової економіки України.

Друкується в авторській редакції

ЗМІСТ

Андрощук Геннадій Олександрович Ступінь довіри до штучного інтелекту: аналіз результатів досліджень . . .	6
Вапнярчук Наталія Миколаївна Цифровізація – один із перспективних напрямів розвитку вітчизняної системи освіти.	17
Внукова Наталія Миколаївна Визначення зацікавленості темою цифрових трансформацій у економіці Індустрії 4.0.	22
Гетьман Анатолій Павлович, Суєтнов Євгеній Павлович Щодо правового регулювання господарської діяльності на засадах впровадження екосистемного підходу	27
Гетьман Катерина Олегівна Загальні підходи до перевірки дотримання принципу «витягнутої руки»	36
Бринцев Олексій Васильович Актуальні проблеми захисту персональних даних в Україні.	43
Головащенко Ольга Сергіївна До питання правового забезпечення дослідницької інфраструктури : досвід Чеської республіки	49
Гречко Ольга Олександрівна Деякі пропозиції щодо уніфікації інноваційного законодавства України.	54
Дмитрик Ольга Олександрівна Деякі проблеми впровадження цифрових новацій при адмініструванні податків та зборів в Україні	60
Єфремова Катерина Вікторівна Новітні тенденції щодо захисту прав інтелектуальної власності в умовах цифрової трансформації економіки України	67
Жорнокуй Юрій Михайлович Об'єкт правовідносин у сфері інвестування інноваційної діяльності	73
Завадська Ангеліна Тимурівна До питання деяких правових аспектів тенденцій підтримки стартапів у ЄС	78

Каткова Тетяна Геннадіївна

Адміністративна відповідальність за поширення неправдивих чуток про COVID-19 в інтернеті 84

Колісник Анна Сергіївна

До питання про цифровізацію податкових правовідносин. 91

Коломійчук В'ячеслав Олегович

Етапи розвитку рейдерства на території України 97

Коритін Денис Сергійович

Актуальні правові питання інформаційної складової фінансової державної підтримки малого та середнього підприємництва в Україні . . 103

Котенко Артем Михайлович

Змістовий критерій визначення господарських операцій контрольованими 110

Кохан Вероніка Павлівна

Режим «без паперів» публічних послуг в Україні: які принципи застосовано? 120

Любичч Анна Миколаївна, Іванова Ксенія Юріївна

Щодо деяких світових моделей інноваційного процесу. 125

Макух Оксана Володимирівна

Деякі аспекти правового регулювання податкової сфери в умовах цифровізації економіки 129

Мамасв Ілля Олександрович

Аналіз готовності України та українського суспільства до інтеграції у єдиний цифровий ринок ЄС 136

Новіков Євген Андрійович

Досвід розбудови посередницьких інститутів у процесах трансферу технологій в США. 148

Перепелиця Марія Олександрівна

Правове регулювання відносин у сфері обігу та використання віртуальних валют. 156

Петришина Марина Олександрівна

Проблеми формування та розвитку спроможного місцевого самоврядування в Україні 162

Подрез-Ряполова Ірина Валеріївна

Інноваційні аспекти розвитку національної інфраструктури геопросторових даних 169

Токарєва Катерина Олегівна	
Цифрові технології у бюджетній діяльності	174
Хаустова Марина Геннадіївна	
Стандарти прав людини в сфері цифрових технологій під впливом глобалізаційних викликів	180
Чалабієва Маріям Рзаївна	
Перспективи розвитку цифрового суспільства в межах територіальної громади	189
Шматков Даніїл Ігорович	
Відповідальні дослідження та інновації: виклики для розвитку інноваційної економіки України	194
Ярошенко Олег Миколайович	
Цифровізація – ключовий фактор удосконалення освіти	199
Знаменський Георгій Львович	
Інноваційне законодавство в сучасних умовах	207
Огієнко Інна Віталіївна	
Загрози дерегуляції трудових відносин в умовах цифрових трансформацій в Україні	208

Андрощук Геннадій Олександрович
*кандидат економічних наук, доцент,
головний науковий співробітник
НДІ інтелектуальної власності НАПрН України
ORCID: 0000-0003-0781-9740*

СТУПІНЬ ДОВІРИ ДО ШТУЧНОГО ІНТЕЛЕКТУ: АНАЛІЗ РЕЗУЛЬТАТІВ ДОСЛІДЖЕНЬ

На основі аналізу спільного дослідження міжнародної аудиторської фірми KPMG і Університету Квінсленда (Австралія) в п'яти розвинених країнах (США, Канаді, Великобританії, Німеччині та Австралії) розглянуто ступень довіри до штучного інтелекту (ШІ). Дається їх порівняння з результатами інших соціологічних опитувань: дослідження міжнародної аудиторської фірми BCG, а також опитування російських та українських громадян. Визначено ключові драйвери збільшення ступеня довіри до ШІ, наведено регуляторні правила для безпечного використання технології ШІ в країнах ЄС.

Ключові слова: штучний інтелект, оцінка ризиків, безпека технології, ступень довіри, цифрова трансформація.

Androshchuk Gennady
*Candidate of Economic Sciences, Associate Professor,
chief researcher of the Research Institute of Intellectual Property
of the NALS of Ukraine
ORCID: 0000-0003-0781-9740*

DEGREE OF TRUST IN ARTIFICIAL INTELLIGENCE: ANALYSIS OF RESEARCH RESULTS

Based on an analysis of a joint study by the international audit firm KPMG and the University of Queensland (Australia) in five developed countries (USA, Canada, UK, Germany and Australia), the degree of trust in artificial intelligence (AI) was considered. They are compared with the results of other opinion polls: a study by the international audit firm BCG, as well as surveys of Russian and Ukrainian citizens. The key drivers for increasing the level of trust in AI have been identified, and regulatory rules for the safe use of AI technology in EU countries have been presented.

Keywords: artificial intelligence, risk assessment, technology security, degree of trust, digital transformation

Штучний інтелект (ШІ) – це здатність машин відображати людські навички, такі як міркування, навчання, планування і творчість. ШІ дозволяє технічним системам сприймати своє оточення, справлятися з тим, що вони сприймають, і вирішувати проблеми, працюючи для досягнення певної мети. ШІ розглядається як центральний елемент цифрової трансформації суспільства. Очікується, що його майбутні програми принесуть величезні зміни, водночас він вже присутній в нашому повсякденному житті. Роботи, автономні автомобілі, дрони, Інтернет речей, віртуальні помічники або системи розпізнавання мови і осіб – це лише деякі приклади використання ШІ. Північна Америка щорічно інвестує в ШІ понад 15 млрд євро. Азія – близько 10 млрд євро. Європа, в свою чергу, від 2,5 до 3 млрд євро на рік [1].

Суспільна довіра до ШІ життєво важлива для постійного прийняття технологій, які змінюють наш спосіб життя і роботу. Користь і перспективи ШІ для суспільства і бізнесу незаперечні. ШІ допомагає людям робити точніші прогнози і приймати обґрунтовані рішення, забезпечуючи інновації та підвищення продуктивності. Він допомагає виявляти шахрайство з кредитними картами, діагностувати захворювання і сприяти глобальній боротьбі з COVID-19. Ризики і проблеми, які створює ШІ, включаючи кодифікацію і посилення несправедливих упереджень і порушення прав людини, таких як конфіденційність, також незаперечні. Ці проблеми викликають стурбованість громадськості і викликають питання в усьому світі щодо надійності і регулювання систем ШІ. Якщо системи ШІ не опиняться гідними довіри, їх широке визнання і впровадження буде утруднено, а потенційно величезні соціальні і економічні вигоди не будуть повністю реалізовані. Незважаючи на центральну важливість довіри, на сьогоднішні мало що відомо про довіру громадян до ШІ або про те, що впливає на нього в різних країнах.

Аналіз результатів дослідження довіри до ШІ в п'яти розвинутих країнах.

У березні 2021 р. світ побачили результати спільного дослідження міжнародної аудиторської фірми KPMG і Університету Квінсленда (Австралія), присвяченого темі довіри до ШІ (Довіра до штучного інтелекту: результати дослідження в п'яти розвинених країнах – (Trust in Artificial Intelligence: A five country study) [2].

В ході дослідження було опитано понад 4 500 осіб з країн з розвинутою економікою і високим рівнем життя: з США, Канади, Великобританії, Німеччини та Австралії. З повною версією звіту (англійською мовою) можна ознайомитися за посиланням.

У цій статті викладено основні результати цього дослідження та деякі порівняння їх з результатами інших соціологічних опитувань на цю тему: дослідження міжнародної аудиторської фірми BCG (2019), а також компанії Future Workplace, опитування російських громадян, проведених ВЦИОМ (2020) і соціологічне дослідження «Штучний інтелект: український вимір», проведеного у вересні 2018 р. з ініціативи Інституту Горшеніна і групи компаній Everest.

Статистична основа

Національний склад. В опитуванні взяло участь приблизно рівна кількість громадян з кожної країни: 1 223 американців, 1 229 канадців, 1 202 німців, 1 200 британців і 1 200 австралійців.

Статевий склад. Частка респондентів-чоловіків склала 49%, респондентів-жінок – 51%.

Віковий склад: 6% респондентів – вік від 18 до 23 років («покоління Z»); 32% респондентів – вік від 24 до 39 років («мілленіали»); 28% респондентів – вік від 40 до 55 років («покоління X»); 30% респондентів – вік від 56 до 74 років («бебі-бумери»); 4% респондентів – вік від 75 до 89 років («мовчазне покоління»).

Крім цього, частка міських жителів серед респондентів склала 57%, сільських – 43%. 42% людей, які взяли участь в дослідженні, мають вищу освіту.

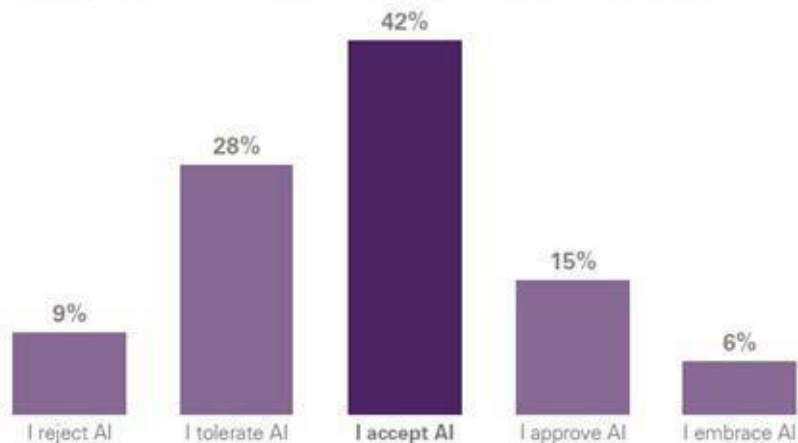
Загальні результати

1. Довіра є ключовим аспектом прийнятності ШІ населенням. Виявлено 4 драйвера збільшення ступеня довіри до ШІ: а. віра в адекватне правове регулювання ШІ, що забезпечує безпеку технології (найсильніший драйвер); б. Передбачуваний позитивний вплив

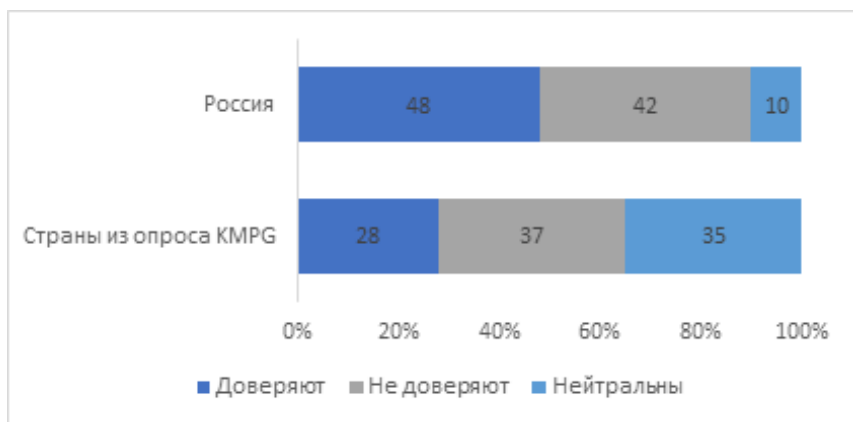
ШІ на робочі місця і роботу в цілому; с. доступність для розуміння принципів роботи ШІ; d. передбачуваний позитивний вплив ШІ на суспільство.

2. Люди не довіряють ШІ, але допускають його використання. Більшість опитаних вказало, що ставляться терпимо до ШІ (42%) або нейтрально (28%). Меншість опитаних схвалюють використання ШІ (15%), підтримують (6%). 9% опитаних ставляться до ШІ негативно.

'In thinking about AI, which of the following best represents your view?'

При цьому 28% опитаних довіряють ШІ, 37% – не хочуть довіряти ШІ, 35% утрималося від відповіді. Якщо порівняти показники відповідей на аналогічне питання серед населення Росії, то росіяни набагато більш виразно висловлюють свою думку щодо ШІ. Лише 10% не змогли відповісти на питання, інші розділилися на два приблизно рівних табори: 48% тих, хто довіряє ШІ і 42% ставляться до ШІ з недовірою. У Росії довіряти ШІ схильна більша кількість населення [3].

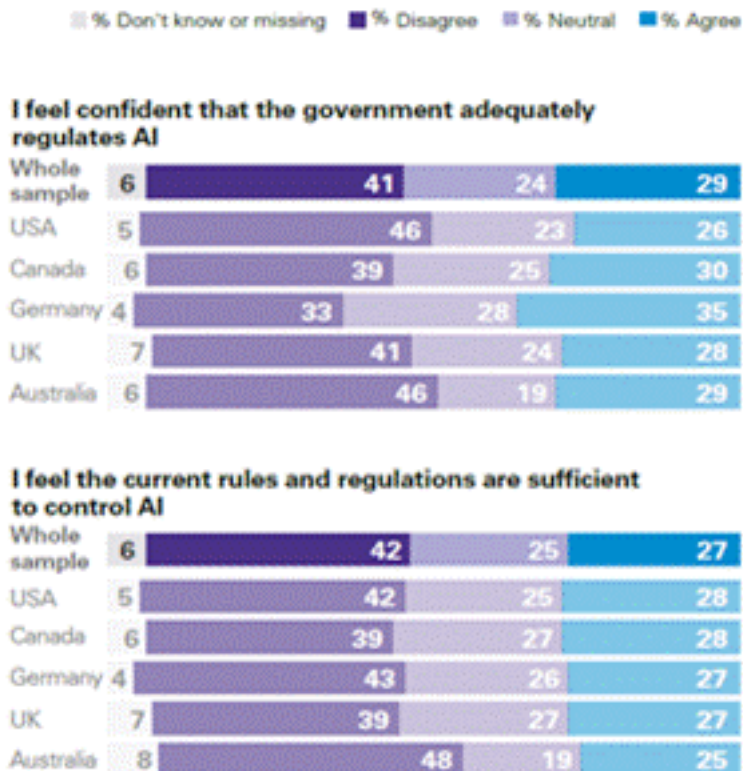
3. Довіра до інститутів розробки, впровадження та регулювання ШІ різниться в залежності від країни. У всіх країнах найвища ступінь довіри віддається університетам та науковим інститутам. 71%–77% опитаних готові довірити їм розробку і впровадження ШІ, 67%–73% – також регулювання ШІ-сфери. До комерційних і урядових організацій люди проявляють менше довіри: 58%–62% довіряє їм розробку і впровадження ШІ, 54%–58% – регулювання. Менша ступінь довіри можливо пояснюється тим, що більшість опитаних вважають, що приватні компанії і держава більше зацікавлені в отриманні комерційної вигоди від ШІ, ніж суспільну користь даних технологій. Особливо сильна ступінь недовіри до держави в контексті використання ШІ в США і Великобританії.

Цей результат підтверджує і висновки, викладені в дослідженні VCG про те, що *рівень довіри до уряду корелює з рівнем довіри до ШІ*.

4. Люди очікують регулювання ШІ за допомогою зовнішнього незалежного нагляду. Абсолютна більшість опитаних вважають за необхідне регулювання сфери ШІ (81%). 61–62% з них виступають за створення нового незалежного регулятора. У Великобританії за незалежний регулятор виступає більше людей, ніж в інших проаналізованих країнах. Респонденти з США в більшій мірі ніж респонденти з інших країн виступають проти того, щоб держава та іс-

нуючі інститути регулювали ШІ -сферу і вважають за краще цього відсутність регулювання зовсім.

5. Поточні правові гарантії бачаться недостатніми для забезпечення безпеки використання ШІ. Незважаючи на впевненість в необхідності правового регулювання ШІ, більшість опитаних не згодні або утрималися від оцінки поточного правового регулювання як достатнього для забезпечення безпеки ШІ -технологій.

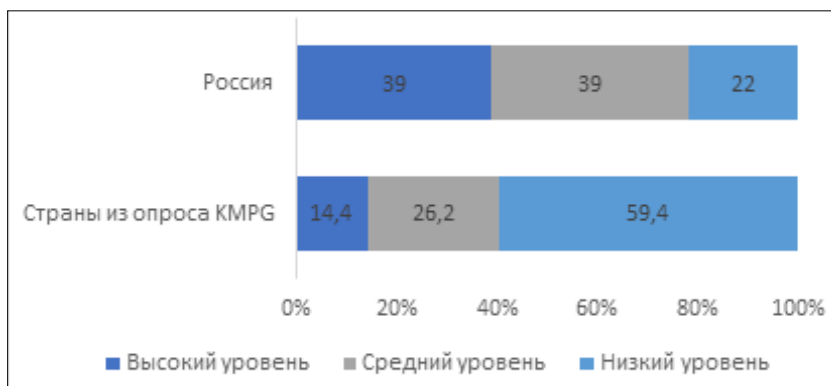
6. Тверде розуміння принципів, яким повинен відповідати безпечний ШІ-продукт. Всі опитані мають чітке бачення тих принципів, яким має відповідати впровадження ШІ в організації, якщо останні

хочуть, щоб їм довіряли. В якості таких принципів виділяються: а. швидкодія і точність; б. конфіденційність даних; с. захищеність і керованість; d. прозорість і зрозумілість; е. підзвітність; f. оцінка ризиків і очікуваного впливу; g. справедливість; h. підконтрольність людині.

7. Люди сприймають використання ШІ на роботі, але не у всіх областях. Так, 22% опитаних вважають, що впровадження ШІ створить більше робочих місць, ніж знищить. Велика частина опитаних (70%–76%) знайшли комфортним використання ШІ на робочих місцях з метою автоматизації виробничих процесів. Однак набагато менше людей знаходять безпечним використання ШІ для моніторингу або оцінки співробітників / здобувачів.

8. Бажання дізнатися більше про ШІ поєднується з низьким рівнем розуміння того, що таке ШІ і як він працює. Так, 62% опитаних чули про ШІ. При цьому 60% зізналися, що мало розуміють, що таке ШІ і як він використовується в повсякденних додатках. Попри це, 83% опитаних висловили бажання дізнатися більше про ШІ-технології.

В середньому 59,4% опитаних з розвинених країн мають низький рівень поінформованості про ШІ; 26,2% – середній рівень; 14,4% – високий рівень. Серед росіян подібні показники за даними ВЦІОМ складають: 22% – низький рівень, 39% – середній рівень; 39% – високий рівень.

В результаті дослідження експерти KPMG і Університету Квінсленда дійшли такого спільного висновку: *довіру до ШІ можна під-*

вищити за допомогою: реалізації очікувань суспільства щодо розробки, впровадження та регулювання ШІ (забезпечити захищеність даних, контроль і нагляд, підвищити прозорість робочих інструментів і практик, які використовують ШІ); посилення правового регулювання ШІ; підняття рівня знань населення про ШІ [2].

Ставлення до ШІ в Україні. Перше в Україні соціологічне дослідження «Штучний інтелект: український вимір» – ставлення населення до нових технологій було проведено у вересні 2018 року з ініціативи Інституту Горшеніна і групи компаній Everest методом інтерв'ю face-to-face за місцем проживання респондентів. Було опитано 1000 респондентів віком від 16 років до 65 років у всіх обласних центрах України (без урахування окупованих територій АР Крим, міста Севастополь, Донецької та Луганської областей, на Донбасі дослідження було проведено в Маріуполі та Северодонецьку) за квотами: регіон проживання, стать і вік респондентів. Похибка репрезентативності дослідження не перевищує +/- 3,1% [4].

Українці готові покласти на нові технології не тільки в питанні виборів, але і в боротьбі з корупцією. 42,3% українців не проти довірити контроль за державними видатками ШІ, респонденти відкриті до того, щоб задіяти роботів у будівництві (52,0%), промисловості (46,0%) та освіти (39,1%). Цікаво, що, незважаючи на таку відкритість, серед найбільш неприйнятних для використання ШІ українці назвали політику і державне управління (40,1%), мистецтво (37,1%), юриспруденцію (34,7%), спорт (33,1%) і журналістику (28,3%). Медицина є проблемною точкою, що поляризує суспільство, адже вона лідирує і в позитивному (51,4%), і в негативному ставленні (28,3%) з впровадження нових технологій. Варто додати також, що люди відповідають на ці запитання інтуїтивно, оцінюючи власне уявлення про переваги і ризики, а це ще раз свідчить, що суспільству потрібна більш системна інформація про нові технології та їх можливий вплив на життя людей. Більшість опитаних громадян (61,7%) вважає, що Україні потрібна власна стратегія, подібна до Національної стратегії розвитку технологій штучного інтелекту до 2030 року, яку було прийнято в Китаї. З них 41,3% вибрали відповідь «радіше так», а 20,4% – «точно так».

Регуляторні правила для безпечного використання технологій ШІ. Європейська комісія розробила регуляторні правила для безпечного та етичного використання технологій ШІ в країнах Європейського Союзу. «Пропонуючи ці правила, Євросоюз проявляє лідерство у розробці законодавчих норм, які гарантуватимуть довіру до ШІ. Встановлюючи такі стандарти, ми можемо прокласти шлях для етичного використання технологій ШІ в усьому світі та забезпечити конкурентоспроможність ЄС у цій сфері. Спрямовані у майбутнє та сприятливі для інновацій, наші правила застосовуються там, де вони є прямо необхідними: коли мова йде про безпеку та фундаментальні права наших громадян», – пояснила віцепрезидентка Єврокомісії з цифрового розвитку Маргрете Вестайгер [5]. Нові правила передбачають критерії з оцінки ризиків використання технологій ШІ, та поділяють усі технології сфери на 3 групи:

Технології неприйняттого ризику – всі системи ШІ, які спричиняють загрозу для безпеки, способу життя або для прав людей, наприклад, системи або додатки, які дозволяють маніпулювати поведінкою людей, або технології, що дозволяють владі сегментацію суспільства за ознакою вироблених системами ШІ «соціальних рейтингів».

Технології високого ризику – системи ШІ, які застосовуються, у сферах громадського транспорту та в інших об'єктах критичної інфраструктури, у сфері освіти та професійної підготовки, у сфері безпеки та працевлаштування, громадського порядку, міграції й притулку, правосуддя та інших, які прямо зачіпають безпеку особи або права людини, в т. ч. на отримання адекватних соціальних послуг, якісної освіти або забезпечення права на гідну працю. Використовувати подібні системи ШІ можна буде тільки після ретельної перевірки регуляторними органами ЄС. Крім того, до «високого ризику» віднесені також технології розпізнавання обличчя, використання яких правоохоронними органами буде дозволене лише за судовим приписом.

Технології мінімального ризику – чат-боти, відеоігри, фільтри комп'ютерного спаму та інші, що не несуть загрози для безпеки або

прав користувачів. Використання таких технологій не потребувати додаткового дозволу.

Законопроект Єврокомісії має бути розглянутий та ухвалений Європейським Парламентом та підтриманий на рівні країн-членів ЄС. Після такого ухвалення нововведення застосовуватимуться на всій території ЄС.

Рівень довіри до ШІ у світі. Останнє дослідження «AI at Work» показує, що 64 % осіб довіряють роботам більше, ніж своїм начальникам. Як підкреслюють творці звіту, штучний інтелект (AI) змінив стосунки між людьми та технологіями на робочому місці. Дослідження американської компанії з індустрії технологій Oracle та дослідницької компанії Future Workplace показало, що ШІ стає все більш поширеним на підприємствах. У ньому взяли участь майже 8,4 тис. осіб. співробітники, менеджери та менеджери з персоналу з 10 країн [6]. ШІ все частіше. 50% працівників використовують певну форму цієї технології, хоча минулого року їх було лише 32% – згідно з опитуванням. Особи, зайняті в Китаї (77%) та Індії (78%), мають у своєму розпорядженні ШІ удвічі частіше, ніж у Франції (32%) та Японії (29%). Співробітники Індії (60%) та Китаю (56%) є найбільш відкритими для ШІ. Наступні місця в цьому рейтингу посіли Об'єднані Арабські Емірати (44%), Сінгапур (41%), Бразилія (32%), Австралія та Нова Зеландія (26%), Японія (25%), США (22%), Великобританія (20%) та Франція (8%). Чоловіки (32%) більш позитивно ставляться до ШІ на робочому місці, ніж жінки (23%). Автори дослідження стверджують, що 65% працівників з «оптимізмом, ентузіазмом та вдячністю» сприймають роботу як співпрацівника, а майже чверть заявляє, що їх стосунки зі ШІ на роботі «дружні» і «приносять їм задоволення». На думку респондентів, роботи краще забезпечують об'єктивну інформацію (26%), дотримання графіків роботи (34%), вирішення проблем (29%) та управління бюджетом (26%). З іншого боку, менеджери, на думку працівників, краще, ніж роботи, насамперед у розумінні своїх почуттів (45%), навчанні (33%) та побудові робочої культури (29%). 76% працівників та 81% менеджерів з персоналу вважають, що важко йти в ногу з технологічними змінами в робочому середовищі. Співробітники очікують на кращий ко-

ристувальницький інтерфейс (34%), навчання кращим процедурам (30%) та інструментам, персоналізованих з точки зору їх поведінки (30%). Так звані цифрові тубільці (виховані з доступом до Інтернету та технологій) з покоління Z (43%) та тисячоліття (45%) мають більші занепокоєння щодо захисту конфіденційності та безпеки на виробництві, ніж представники покоління X (29%) та післявоєнного періоду (23%). Найважливіші побоювання відмови працівників від використання ШІ на роботі – це безпека (31%) та захист конфіденційності (30%).

ЛІТЕРАТУРА

1. Геннадій Андрощук. Штучний інтелект в редакції ЄС: проблеми залишаються. URL: <https://yur-gazeta.com/publications/practice/zahist-intelektualnoyi-vlasnosti-avtorske-pravo/shtuchniy-intelekt-v-redakciyi-es-problemi-zalishayutsya.html>.
2. Trust in Artificial Intelligence: A five country study. URL: <https://home.kpmg/au/en/home/insights/2021/03/artificial-intelligence-five-country-study.html>.
3. Доверяют ли люди искусственному интеллекту? Результаты исследования в пяти развитых странах. URL: <https://habr.com/ru/company/timeweb/blog/574582/>.
4. Штучний інтелект: український вимір. Звіт за результатами кількісного соціологічного дослідження. Київ, 2018. URL: <http://gorshenin.ua/wp-content/uploads/2018/12/Iskusstvennyj-intellekt.pdf>.
5. Єврокомісія розробила законопроект про захист від штучного інтелекту. URL: <https://suspilne.media/159153-ukrainka-morkvic-zdobula-sriblo-paralimpiadi-u-fehtuvanni-na-rapirah-ce-34-medal-ukraini-u-tokio/>.
6. Геннадій Андрощук. Людина проти робота: кому ми більше довіряємо? URL: <https://yur-gazeta.com/golovna/lyudina-proti-robota-komu-mi-bilshedoviryamo.html>.

REFERENCES

1. Hennadii Androshchuk. Shtuchnyi intelekt v redaktsii YeS: problemy zalyshaiutsia. URL: <https://yur-gazeta.com/publications/practice/zahist-intelektualnoyi-vlasnosti-avtorske-pravo/shtuchniy-intelekt-v-redakciyi-es-problemi-zalishayutsya.html> [in Ukrainian].
2. Trust in Artificial Intelligence: A five country study. URL: <https://home.kpmg/au/en/home/insights/2021/03/artificial-intelligence-five-country-study.html> [in English].

3. Dovyayut li lyudi iskusstvennomu intelektu? Rezultaty issledovaniya v pyati razvitykh stranakh. URL: <https://habr.com/ru/company/timeweb/blog/574582/> [in Russian].

4. Shtuchnyi intelekt: ukrainskyi vymir. Zvit za rezultatamy kilkisnoho sotsiologichnoho doslidzhennia. Kyiv, 2018. URL: <http://gorshenin.ua/wp-content/uploads/2018/12/Iskusstvennyj-intelekt.pdf> [in Ukrainian].

5. Yevrokomisiia rozrobyla zakonoproiekt pro zakhyt vid shtuchoho intelektu. URL: <https://suspilne.media/159153-ukrainka-morkvic-zdobula-sriblo-paralimpiadi-u-fehtuvanni-na-rapirah-ce-34-medal-ukraini-u-tokio/> [in Ukrainian].

6. Hennadii Androshchuk. Liudyna proty robota: komu my bilshe doviriemo? URL: <https://yur-gazeta.com/golovna/lyudina-proti-robota-komu-mi-bilshe-doviryemo.html> [in Ukrainian].

Вапнярчук Наталія Миколаївна

*кандидат юридичних наук, старший науковий співробітник,
старший науковий співробітник НДІ правового
забезпечення інноваційного розвитку НАПрН України
ORCID: 0000-0003-2764-3826*

ЦИФРОВІЗАЦІЯ – ОДИН ІЗ ПЕРСПЕКТИВНИХ НАПРЯМІВ РОЗВИТКУ ВІТЧИЗНЯНОЇ СИСТЕМИ ОСВІТИ

У роботі розглянуто один із актуальних і перспективних напрямів розвитку вітчизняної системи освіти – її цифровізацію. Зазначено, що сьогодні немає сумніву в тому, що світ цифрових технологій – це не лише новий логічний етап розвитку технологічної сфери людства, а й усієї існуючої правової та соціально-політичної реальності.

Ключові слова: цифровізація, освіта, цифрові технології, держава.

Вапнярчук Natalya

*PhD, Senior Researcher of the Scientific and Research Institute
of Providing Legal Framework for the Innovative Development
of NALS of Ukraine
ORCID: 0000-0003-2764-3826*

DIGITALIZATION – ONE OF THE PROSPECTIVE DIRECTIONS OF DEVELOPMENT OF THE DOMESTIC EDUCATION SYSTEM

The paper considers one of the current and promising areas of development of the domestic education system – its digitization. It is noted that today there is no doubt that the world of digital technologies is not only a new logical stage in the development of the technological sphere of mankind, but also the entire existing legal and socio-political reality.

Key words: digitalization, education, digital technologies, state.

Сьогодні уряди більшості європейських країн докладають значні зусилля для модернізації систем освіти на основі застосування цифрових технологій. Розвиток цифрової освіти ініціює появу нових освітніх практик, що в свою чергу сприяє трансформації освітньої системи в цілому. Галузь освіти, локалізована інституційними, тимчасовими і просторовими рамками, значно модернізується за рахунок упровадження цифрових технологій в освітній процес.

Україна також стала на шлях цифровізації (*англ. digitalization*), про що свідчить прийняття у 2018 році Концепції розвитку цифрової економіки та суспільства України на 2018-2020 роки [1], з ухвалою якої наша держава розпочала свій рух у напрямку Четвертої промислової революції (*«Fourth Industrial Revolution»*), про настання ери якої все частіше ведуть мову провідні вчені, бізнесмени та економісти. Платформи, подібні німецькій Industrie 4.0, існують у багатьох розвинених країнах. Відтепер до процесу долучилася й Україна.

Відповідно до Концепції цифровізація освіти є сучасним етапом її інформатизації, що передбачає насичення інформаційно-освітнього середовища електронно-цифровими пристроями, засобами, системами та налагодження електронно-комунікаційного обміну між ними, що фактично уможливило інтегральну взаємодію віртуального та фізичного, тобто створює кіберфізичний освітній простір. Цифровізація освіти залежить від об'єктивних умов та сучасних тенденцій розвитку інформаційного суспільства, до яких варто віднести такі: – розвиток штучного інтелекту (*Artificial intelligence*),

«машинне навчання» (Machine Learning), нейромережі (Artificial Neural Networks); – забезпечення мобільності інформаційно-комунікаційної діяльності користувачів в інформаційному просторі (Mobility), подальший розвиток мобільно орієнтованих засобів та ІКТ доступу до електронних даних; – широке запровадження технологій блокчейн (Blockchain) та криптовалют (Cryptocurrencies); – розвиток технології хмарних обчислень та віртуалізації, корпоративних, загальнодоступних і гібридних ІКТ інфраструктур, а також запровадження технології туманних обчислень (Cloud Computing and Virtualization, Private, Public and Hybrid Clouds, ICT-infrastructures, Fog Computing); – розвиток телемедицини (Telemedicine); – розроблення нових функцій доповненої реальності (Added Reality) і доступність обладнання для віртуальної реальності (Virtual reality); – широке запровадження чат-ботів (Chat Bots) та віртуальних помічників (Virtual Assistants) – накопичення та опрацювання значних обсягів цифрових даних, формування та використання електронних інформаційних баз і систем (Big Data, Data Mining, Data Bases), зокрема, електронних бібліотек (Electronic Libraries, Repositories) та наукометричних баз даних (Scientometric Data Bases); – розвиток користувацьких характеристик Інтернету людей (Internet of People – IoP), розгортання топології широкосмугових високошвидкісних каналів електронних комунікацій (Broadband Communication Channels), систем формування ІКТ-просторів бездротового доступу користувачів до електронних даних (Cordless Access to Digital Data, WiFi, Bluetooth, Cellular Networks); – формування Інтернету речей (Internet of Things – IoT), розвиток його програмно-апаратних засобів, зокрема мікропроцесорних, та інтеграційних платформ, для забезпечення налаштування, управління та моніторингу електронних пристроїв за допомогою сучасних телекомунікаційних технологій; – розвиток робототехніки (Robotics), роботи технічних систем, зокрема, 3D-принтерів і 3D-сканерів; – розвиток індустрії виробництва програмних засобів (Software Development Industry), зокрема, видання електронних освітніх ресурсів; – забезпечення сумісності ІКТ-засобів та ІКТ-додатків, побудованих на різних програмно-апаратних платформах (Compatibility); – розвиток мереж постачальників ІКТ-послуг (ринку

ІКТаутсорсерів), передусім хмарних сервісів (Cloud Services), та мережі Центрів опрацювання даних (Computing Center Network); – розвиток систем захисту даних в інформаційних системах та протидія кіберзлочинності (Data Security and Counteraction of Cybercriminality).

Основними напрямками цифровізації освіти відповідно до Концепції є: (1) створення освітянських ресурсів і цифрових платформ з підтримкою інтерактивного та мультимедійного контенту для загального доступу закладів освіти та учнів, зокрема інструментів автоматизації головних процесів роботи навчальних закладів; (2) розроблення та впровадження інноваційних комп'ютерних, мультимедійних та комп'ютерно орієнтованих засобів навчання та обладнання для створення цифрового навчального середовища (мультимедійні класи, навково-дослідних STEM-центрів лабораторії, інклюзивні класи, класи змішаного навчання); (3) організація широкомовного доступу до Інтернету учнів та студентів у навчальних класах та аудиторіях в закладах освіти всіх рівнів; (4) розвиток дистанційної форми освіти з використанням когнітивних та мультимедійних технологій.

На думку А. Ю. Іщенко, одним із головних засобів цифровізації освіти є створення Національної платформи цифрової освіти (НПЦО). Оскільки, реалізація попереднього етапу – створення та введення в дію Національної освітньої електронної платформи, зазнала невдачі. Додаткової актуальності завдання створення НПЦО набуло в умовах пандемії: якби Національна платформа діяла, більшості проблем, пов'язаних з організацією дистанційної освіти, можна було б уникнути. З огляду на це нагально необхідним є перезавантаження проекту та його реалізація з урахуванням допущених помилок та виявлених недоліків.

Вирішення зазначеного завдання, на думку науковця, потребує здійснення наступних кроків. Зокрема, Міністерству освіти і науки України із залученням Міністерства цифрової трансформації України, представників фахових спільнот та громадських організацій слід: – створити спеціалізований підрозділ (департамент) цифрової освіти, функцією якого є формування державної освітньої політики за відповідними напрямками для ефективної модернізації освітньої

системи; – забезпечити умови для оптимальної взаємодії між основними сторонами процесу створення і застосування електронного освітнього контенту – освітянами, видавцями, ІТ-професіоналами; – розробити та ухвалити «Концепцію розвитку цифрової освіти в Україні», нове «Положення про Національну платформу цифрової освіти» з урахуванням недоліків, виявлених на попередньому етапі; – розробити нормативні документи щодо стандартів електронних підручників, цифрових навчальних матеріалів та освітніх сервісів; – реалізувати проект створення НПЦО, забезпечити користувачів Національної платформи якісним і сучасним цифровим освітнім контентом, розпочати ліквідацію наявної нині суперечності між відносно високим рівнем цифрової матеріальної бази в освіті та браком якісного і сучасного цифрового освітнього контенту [2].

Як бачимо, актуальним і перспективним напрямом розвитку вітчизняної системи освіти є її цифровізація, яка сьогодні виступає однією з пріоритетних задач, що дозволить нашій державі з упевненістю рухатися у напрямку Четвертої промислової революції. Питання цифровізації освіти ще більше загострюються через пандемію коронавірусу COVID-19, карантинні заходи та необхідність дистанційного навчання. Цифрові технології роблять освітній процес мобільним, диференційованим та індивідуальним. При цьому вони не замінюють викладача, а гармонійно доповнюють його. Крім того, цифрові технології надають ряд нових можливостей, як для викладачів так і для студентів, зокрема: отримання задоволення від захопливого процесу спілкування і пізнання; автоматизація більшої частини викладацької роботи, вивільняючи час на пошук, спілкування, самовдосконалення, індивідуальну роботу зі студентами; забезпечення зворотного зв'язку; відчуття студентів зі слабкою підготовкою в ролі лідера, що загалом сприяє успіху всієї академічної групи; корекція індивідуального розвитку майбутніх фахівців; підвищення ефективності управління освітнім процесом та освітою у цілому.

Отже, сьогодні немає сумніву в тому, що світ цифрових технологій, це не лише новий логічний етап розвитку технологічної сфери людства, а й усієї існуючої правової та соціально-політичної реальності.

ЛІТЕРАТУРА

1. Концепція розвитку цифрової економіки та суспільства України на 2018-2020 роки: схвал. розпорядж. Каб. Міністрів України від 17.01.2018 р. № 67-р. *Офіційний вісник України*. 2018. № 16. Ст. 560.
2. Іщенко А. Ю. Національна платформа цифрової освіти як пріоритетний інструмент оновлення вітчизняної освітньої системи. URL: <https://niss.gov.ua/sites/default/files/2020-05/cyfrova-osvita.pdf>.

REFERENCES

1. Kontseptsiia rozvytku tsyfrovoi ekonomiky ta suspilstva Ukrainy na 2018-2020 roky: skhval. rozporiadzh. Kab. Ministriv Ukrainy vid 17.01.2018 r. № 67-r. (2018). *Ofitsiinyi visnyk Ukrainy – Official Gazette of Ukraine*, 16, art. 560 [in Ukrainian].
2. Ishchenko, A.Yu. Natsionalna platforma tsyfrovoi osvity yak priorytetnyi instrument onovlennia vitchyznianoї osvitnoi systemy. URL: <https://niss.gov.ua/sites/default/files/2020-05/cyfrova-osvita.pdf> [in Ukrainian].

Внукова Наталія Миколаївна

*доктор економічних наук, провідний науковий співробітник
НДІ правового забезпечення інноваційного розвитку
НАПрН України, професор кафедри банківської справи
і фінансових послуг Харківського національного економічного
університету імені Семена Кузнеця
ORCID: 0000-0002-1354-4838*

ВИЗНАЧЕННЯ ЗАЦІКАВЛЕНOSTІ ТЕМОЮ ЦИФРОВИХ ТРАНСФОРМАЦІЙ У ЕКОНОМІЦІ ІНДУСТРІЇ 4.0

Наукова робота присвячена дослідженню рівня зацікавленості напрямами змін щодо цифрової трансформації та Індустрії 4.0. Виявлення ступеня інтересу до тем у світі і їх співвідношення. Встановлення рівня попиту на правове та економічне регулювання технологічних процесів Індустрії 4.0 через оцінку рівня зацікавленості у пошуковій системі Google Trends.

Ключові слова: цифрова економіка, Індустрія 4.0, технології змін.

Vnukova Nataliya

*Doctor of Economics (2nd PhD), Leading researcher of Scientific and Research Institute of Providing Legal Framework for the Innovative Development of NALS of Ukraine, Professor of the Department banking and financial services
Simon Kuznets Kharkiv National University of Economics
ORCID: 0000-0002-1354-4838*

DETERMINATION OF INTEREST IN THE TOPIC OF DIGITAL TRANSFORMATIONS IN THE ECONOMY OF INDUSTRY 4.0

The research is devoted to the study of the level of interest in the areas of change in relation to digital transformation and Industry 4.0. Identifying the degree of interest in topics in the world and their relationship. Establishing the level of demand for legal and economic regulation of technological processes in Industry 4.0 by assessing the level of interest in the Google Trends search engine.

Key words: digital economy, Industry 4.0, technologies of changes.

Актуальність. Застосування технологій Індустрії 4.0 невід’ємне від розвитку цифрової економіки. Досвід європейських країн, зокрема, Польщі [1] передбачає всебічний аналіз регулювання господарської діяльності в умовах цифрової трансформації. Введення інноваційних змін у економіку з урахуванням цифровізації у світі, і зокрема, в ЄС відбивається на правовому регулюванні господарської діяльності в Україні, що вимагає додаткового дослідження і аналізу зацікавленості темою цифрових трансформацій.

Мета дослідження – це визначення рівня зацікавленості темою цифрових трансформацій і Індустрії 4.0, їх спорідненості для встановлення напрямів змін у економіко-правовому регулюванні дій господарюючих суб’єктів при розбудові технологій Індустрії 4.0 і забезпечення безпеки цифрової економіки.

Науково-практична новизна полягає у подальшому розвитку підходів до оцінки результативності впливу на розвиток господарської діяльності у цифровій економіці Індустрії 4.0 економіко-право-

вих і інформаційних чинників через вимірювання рівня зацікавленості темою цифрової економіки у світі.

Виклад результатів. На попередньому етапі дослідження Індустрія 4.0 певним чином може ототожнюватися з цифровою економікою, яка має більш поширене трактування і рівень зацікавленості. Автором використано пошуковий інструмент Google Trends [2] – сервіс, що дозволяє визначити інтереси цільових груп в різних країнах світу, що дуже важливо саме в умовах цифрової трансформації технологічних процесів, що характерно для Індустрії 4.0.

Пошук відбувався у часових періодах – поточного дня та останнього року щодо порівняльного аналізу пошукових запитів в Google Trends за ознакою «весь світ» терміну цифрова економіка двома мовами (українською та англійською) [3]. Автором встановлено, що зацікавленість цифровою економікою у світі є відмінною щодо мови пошуку.

Запити українською мовою виключно значимі тільки в Україні у всі розглянуті періоди і при зміні дати пошуку. Визначення принципів поведінки зацікавлених сторін у світі показав, що переважно інтерес цифрової економіки в країнах Африки і Азії з певною зміною лідера пошуку, наприклад, Китаю у певні проміжки часу. Зацікавленість цифровою економікою англійською мовою у світі в різні періоди потребує додаткового часового і територіального дослідження для управління міжнародною взаємодією суб'єктів господарювання різних країн з максимальним попитом на цю сферу господарського розвитку. Тому надалі проведене дослідження рівня зацікавленості термінами «цифрова трансформація» і Індустрія 4.0 англійською та їх порівняння.

Рівень зацікавленості терміном цифрової трансформації набагато вищий, ніж Індустрії 4.0. По Україні всі 100% зацікавленості за методикою Google Trends у регіональному розрізі цифровою трансформацією випадає на Київ, інші регіони не представлені. Щодо терміну Індустрії 4.0 зацікавленість значно нижча, і не виділена за регіонами.

Щодо світу найбільша популярність оцінюється в 100%, отже за останні 12 місяців найбільш зацікавлені терміном цифрової транс-

формації були Сінгапур (100%) , далі ОАЕ (65%) Оман (64%), Китай (51%), Україна має 4% на цьому розподілі. При вимірюванні 18 вересня 2021 року стейкхолдери трохи змінились, вперед вийшов Тайланд і Ефіопія, але Сінгапур і Китай залишились в лідерах. Україна трохи зменшила інтерес до 2%.

При порівнянні зацікавленості термінами цифрової трансформації та Індустрії 4.0, що дозволяє зробити методика Google Trends, одержані наступні результати. У середньому зацікавленість цифровою трансформацією значно вища, ніж Індустрією 4.0. Перша оцінюється в середньому в 80 %, а друга в 27% за останній рік у світі.

Розподіл є рівномірним, тренди співпадають. Результат порівняння є наочним щодо Словаччини, де відзначено 100 % зацікавленість Індустрією 4.0 при нульовому рівні до цифрової трансформації, що може стати предметом окремого дослідження.

Надалі по рейтингу країн щодо зниження інтересу до Індустрії 4.0 і підвищення зацікавленості цифровою трансформацією розподіл наступний: Фінляндія (63% на 37%), Польща (50%на 50%), Малайзія (47% на 53%), Румунія (44% на 56%), Україна (24% на 76%). Отже, в Україні загальний тренд щодо підвищення інтересу до цифрової трансформації.

Щодо схожих запитів відзначається, наприклад, в конкретний період часу запуск багатофункціональної смарт-карти, над популярний запит, зокрема, в Індії, також відбувається попит на пошук «стратегії впровадження Індустрії 4.0», промислові рішення 4.0, індустрія доповненої реальності та ін.

Щодо цифрової трансформації надпопулярним є пошук дорожньої карти цифрової трансформації, кваліфікаційні вимоги, суттєве зростання запитів щодо цифрової трансформації енергетичної промисловості та ін.

Висновки. Розвиток цифровізації економіки свідчить про те, що суб'єкти господарювання все більше віддаляються від місцезнаходження продавця, нові бізнес моделі зменшують транзакції та витрати (зокрема, витрати на пошук) за рахунок збільшення доступу споживачів до інформації, відбувається розвиток мережевих платформ та ін. Все це свідчить про швидкий рух трансформацій. Між тим для

національної системи потрібні зміни не тільки у системі сервісів, але й у домінуванні перетворень у базових галузях промисловості та ІКТ Індустрії 4.0, інтерес до чого необхідно посилювати в системі економіко-правового регулювання та зміні рівня зацікавленості до інвестування в технології Індустрії 4.0.

ЛІТЕРАТУРА

1. Pukala R. Start-ups as one of the elements triggering the development of Industry 4.0. *MATEC Web of Conferences*. 2019. Vol. 297. P. 08002. Wyd. EDP Sciences. ISPCIME-2019. URL: https://www.researchgate.net/publication/337212396_Start-Ups_as_One_of_the_Elements_Triggering_the_Development_of_Industry_40.
2. Google Trends – руководство как пользоваться. URL: <https://livepage.pro/knowledge-base/google-trends.html>.
3. Внукова Н. М. Управління взаємодією суб'єктів господарювання у цифровій економіці. *Управління соціально-економічними трансформаціями господарських процесів: реалії і виклики: збірник тез доповідей III Міжнародної науково-практичної конференції* (м. Мукачєво, 6–7 квіт. 2021 р.). Мукачєво: МДУ. 2021. С. 157–159.

REFERENCES

1. Pukala, R. (2019). Start-ups as one of the elements triggering the development of Industry 4.0. *MATEC Web of Conferences, vol. 297, 08002*. Wyd. EDP Sciences. ISPCIME-2019. URL: https://www.researchgate.net/publication/337212396_Start-Ups_as_One_of_the_Elements_Triggering_the_Development_of_Industry_40 [in English].
2. Google Trends – rukovodstvo kak pol'zovat'sja. URL: <https://livepage.pro/knowledge-base/google-trends.html> [in Russian].
3. Vnukova, N.M. (2021). Upravlinnja vzaemodieju sub'ektiv gospodarjuvannja u cifrovij ekonomici. *Upravlinnja social'no-ekonomichnimi transformacijami gospodars'kih procesiv: realii i vikliki: zbirnik tez dopovidej III Mizhnarodnoj naukovo-praktichnoj konferencii (m. Mukachevo, 6–7 kvit. 2021 r.) – Management of socio-economic transformations of economic processes: realities and challenges: a collection of abstracts of the III International scientific-practical conference*. Mukachevo: MDU, 157–159 [in Ukrainian].

Гетьман Анатолій Павлович
*доктор юридичних наук, професор,
провідний науковий співробітник
НДІ правового забезпечення інноваційного розвитку
НАПрН України,
ректор Національного юридичного університету
імені Ярослава Мудрого, академік НАПрН України,
заслужений діяч науки і техніки України,
лауреат Державної премії України
ORCID: 0000-0002-1987-2760*

Сустанов Євгеній Павлович
*кандидат юридичних наук, доцент,
старший науковий співробітник
НДІ правового забезпечення інноваційного розвитку
НАПрН України, завідувач кафедри екологічного права
Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого
ORCID: 0000-0002-4094-444X*

ЩОДО ПРАВОВОГО РЕГУЛЮВАННЯ ГОСПОДАРСЬКОЇ ДІЯЛЬНОСТІ НА ЗАСАДАХ ВПРОВАДЖЕННЯ ЕКОСИСТЕМНОГО ПІДХОДУ

Наукову роботу присвячено актуалізації питань правового регулювання господарської діяльності в умовах розбудови економіки Індустрії 4.0 на засадах впровадження екосистемного підходу. Автори з'ясовують поняття і зміст цього підходу, визначають принципи та практичні вказівки з його застосування та на підставі аналізу ключових стратегічних документів в екологічній і економічній сферах і позицій учених обґрунтовують висновок про важливість реформування господарських відносин на засадах впровадження екосистемного підходу та необхідність удосконалення правового регулювання господарської діяльності.

Ключові слова: правове регулювання господарської діяльності, Індустрія 4.0, екосистема, екосистемний підхід.

Getman Anatolii

*Doctor of Legal Sciences, Professor, Leading Researcher
of the Scientific and Research Institute of Providing Legal Framework
for the Innovative Development of NALS of Ukraine,
Rector of Yaroslav Mudryi National Law University,
Member of the National Academy of Legal Sciences of Ukraine,
Honoured Worker of Science and Technology of Ukraine,
the State Prize of Ukraine Laureate
ORCID: 0000-0002-1987-2760*

Suietnov Yevhenii

*Ph.D, Associate Professor, Senior researcher of the Scientific
and Research Institute of Providing Legal Framework
for the Innovative Development of NALS of Ukraine,
Head of the Environmental Law Department
of Yaroslav Mudryi National Law University
ORCID: 0000-0002-4094-444X*

**ON LEGAL REGULATION OF ECONOMIC ACTIVITY
ON THE BASIS OF IMPLEMENTATION
OF THE ECOSYSTEM APPROACH**

The scientific work is devoted to updating the issues of legal regulation of economic activity in conditions of development of the economy Industry 4.0 based on the implementation of the ecosystem approach. The authors clarify the concept and content of this approach, determine the principles and practical guidelines for its application and based on the analysis of strategic documents in the environmental and economic spheres and the positions of scientists substantiate the conclusion about the importance of reforming economic relations based on the implementation of the ecosystem approach and the need to improve the legal regulation of economic activity.

Keywords: legal regulation of economic activity, Industry 4.0, ecosystem, ecosystem approach.

Четверта промислова революція, або Індустрія 4.0, на порозі якої зараз перебуває людство і яка була офіційно визнана й обгрунто-

вана засновником і президентом Всесвітнього економічного форуму, швейцарським економістом К. Швабом, викликана насамперед економічною доцільністю та пов'язаною з нею привабливістю підвищення якості життя. Вона характеризується злиттям різних технологій та розмиванням усіх кордонів між фізичними, цифровими та біологічними сферами, а її основними елементами є великі дані, автономні роботи, штучний інтелект, Інтернет речей, доповнена реальність, електронна ідентифікація, хмарні обчислення, мобільні пристрої, розумні датчики та ін.

Незважаючи на «світлі» сторони Індустрії 4.0, учені одностайні в тому, що злам технологічної парадигми несе в собі не тільки нові перспективи, а й нові соціальні виклики, пов'язані перш за все з трансформацією ринку праці.

Не менш суперечливими виявляються перспективи в екологічній сфері. З одного боку, перераховані основні елементи Індустрії 4.0 можуть докорінно змінити підходи до вирішення глобальних екологічних проблем та виправити наявні негативні фактори промислового виробництва, зокрема його ресурсо- та енергоємність, накопичення відходів та ін. Тобто, дійсно, завдяки новітнім технологіям Індустрія 4.0 має потужний потенціал щодо задоволення потреб суспільства з одночасним зниженням навантаження на навколишнє природне середовище. Але з іншого боку, як наголошують фахівці, зосередження уваги виключно на економічній доцільності може похитнути найперспективнішу ідеологію XXI століття – концепцію сталого розвитку, яка об'єднує в собі три складові елементи – економічний, соціальний та екологічний, та відповідно до якої всі вони мають розглядатись у єдності, адже тільки в такому разі можливо задовольнити потреби сучасного покоління, не ставлячи під загрозу здатність майбутніх поколінь задовольняти свої потреби. Фактично, концепція сталого розвитку й виникла як альтернатива парадигми економічного зростання, яка ігнорує екологічну безпеку від розвитку за екстенсивною моделлю.

Фундаментальною основою концепції сталого розвитку є екосистемний підхід. Найбільш послідовно він розробляється в рамках Конвенції про охорону біологічного різноманіття від 05.06.1992 р.

[1], цілями якої згідно зі ст. 1 є збереження біорізноманіття, стале використання його компонентів та спільне одержання на справедливій та рівній основі вигод, пов'язаних з використанням генетичних ресурсів. У Конвенції наводиться визначення «екосистеми» як динамічного комплексу угруповань рослин, тварин і мікроорганізмів та їх неживого навколишнього середовища, взаємодіючих як єдине функціональне ціле (ст. 2), та закріплюються обов'язки Сторін зі збереження і відновлення екосистем. Так, Сторони повинні сприяти захисту екосистем, вживати заходи з їх реабілітації та відновлення, запобігати впровадженню, контролювати або знищувати чужорідні види, які загрожують екосистемам, тощо (ст. 8).

Безпосередньо питання екосистемного підходу висвітлюються в рішеннях нарад керівного органу Конвенції – Конференції Сторін. Зокрема, на Першій нараді (1994 р.) Конференція Сторін визнала, що всі блага, екологічні функції та послуги, які забезпечуються нашою планетою, залежать від різноманітності та мінливості генів, видів, популяцій та екосистем, а тому щоб у людства було майбутнє на Землі, слід зберегти всесвітнє біорізноманіття, бо його виснаження створює загрози для природних екосистем, які мають життєво важливе значення для існування спільнот людей у всіх країнах (п. 1 додатку до рішення I/8) [2]. На Другій нараді Конференції Сторін (1995 р.) було ухвалено рішення II/8, за яким екосистемний підхід визнано основою для діяльності в рамках Конвенції [3], тоді як у прийнятому на П'ятій нараді (2000 р.) рішенні V/6 наведено опис екосистемного підходу, принципи та практичні вказівки щодо його застосування [4].

Згідно з розділом «А» додатку до рішення V/6 екосистемний підхід являє собою стратегію комплексного управління земельними, водними та живими ресурсами, яка забезпечує їх збереження та стале використання на справедливій основі. Він засновується на застосуванні наукової методології, що охоплює всі рівні біологічної організації, включаючи основні структури, процеси, функції та взаємозв'язки між організмами і навколишнім середовищем, та визнає, що люди з усім їхнім культурним різноманіттям є невід'ємною частиною багатьох екосистем.

У розділі «В» додатку до вказаного рішення закріплено 12 принципів екосистемного підходу, а саме: 1) визначення завдань управління екосистемами суспільством; 2) максимальна децентралізованість управління екосистемами; 3) врахування впливу на суміжні або будь-які інші екосистеми; 4) управління екосистемами в економічному контексті; 5) забезпечення збереження структури та функцій екосистеми; 6) управління екосистемами в межах природного функціонування; 7) застосування екосистемного підходу у відповідних масштабах; 8) довготривалість цілей управління екосистемами; 9) врахування неминучості змін екосистем; 10) забезпечення рівноваги між збереженням і використанням біорізноманіття; 11) врахування будь-якої інформації; 12) залучення зацікавлених сторін.

Щодо практичних вказівок із застосування екосистемного підходу, вони закріплені у розділі «С» додатку: 1) орієнтація на функціональні взаємозв'язки та процеси в екосистемах; 2) сприяння справедливому користуванню благами; 3) використання стратегії адаптивного управління; 4) здійснення управління екосистемами за допомогою заходів, співрозмірних питанню, що вирішується, і шляхом максимальної децентралізації; 5) забезпечення міжвідомчої взаємодії.

На подальших нарадах Конференції Сторін були прийняті й інші рішення, які також мали важливе значення для розроблення екосистемного підходу. Це, зокрема, рішення VI/12 [5] (Шоста нарада, 2002 р.) і VII/11 [6] (Сьома нарада, 2004 р.), у яких висвітлюються питання включення екосистемного підходу в тематичні програми Конвенції на місцевому, національному і регіональному рівнях та необхідності його впровадження в національні стратегії різних країн.

Ратифікувавши Конвенцію про охорону біологічного різноманіття [7], Україна взяла на себе міжнародні зобов'язання зі збереження і відновлення природних екосистем та впровадження екосистемного підходу, а тому зазначені питання мають бути відображені на рівні відповідних стратегічних документів.

Ключовим стратегічним документом екологічного спрямування, в якому передбачені вказані зобов'язання, наразі є Закон України «Про Основні засади (стратегію) державної екологічної політики

України на період до 2030 року» від 28.02.2019 р. [8]. У розділі II Стратегії, де наведено мету, засади, принципи й інструменти державної екологічної політики, указано, що її метою є досягнення доброго стану довкілля шляхом запровадження екосистемного підходу до всіх напрямів соціально-економічного розвитку України з метою забезпечення конституційного права кожного громадянина на чисте і безпечне довкілля, впровадження збалансованого природокористування, а також збереження та відновлення природних екосистем.

Крім того, екосистемна складова чітко проявляється серед цілей і завдань державної екологічної політики та очікуваних результатів реалізації Стратегії. Так, одним із завдань для забезпечення сталого розвитку природно-ресурсного потенціалу України (ціль 2) є покращення стану уражених екосистем, тоді як завданнями зі зниження екологічних ризиків з метою мінімізації їх впливу на екосистеми, соціально-економічний розвиток та здоров'я населення (ціль 4) є зменшення антропогенного впливу на екосистеми Чорного й Азовського морів, запобігання розповсюдженню інвазійних видів та контроль за їх появою у природних екосистемах. А відповідно до розділу VI Стратегії у 2030 році Україна має досягти такого рівня збалансованого (сталого) розвитку, згідно з яким залежність від використання невідновлювальних природних ресурсів та забруднення довкілля будуть зведені до екосистемно прийнятних рівнів.

Зауважимо, що з метою реалізації концепції сталого розвитку обов'язок збереження і відновлення екосистем та впровадження екосистемного підходу має бути проголошено не тільки у стратегічних екологічних, а й економічних документах, і, що приємно зазначити, така позитивна тенденція вже має місце. Так, постановою Кабінету Міністрів України 03.03.2021 р. була затверджена Національна економічна стратегія на період до 2030 року [9], де одним із завдань згідно зі стратегічною ціллю 3 «Забезпечення безпечного довкілля для населення» визнано впровадження екосистемного підходу в галузеву політику та вдосконалення системи інтегрованого екологічного управління.

Схожа тенденція спостерігається й у вітчизняній науці, адже окреслені питання стають предметом наукових пошуків не лише

представників еколого-правової доктрини, а й спеціалістів у сфері економічної науки. Приміром, О. О. Веклич пише, що найбільш поширеним в економічних науках є розуміння екосистемного підходу як методологічної структури для обґрунтування економічними суб'єктами управлінських рішень у процесі формування стратегій власного розвитку та способів планування. Йдеться, зокрема, про комплексне екосистемне управління: відтворенням функцій, товарів і послуг екосистем (лісових, водно-болотних угідь); секторами (річковим басейном, морськими та прибережними зонами); природоорієнтованими виробництвами (лісгосподарським, аграрним); природно-господарськими комплексами, галузями національної економіки (сільськогосподарською, рибною) тощо. Аналізуючи концепт екосистемного підходу в економічній науці з позиції управління, вчена доходить висновку, що його правомірно розглядати як комплексний адаптивний управлінський підхід до збалансування ключових характеристик екосистем та суспільного природокористування для досягнення одночасно сталого господарювання і сталого потенціалу екосистем на основі забезпечення їх відтворювальної здатності до функціонального продукування товарів та послуг з метою забезпечення поточних і майбутніх екологічних та гуманітарних потреб [10, с. 57, 58–59].

На доцільності застосування екосистемного підходу в секторах економіки України наголошують й інші науковці, серед яких І. Б. Гобир, яка визнає цей підхід ефективним методом здійснення охорони природних ресурсів та стверджує, що комплексність узагальнення інформації для прийняття рішень і залучення учасників природокористування до охорони, планування розвитку і використання природних ресурсів є найважливішими чинниками в процесі використання принципів охоронних підходів, що мають застосовуватися в усіх секторах економіки [11, с. 252].

Таким чином, в умовах розбудови економіки Індустрії 4.0 пріоритетним завданням для досягнення цілей сталого розвитку суспільства є впровадження екосистемного підходу як стратегії комплексного управління природними ресурсами, що забезпечує їх збереження і стале використання на справедливій основі. Необхідність впро-

вадження цього підходу визнана на рівні стратегічних документів як екологічного, так і економічного спрямування, та підтверджена в численних наукових працях. Разом із тим, цілком очевидно, що впровадження екосистемного підходу потребує суттєвого реформування саме господарських відносин та вдосконалення правового регулювання господарської діяльності, а тому дослідження цих питань у наш час набувають особливої актуальності.

ЛІТЕРАТУРА

1. Конвенція про охорону біологічного різноманіття від 05.06.1992 р. Дата оновлення: 29.10.2010. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_030#Text (дата звернення: 10.09.2021).
2. Доклад Первого совещания Конференции Сторон Конвенции о биологическом разнообразии (Нассау, 28.11–09.12.1994; UNEP/CBD/COP/1/17, 28.02.1995). URL: <https://www.cbd.int/doc/meetings/cop/cop-01/official/cop-01-17-ru.pdf> (дата звернення: 10.09.2021).
3. Доклад Второго совещания Конференции Сторон Конвенции о биологическом разнообразии (Джакарта, 06–17.11.1995; UNEP/CBD/COP/2/19, 30.11.1995). URL: <https://www.cbd.int/doc/meetings/cop/cop-02/official/cop-02-19-ru.pdf> (дата звернення: 10.09.2021).
4. Доклад о работе Пятого совещания Конференции Сторон Конвенции о биологическом разнообразии (Найроби, 15–26.05.2000; UNEP/CBD/COP/5/23, 22.06.2000). URL: <https://www.cbd.int/doc/meetings/cop/cop-05/official/cop-05-23-ru.pdf> (дата звернення: 10.09.2021).
5. Доклад о работе Шестого совещания Конференции Сторон Конвенции о биологическом разнообразии (Гаага, 07–19.04.2002; UNEP/CBD/COP/6/20*, 23.09.2002). URL: <https://www.cbd.int/doc/meetings/cop/cop-06/official/cop-06-20-ru.pdf> (дата звернення: 10.09.2021).
6. Доклад о работе Седьмого совещания Конференции Сторон Конвенции о биологическом разнообразии (Куала-Лумпур, 09–20 и 27.02.2004; UNEP/CBD/COP/7/21, 13.04.2004). URL: <https://www.cbd.int/doc/meetings/cop/cop-07/official/cop-07-21-part2-ru.pdf> (дата звернення: 10.09.2021).
7. Про ратифікацію Конвенції про охорону біологічного різноманіття : Закон України від 29.11.1994 р. № 257/94-ВР. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/257/94-вр#Text> (дата звернення: 10.09.2021).
8. Про Основні засади (стратегію) державної екологічної політики України на період до 2030 року : Закон України від 28.02.2019 р. № 2697-VIII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2697-19#Text> (дата звернення: 10.09.2021).

9. Про затвердження Національної економічної стратегії на період до 2030 року : постанова Кабінету Міністрів України від 03.03.2021 р. № 179. URL: <https://www.kmu.gov.ua/npras/pro-zatverdzhennya-nacionalnoyi-eko-a179> (дата звернення: 10.09.2021).

10. Веклич О. О. Сутність і зміст концепту “екосистемний підхід” в економічній науці. *Економіка України*. 2017. № 12. С. 52–67.

11. Гобир І. Б. Аналіз міжнародного та вітчизняного досвіду застосування екосистемного підходу в секторах економіки. *Економіка природо-користування та охорони навколишнього середовища*. 2020. Вип. 42. С. 248–252.

REFERENCES

1. Konventsiia pro okhoronu biolohichnoho riznomanittia vid 05.06.1992 r. Data onovlennia: 29.10.2010. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_030#Text [in Ukrainian].

2. Doklad pervogo soveshhanija Konferencii Storon Konvencii o biologicheskomo raznoobrazii (Nassau, 28.11–09.12.1994; UNEP/CBD/COP/1/17, 28.02.1995). URL: <https://www.cbd.int/doc/meetings/cop/cop-01/official/cop-01-17-ru.pdf> [in Russian].

3. Doklad vtorigo soveshhanija Konferencii Storon Konvencii o biologicheskomo raznoobrazii (Dzhakarta, 06–17.11.1995; UNEP/CBD/COP/2/19, 30.11.1995). URL: <https://www.cbd.int/doc/meetings/cop/cop-02/official/cop-02-19-ru.pdf> [in Russian].

4. Doklad o rabote pjatogo soveshhanija Konferencii Storon Konvencii o biologicheskomo raznoobrazii (Najrobi, 15–26.05.2000; UNEP/CBD/COP/5/23, 22.06.2000). URL: <https://www.cbd.int/doc/meetings/cop/cop-05/official/cop-05-23-ru.pdf> [in Russian].

5. Doklad o rabote shestogo soveshhanija Konferencii Storon Konvencii o biologicheskomo raznoobrazii (Gaaga, 07–19.04.2002; UNEP/CBD/COP/6/20*, 23.09.2002). URL: <https://www.cbd.int/doc/meetings/cop/cop-06/official/cop-06-20-ru.pdf> [in Russian].

6. Doklad o rabote sed'mogo soveshhanija Konferencii Storon Konvencii o biologicheskomo raznoobrazii (Kuala-Lumpur, 09–20 и 27.02.2004; UNEP/CBD/COP/7/21, 13.04.2004). URL: <https://www.cbd.int/doc/meetings/cop/cop-07/official/cop-07-21-part2-ru.pdf> [in Russian].

7. Pro ratyfikatsiiu Konventsii pro okhoronu biolohichnoho riznomanittia: Zakon Ukrainy vid 29.11.1994 r. № 257/94-VR. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/257/94-vp#Text> [in Ukrainian].

8. Pro Osnovni zasady (strategiiu) derzhavnoi ekolohichnoi polityky Ukrainy na period do 2030 roku: Zakon Ukrainy vid 28.02.2019 r. № 2697-VIII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2697-19#Text> [in Ukrainian].

9. Pro zatverdzhennia Natsionalnoi ekonomichnoi strategii na period do 2030 roku : postanova Kabinetu Ministriv Ukrainy vid 03.03.2021 r. № 179. URL: <https://www.kmu.gov.ua/npas/pro-zatverdzhennya-nacionalnoyi-eko-a179> [in Ukrainian].

10. Veklych, O.O. (2017). Sutnist i zmist kontseptu “ekosystemnyi pidkhid” v ekonomichnii nauksi. *Ekonomika Ukrainy – Ukraine economy*, 12, 52–67 [in Ukrainian].

11. Hobyр, I.B. (2020). Analiz mizhnarodnoho ta vitchyznianoho dosvidu zastosuvannia ekosystemnoho pidkходу v sektorakh ekonomiky. *Ekonomika pryrodokorystuvannia ta okhorony navkolyshnoho seredovyscha – Economics of nature management and environmental protection*, issue 42, 248–252 [in Ukrainian].

Гетьман Катерина Олегівна

молодший науковий співробітник

НДІ правового забезпечення інноваційного розвитку

НАПрН України

ЗАГАЛЬНІ ПІДХОДИ ДО ПЕРЕВІРКИ ДОТРИМАННЯ ПРИНЦИПУ «ВИТЯГНУТОЇ РУКИ»

У представленій науковій публікації проаналізовано порядок проведення перевірки з питань дотримання платником податків принципу «вितягнутої руки». Встановлено, що в межах проведення такої перевірки контролюючі органи можуть застосовувати методи, які не є характерними для інших податкових перевірок (зустрічі з платником податків, проведення опитування сторін контрольованих операцій тощо). Визначено особливості правового механізму проведення податкової перевірки платника податків щодо дотримання принципу «вितягнутої руки».

Ключові слова: податковий контроль, податкова перевірка, трансфертне ціноутворення, принцип «вितягнутої руки».

Hetman Kateryna

*Junior Researcher of the Scientific and Research Institute of Providing
Legal Framework for the Innovative Development of NALS of Ukraine*

GENERAL APPROACHES TO THE EXTENSION OF THE «EXTENDED HAND» PRINCIPLE

The presented scientific publication analyzes the procedure for conducting an inspection on compliance by the taxpayer with the principle of «outstretched hand». It is established that within the framework of such an audit, the supervisory authorities may use methods that are not typical for other tax audits (meetings with the taxpayer, interviewing the parties to controlled transactions, etc.). The peculiarities of the legal mechanism of tax audit of the taxpayer regarding the observance of the principle of «extended hand» are determined.

Keywords: tax control, tax audit, transfer pricing, the principle of «extended hand».

У різних країнах світу податковий контроль у сфері трансфертно-го ціноутворення є поширеною та сталою практикою. В Україні тільки в останні роки контроль за трансфертним ціноутворенням почав набувати динамічного розвитку. Зазначимо, що у таких контрольних відносинах важливе місце посідають перевірки з питань дотримання платниками податків принципу «втягнутої руки». Такі перевірки є завершальним етапом моніторингу контрольованих операцій, коли контролюючі органи, в межах наданих йому повноваження, самостійно визначає обсяг оподаткованого прибутку платника податків до рівня, що відповідає принципу «втягнутої руки».

Так, у Порядку проведення перевірки з питань дотримання платником податків принципу «втягнутої руки» (далі – Порядок № 344) [1] закріплено, що проведення перевірки з питань дотримання платником податків принципу «втягнутої руки» є формою податкового контролю щодо встановлення відповідності умов контрольованих операцій вказаному принципу. Дійсно, законодавець не лише не встановлює специфічних форм проведення контролю щодо дотримання принципу «втягнутої руки» (перевірка дотримання прин-

ципу «втягнутої руки» є документальною позаплановою перевіркою), а й не розмежує контролюючі органи у сфері трансфертного ціноутворення, податкового та митного законодавства, не визначає характерні заходи податково-правової відповідальності за вчинення правопорушень. Це свідчить про те, що права й обов'язки (повноваження) контролюючого органу (Державної податкової служби України) є загальними й не мають спеціального характеру у сфері трансфертного ціноутворення.

Підкреслимо, що законодавець закріпив вичерпний перелік підстав для проведення перевірки принципу «втягнутої руки». Зокрема, до них віднесено такі, як: (1) надання платником податків документації з трансфертного ціноутворення відповідно до п.п. 39.4.4 п. 39.4 ст. 39 Податкового кодексу України;

(2) неподання платником податків чи подання з порушенням вимог п. 39.4 ст. 39 Податкового кодексу України звіту про контрольовані операції, документації з трансфертного ціноутворення, глобальної документації з трансфертного ціноутворення (майстер-файла), звіту у розрізі країн міжнародної групи компаній;

(3) подання платником податків заяви про намір провести пропорційне коригування;

(4) неподання платником податків в установленій законом строк податкову декларацію, розрахунки, звітність для податкового контролю за трансфертним ціноутворенням відповідно до п. 39.4 ст. 39 ПК України, якщо їх подання передбачено законом;

(5) платником податків подано в установленому порядку контролюючому органу заперечення до акта перевірки в порядку, визначеному п. 86.7 ст. 86 ПК України, або скаргу на прийняте за її результатами податкове повідомлення-рішення, в яких вимагається повний або частковий перегляд результатів відповідної перевірки або скасування прийнятого за її результатами податкового повідомлення-рішення у разі якщо платник податків у своїй скарзі (запереченнях) посилається на обставини, що не були досліджені під час перевірки, та об'єктивний їх розгляд неможливий без проведення перевірки. Така перевірка проводиться виключно з питань, що стали предметом оскарження;

(6) у разі отримання документально підтвердженої інформації та даних, що свідчать про невідповідність умов контрольованої операції принципу «витягнутої руки» та/або встановлення невідповідності умов контрольованої операції принципу «витягнутої руки» у порядку, передбаченому п.п. 39.5.1.1 п.п. 39.5.1 п. 39.5 ст. 39 ПК України;

(7) неподання платником податків або подання з порушенням вимог п. 39.4 ст. 39 ПК України звіту про контрольовані операції та/або документації з трансфертного ціноутворення або у разі встановлення порушень під час моніторингу такого звіту або документації відповідно до вимог п. 39.4 і 39.5 ст. 39 ПК України;

(8) отримано звіт про контрольовані операції, надісланий платником податків відповідно до п. 39.4 ст. 39 ПК України. У такому разі перевірка проводиться виключно з питань контролю трансфертного ціноутворення.

Відповідно до п. 5 Порядку № 344 [1] тривалість перевірки дотримання принципу «витягнутої руки» не повинна перевищувати 18 місяців. При цьому встановлено обов'язок контролюючого органу, яким проводиться така перевірка, кожні шість місяців проведення перевірки дотримання принципу «витягнутої руки» надавати платнику податків інформацію в довільній формі про поточний стан проведення перевірки в порядку, визначеному ст. 42 ПК України.

У разі необхідності отримання інформації від іноземних державних органів, проведення експертизи та/або перекладу на українську мову документів, необхідних для дослідження відповідності умов контрольованої операції принципу «витягнутої руки», строк проведення перевірки за рішенням керівника (заступника керівника) ДПС, яке оформлюється наказом, може бути продовжений. Такий строк не може перевищувати 12 місяців. На підставі аналізу Порядку № 344 констатуємо наявність низки стадій, які мають місце у випадку продовження строків проведення перевірки дотримання принципу «витягнутої руки». Зокрема, йдеться про: 1) направлення до ДПС керівником контролюючого органу (його заступником або уповноваженою особою), який проводить перевірку, обґрунтованих пропозицій (не пізніше ніж за 30 робочих днів до закінчення терміну такої перевірки); 2) видання керівником контролюючого органу (його

заступником або уповноваженою особою), який проводить перевірку, наказу про продовження строку перевірки дотримання принципу «втягнутої руки». Такий наказ видається у ході проведення перевірки для недопущення перерви між датою закінчення перевірки та датою її продовження; 3) направлення контролюючому органу, що проводить таку перевірку, листа ДПС (у разі відмови керівника ДПС у продовженні строків проведення перевірки дотримання принципу «втягнутої руки»).

Показово, що в межах проведення перевірки дотримання принципу «втягнутої руки» контролюючі органи можуть застосовувати методи, які не є характерними для інших податкових перевірок. Приміром, відповідно до розділу V Порядку № 344 контролюючий орган має право проводити зустрічі з платником податків (уповноваженими ним особами) для обговорення методів визначення відповідності умов контрольованих операцій принципу «втягнутої руки», застосованих під час перевірки. З метою організації проведення зустрічі з платником податків такому платнику або його уповноваженому представнику направляється письмове повідомлення про запрошення в порядку, визначеному в якому зазначаються підстави запрошення, дата, час і місце проведення зустрічі. Такі зустрічі є обов'язковими для платників податків, за результатами їх проведення складається протокол у двох примірниках. Один з примірників протоколу проведення зустрічі вручається платнику податків або його уповноваженому представнику під розпис або надсилається платнику податків у порядку, визначеному ст. 42 ПК України, з подальшим поновленням проведення перевірки на невикористаний строк.

Крім того, законодавцем закріплено й інші методи, які можуть використовуватися контролюючими органами (їх посадовими особами). Зокрема, йдеться про: а) проведення опитування посадових осіб та/або працівників платників податків, які є сторонами контрольованої операції (у разі необхідності); б) відвідування та проведення з дозволу платника податків огляду приміщень, об'єктів та споруд, де провадиться діяльність платника податків, пов'язана з проведенням контрольованої операції (з метою визначення функцій, які виконуються сторонами операції, активів, що ними використовуються, умов розподілу між сторонами операції ризиків та вигод, відповідальності

та інших умов операції) [1, п. 1, 2]. Так само, як і при проведенні зустрічей, платнику податків або його уповноваженому представнику направляється письмове повідомлення про таке відвідування та проведення огляду, а за результатами відвідування та проведення огляду складається протокол у двох примірниках, один з яких вручається платнику податків або його уповноваженому представнику під розпис чи надсилається платнику податків. З огляду на викладене, зазначимо, що для застосування вказаних методів при проведенні податкової перевірки є чітко регламентовані підстави. Однак для проведення опитування посадових осіб та/або працівників платників податків, які є сторонами контрольованої операції законодавець закріпив таку підставу, як «у разі необхідності». На нашу думку, така підстава є доволі суб'єктивною й потребує конкретизації. Ще раз наголосимо, що застосування таких методів не є типовим. У той же час, зважаючи на масштабність такої перевірки та певні складнощі її проведення, запропонований підхід є аргументованим.

За результатами проведення перевірки дотримання принципу «витягнутої руки» складається акт або довідка. Згідно з п. 1 Розділу VII Порядку № 344 акт перевірки складається, якщо за результатами перевірки дотримання принципу «витягнутої руки» виявлено, що умови контрольованої операції відрізняються від умов, які відповідають принципу «витягнутої руки» й це призвело до невірному розрахунку обсягу оподаткованого прибутку платника податку та/або заниження суми податку. У разі відсутності вищенаведених порушень складається довідка.

Платник податків у разі незгоди з висновками перевірки чи фактами та даними, викладеними в акті про результати перевірки, має право подати свої заперечення до контролюючого органу, який проводив перевірку, протягом 30 календарних днів з дня отримання акта, які у разі їх подання є невід'ємною частиною (додатком) акта перевірки. При цьому йдеться про можливість подання не лише заперечень, а й додаткові документи і пояснення, зокрема, але не виключно, документи, що підтверджують відсутність вини, наявність пом'якшуючих обставин або обставин, що звільняють від фінансової відповідальності відповідно до ПК України, до контролюючого органу, який проводив пере-

вірку платника податків, протягом 10 робочих днів з дня, наступного за днем отримання акта (довідки) [2, п. 87.1 ст. 87].

На підставі розгляду Порядку проведення податкової перевірки платника податків щодо дотримання принципу «витягнутої руки» при трансфертному ціноутворенні зазначимо, що незважаючи на те, що за своєю суттю така перевірка є документальною позаплановою перевіркою, її правовий механізм характеризується певними особливостями, до яких, на наше переконання, доцільно віднести так, як-то: (1) тривалість проведення – до 18 місяців з можливістю подовження ще на 12 місяців (за наявності законодавчо визначених підстав); (2) вичерпний перелік підстав проведення такої податкової перевірки платника податків; (3) специфічні методи, які мають право застосовувати контролюючі органи в ході такої перевірки (проведення зустрічей з платниками податків та/або їх уповноваженими особами, а також опитувань посадових осіб та/або працівників платників податків, які є сторонами контрольованої операції; відвідування та проведення з дозволу платника податків огляду приміщень, об'єктів та споруд, де провадиться діяльність платника податків, пов'язана з проведенням контрольованої операції).

ЛІТЕРАТУРА

1. Порядок проведення перевірки з питань дотримання платником податків принципу «витягнутої руки»: затв. Наказом Міністерства фінансів України від 10.03.2016 р. № 344 (у редакції наказу Міністерства фінансів України від 15.01.2021 р. № 16). URL: <https://ips.ligazakon.net/document/view/re35983?an=20>.
2. Податковий кодекс України від 02.12.2010 р. № 2755-VI. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2755-17#n1031>.

REFERENCES

1. Poriadok provedennia perevirky z pytan dotrymannia platnykom podatkov printsypu «vytiahnutoi ruku»: zatv. Nakazom Ministerstva finansiv Ukrainy vid 10.03.2016 r. № 344 (u redaktsii nakazu Ministerstva finansiv Ukrainy vid 15.01.2021 r. № 16). URL: <https://ips.ligazakon.net/document/view/re35983?an=20> [in Ukrainian].
2. Podatkovi kodeks Ukrainy vid 02.12.2010 r. № 2755-VI. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2755-17#n1031> [in Ukrainian].

Бринцев Олексій Васильович

*кандидат юридичних наук, доцент, старший науковий співробітник НДІ правового забезпечення інноваційного розвитку НАПрН України
ORCID: 0000-0003-0615-5356*

АКТУАЛЬНІ ПРОБЛЕМИ ЗАХИСТУ ПЕРСОНАЛЬНИХ ДАНИХ В УКРАЇНІ

Тези присвячені аналізу актуального стану вітчизняного законодавства з питань захисту персональних даних у порівнянні з європейськими стандартами. Обґрунтовано необхідність адаптації національної законодавчої бази до GDPR. Виявлені проблемні моменти, що потребують врегулювання. Запропоновано можливий шлях виправлення наявної ситуації.

Ключові слова: захист персональних даних, GDPR, політика конфіденційності.

Bryntsev Oleksii

*Ph.D, Assistant Professor, Senior Researcher of Scientific and Research Institute of Providing Legal Framework for the Innovative Development of NALS of Ukraine
ORCID: 0000-0003-0615-5356*

ACTUAL PROBLEMS OF PERSONAL DATA PROTECTION IN UKRAINE

Publication is devoted to the analysis of the actual state of domestic legislation on personal data protection compared to European standards. The necessity of adapting the national legislative framework to GDPR is substantiated. Detected problem moments need to settle. The possible way to correct the existing situation is proposed.

Keywords: personal data protection, GDPR, privacy policy.

Основним актом Європейського Союзу, що врегульовує питання захисту персональних даних, є Загальне положення про захист даних (General Data Protection Regulation) (далі – GDPR) [1]. Вказаний

акт безпосередньо застосовується у всіх державах-членах ЄС відповідно до Договору про функціонування Європейського Союзу, тобто не вимагає прийняття додаткового національного законодавства [2].

Слід відзначити, що фактична дія GDPR має екстериторіальний характер, оскільки розповсюджується не лише на країни-члени ЄС, а й на усіх суб'єктів, що займаються даними громадян ЄС. Таким чином, цей акт виступає далекосяжною транснаціональною регуляторною базою.

Більш того, Інтернет-магазин, який пропонує свої товари на одній з офіційних мов держав-членів ЄС, автоматично потрапляє в сферу впливу GDPR та має врегулювати політику використання персональних даних відповідно до його вимог. Разом з тим дія регламенту поширюється не лише на комерційну діяльність, а й на збір персональних даних з метою безоплатного надання послуг чи передачі товарів також (наприклад, громадськими організаціями чи благодійними фондами) [3].

Важливість GDPR полягає у тому, що з прийняттям цього акту ЄС фактично утворив світовий прецедент у сфері конфіденційності, оскільки відтепер контроль над даними був визнаний «базовим правом» фізичних осіб. Прийнятий акт надав громадянам ЄС повноваження розпоряджатися, як їхні дані можна збирати, використовувати та зберігати, що поставило світові компанії перед вибором: привести свої внутрішні закони у відповідність до нових правил ЄС або ризикувати бути виключеним з ринку з 500 мільйонами заможних споживачів. Таким чином, GDPR стало не лише європейським, а й світовим стандартом [4].

Не останнім по важливості є положення, що суб'єкти, які займаються персональними даними європейських громадян, не мають права передавати дані таких користувачів до країн, де рівень захисту є нижчим, аніж в ЄС. Таким чином суб'єкти господарської діяльності (та інші зацікавлені суб'єкти) з країн, що не забезпечують відповідність національного законодавства до вимог GDPR, втрачають доступ до обширного та цінного сектору інформації.

Таким чином, українським компаніям не вдасться оминати GDPR, не опинившись в «ізоляції», яка призведе до суттєвих обмежень та втрат. У зв'язку з цим органам державної влади рекомендується адаптувати національне законодавство до європейських вимог, щоб створити підґрунтя для трансформації діяльності вітчизняних компаній. Й хоча Закон України «Про захист персональних даних» [5] відповідає

GDPR у багатьох положеннях, гармонізація національного законодавства з нормативною базою ЄС має бути продовжена.

Потреба у приведенні законодавства з питань захисту персональних даних до європейських вимог обумовлена також Угодою про асоціацію між Україною та ЄС [6]. Так, розділом III Угоди про асоціацію передбачається співробітництво у сфері юстиції, свободи та безпеки, а згідно зі ст. 15 Угоди про асоціацію, «Україна та ЄС погодились співпрацювати з метою забезпечення належного рівня захисту персональних даних відповідно до найвищих європейських та міжнародних стандартів, зокрема відповідних документів Ради Європи».

Серед наявних проблем вітчизняного законодавства, що потребують врегулювання, відзначається відсутність чіткої класифікації персональних даних та наявність випадків, коли часто одні й ті ж персональні дані можуть бути одночасно віднесені до декількох видів. В свою чергу GDPR поділяє дані за критерієм «чутливості» на дані загального характеру і спеціальні особові дані (наприклад, інформацію щодо генетичних, біометричних показників або таких, що стосуються здоров'я) [7].

Окрім того, вітчизняний закон не застосовує особливий підхід до регулювання персональних даних неповнолітніх осіб. У той же час GDPR встановлює ряд обмежень щодо поводження з даними дітей: так, за ч. 1 ст. 8 обробка персональних даних дитини визнається законною лише у разі, якщо дитина досягла принаймні 16 років, або ж якщо згода була надана носієм батьківської відповідальності. Додатково, залежно від віку дитини, інформація може підлягати викладенню в легкій для розуміння мові.

Важливим аспектом, якому має бути приділена увага, є встановлення та розмежування між поняттями Privacy Policy (внутрішній документ, який встановлює правила збору і обробки персональних даних користувачів на певному веб-ресурсі) та Privacy Note (адресований суб'єктам персональних даних та в якому власник персональних даних вказує, яким чином він збирає, використовує, передає персональні дані). Українське законодавство жодним чином не регулює питання Privacy Note, хоча саме його положення найчастіше підлягають перевіркам з боку контролюючих органів ЄС.

Слід також згадати, що згідно з GDPR та усталеною практикою ЄСПЛ особа має право на забуття (тобто видалення персональної ін-

формації щодо себе з усіх серверів чи інших інформаційних носіїв). Окремо варто зазначити гарантування права на виправлення неточних персональних даних щодо себе. В національному законодавстві видалення даних доступне тільки після набрання законної сили рішення суду щодо їх видалення або знищення, а право бути забутим ніяк не виокремлюється [8].

Особи, персональні дані яких обробляються певною організацією, також мають право отримати від неї копію всіх своїх даних у форматі, який забезпечує їх читання комп'ютером. Україні необхідно забезпечити законодавче підґрунтя для висування аналогічних вимог. Однак при формулюванні цих вимог необхідно згадати, що задля запобігання зловживанням цим правом безкоштовною повинна бути лише перша копія персональних даних.

Проект Закону про захист персональних даних [9] визнає відсутність законодавчих актів, які б забезпечували належний рівень захисту персональних даних в Україні у відповідності до оновлених міжнародних стандартів, зокрема GDPR та Конвенцією Ради Європи. Законопроектом передбачено: 1) приведення термінології сфери захисту персональних даних у відповідність до нових міжнародних стандартів; 2) деталізацію та більш зрозуміле формулювання принципів обробки персональних даних; 3) більш чітке формулювання підстав обробки персональних даних; 4) деталізовані та прозорі вимоги до згоди на обробку персональних даних, які дозволять уникнути зловживань та маніпуляцій; 5) розширення прав суб'єктів персональних даних та механізм їх реалізації; 6) чітке визначення обов'язків контролера і оператора персональних даних; 7) порядок повідомлення про витік персональних даних; 8) інститут відповідальної особи з питань захисту персональних даних, її функціональні обов'язки, вимоги та порядок призначення; 9) врегулювання передачі персональних даних на територію іноземних держав та міжнародних організацій; 10) фінансову відповідальність, адміністративно-господарські санкції, що застосовуються до контролера та/або оператора за порушення права на захист персональних даних, які дозволять забезпечити дієвість закону та виконання його вимог.

Від 26.10.2021 р. законопроект отримав позитивний висновок комітету [10], яким рекомендувалося прийняти його у першому читанні, однак він досі не був розглянутий. Серед позитивних сторін законо-

проекту відзначалося впровадження особливих вимог обробки персональних даних (зокрема, чутливих), визначення порядку розгляду вимог суб'єкта персональних даних контролерами та операторами, а також значне розширення прав суб'єкта персональних даних (зокрема права на інформацію; права на доступ до персональних даних; права на виправлення персональних даних; права на забуття; права на заперечення проти обробки персональних даних; права на мобільність персональних даних; права на обмеження обробки персональних даних; права на захист від автоматизованого прийняття рішення; права суб'єкта даних на захист своїх прав та відшкодування шкоди).

Таким чином, слід констатувати наявність проблемних моментів, що не дозволяють адаптувати захист персональних даних в Україні до європейських вимог та перешкоджають ефективній діяльності вітчизняних компаній на міжнародному ринку. Враховуючи екстериторіальну дію GDPR та зобов'язання України на євроінтеграційному шляху, необхідною є адаптація вітчизняного законодавства до існуючих стандартів. Доцільним виглядає якнайшвидше прийняття Проекту Закону про захист персональних даних, що покликаний врегулювати окреслені проблеми.

ЛІТЕРАТУРА

1. Regulation (EU) 2016/679 of the European Parliament and of the Council of 27 April 2016 on the protection of natural persons with regard to the processing of personal data and on the free movement of such data, and repealing Directive 95/46/EC (General Data Protection Regulation). URL: <https://eur-lex.europa.eu/eli/reg/2016/679/oj>.
2. Сфремова К. В. Теоретичні підходи до регулювання штучного інтелекту в ЄС: досвід України. *Право та інновації*. 2020. №4 (32). С. 80–85.
3. Privacy Policy. Політика Конфіденційності. Legal Support. 23.08.2021. URL: <https://legal-support.top/politika-konfidencijnosti/>.
4. Europe's new data protection rules export privacy standards worldwide. Politico. January 31, 2018. URL: <https://www.politico.eu/article/europe-data-protection-privacy-standards-gdpr-general-protection-data-regulation/>.
5. Про захист персональних даних: Закон України від 01.06.2010 р. № 2297-VI. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2297-17#Text>.
6. Угода про асоціацію між Україною, з однієї сторони, та Європейським Союзом, Європейським співтовариством з атомної енергії і їхніми державами-членами, з іншої сторони: Міжнародний документ від 27.06.2014 р. № 984_011. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/984_011#Text.
7. Карелов К. Ю., Копейчикова Т. В. GDPR та ЗУ «Про захист персональних даних»: у чому різниця та яких змін потребує національне законодавство? *Арбітрум*.

10.02.2019. URL: <https://arbitrium.com.ua/ua/gdpr-i-zu-o-zaschite-personalnyh-dannyh-v-chem-raznica-i-v-kakih-izmeneniyah-nuzhdaetsya-nacionalnoe-zakonodatelstvo.html>.

8. Сарвас М. Життя після GDPR. *Юридична газета*. 2019. № 25-26 (679-680). URL: <https://yur-gazeta.com/publications/practice/inshe/zhittya-pislya-gdpr.html>.

9. Проект Закону про захист персональних даних від 07.06.2021 р. № 5628. URL: http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_1?pf3511=72160.

10. Висновок комітету від 20.10.2021 щодо проекту закону від 07.06.2021 р. № 5628. URL: <http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc34?id=&pf3511=72160&pf35401=552414>.

REFERENCES

1. Regulation (EU) 2016/679 of the European Parliament and of the Council of 27 April 2016 on the protection of natural persons with regard to the processing of personal data and on the free movement of such data, and repealing Directive 95/46/EC (General Data Protection Regulation). URL: <https://eur-lex.europa.eu/eli/reg/2016/679/oj> [in English].

2. Yefremova K. V. (2020). Teoretychni pidkhody do rehuliuвання shtuchnoho intelektu v YeS: dosvid Ukrainy. *Pravo ta innovatsii – Law and innovations*, 4(32), 80–85 [in Ukrainian].

3. Privacy Policy. Polityka Konfidentsiinosti. Legal Support. 23.08.2021. URL: <https://legal-support.top/politika-konfidencijnosti/> [in Ukrainian].

4. Europes new data protection rules export privacy standards worldwide. Politico. January 31, 2018. URL: <https://www.politico.eu/article/europe-data-protection-privacy-standards-gdpr-general-protection-data-regulation/> [in Ukrainian].

5. Pro zakhyst personalnykh danykh: Zakon Ukrainy vid 01.06.2010 r. № 2297-VI. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2297-17#Text> [in Ukrainian].

6. Uhoda pro asotsiatsiiu mizh Ukrainoiu, z odniiei storony, ta Yevropeiskym Soiuzom, Yevropeiskym spivtovarystvom z atomnoi enerhii i yikhnimy derzhavamy-chlenamy, z inshoi storony: Mizhnarodnyi dokument vid 27.06.2014 r. № 984_011. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/984_011#Text [in Ukrainian].

7. Karelov K. Yu., Kopeichykova T. V. GDPR ta ZU «Pro zakhyst personalnykh danykh»: u chomu riznytsia ta yakyykh zmin potrebuie natsionalne zakonodavstvo? Arbitrum. 10.02.2019. URL: <https://arbitrium.com.ua/ua/gdpr-i-zu-o-zaschite-personalnyh-dannyh-v-chem-raznica-i-v-kakih-izmeneniyah-nuzhdaetsya-nacionalnoe-zakonodatelstvo.html> [in Ukrainian].

8. Sarvas M. (2019). Zhyttia pislia GDPR. *Yurydychna hazeta – Legal newspaper*, 25-26 (679-680). URL: <https://yur-gazeta.com/publications/practice/inshe/zhittya-pislya-gdpr.html> [in Ukrainian].

9. Proekt Zakonu pro zakhyst personalnykh danykh vid 07.06.2021 r. № 5628. URL: http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_1?pf3511=72160 [in Ukrainian].

10. Vysnovok komitetu vid 20.10.2021 shchodo proektu zakonu vid 07.06.2021 r. № 5628. URL: <http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc34?id=&pf3511=72160&pf35401=552414> [in Ukrainian].

Головащенко Ольга Сергіївна
*кандидат юридичних наук, старший науковий співробітник,
провідний науковий співробітник НДІ правового забезпечення інно-
ваційного розвитку НАПрНУ*

ДО ПИТАННЯ ПРАВОВОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ДОСЛІДНИЦЬКОЇ ІНФРАСТРУКТУРИ: ДОСВІД ЧЕСЬКОЇ РЕСПУБЛІКИ

Наукова робота присвячена дослідженню правового забезпечення дослідницьких інфраструктур на підставі аналізу досвіду Чеської Республіки. Автор проаналізував правову основу та практику функціонування дослідницьких інфраструктур в Європейському дослідницькому просторі.

Ключові слова: дослідницькі інфраструктури, Європейський дослідницький простір, науково-дослідна діяльність, Дорожня карта великих дослідницьких інфраструктур Чеської Республіки.

Holovashchenko Olha
*PhD, Senior Research Fellow, Leading Researcher
of the Scientific & Research Institute of Providing Legal Framework
for the Innovative Development of NALS of Ukraine*

TO THE ISSUE OF LEGAL SUPPORT OF RESEARCH INFRASTRUCTURE: THE EXPERIENCE OF THE CZECH REPUBLIC

The scientific work is devoted to the study of the legal support of research infrastructures based on the analysis of the experience of the Czech Republic. The author analyzed the legal basis and practice of the functioning of research infrastructures in the European Research Area.

Keywords: Research infrastructures, European Research Area, Research & Development (R&D), Roadmap of Large Research Infrastructures of the Czech Republic.

Підписання Україною Угоди про асоціацію з ЄС створило необхідність поглиблення зв'язків з політикою Європейського Союзу,

у тому числі у сфері наукового та технологічного співробітництва. Відповідно до ст. 374-375 Угоди, з метою наукового розвитку та зміцнення свого наукового потенціалу для вирішення національних та глобальних викликів, співробітництво спрямовується на сприяння залученню України до Європейського дослідницького простору [1].

Відповідно до ст. 2 Регламенту Ради ЄС № 723/2009 від 25 червня 2009 року, термін «дослідницька інфраструктура» означає об'єкти, ресурси та супутні послуги, які використовуються науковою спільнотою для проведення досліджень найвищого рівня у відповідних галузях та охоплюють основне наукове обладнання або набори інструментів; ресурси, засновані на знаннях, такі як колекції, архіви або структури наукової інформації; створення інфраструктур на основі інформаційних та комунікаційних технологій, таких як мережа, обчислювальна техніка, програмне забезпечення та зв'язок, або будь-яка інша сутність унікального характеру, необхідна для досягнення досконалості у дослідженнях. Такі інфраструктури можуть бути «односторонніми/локальними» або «розподіленими» (організована мережа ресурсів) [2].

Вагоме значення науково-дослідницької інфраструктури в аспекті вдосконалення національних дослідницьких та інноваційних систем держав-членів ЄС, в цілому Європейського дослідницького простору (ERA) та міжнародної конкурентоспроможності держав-членів ЄС у глобальному контексті знайшло своє відображення у низці важливих заходів, які були вжиті країнами ЄС за останній період. Дослідницькі інфраструктури стали базисом для проведення науково-дослідної та дослідно-конструкторської діяльності (Research & Development (R&D)), оскільки основна маса матеріально-фінансових та людських ресурсів, технологічних знань була зосереджена в межах їхніх можливостей. Таким чином, дослідницькі інфраструктури сприяють досягненню вагомих результатів у фундаментальних дослідженнях та розвитку передових технологій.

Чеська Республіка також відреагувала на значне зростання ролі дослідницької інфраструктури в умовах глобальних викликів. Враховуючи, що дослідницька інфраструктура є однією із ключових елементів національної системи досліджень та інновацій, країною

було зроблено низку кроків, спрямованих на її правове та матеріальне забезпечення.

Так, у 2002 році був прийнятий Закон про підтримку досліджень та розробок [3]. Цей ключовий документ визначив підтримку R&D у Чеській Республіці. Він закріпив основні форми фінансування досліджень та розробок, основні урядові органи, відповідальні за R&D та процедурні кроки щодо їх призначення, та використання цього виду фінансової допомоги. У 2009 році поправка до цього закону дозволила створити Технологічне агентство Чеської Республіки. Міністерство освіти, молоді та спорту стало центральним органом державного управління Чеської Республіки, відповідальним за підтримку «великих науково-дослідних інфраструктур» та почало сприяти міжнародному співробітництву великих дослідницьких інфраструктур Чеської Республіки та їх членству в консорціумах, особливо в юридичних особах Європейського консорціуму дослідницької інфраструктури (ERIC).

У 2010 році Міністерство освіти, молоді та спорту вперше підготувало Дорожню карту великих дослідницьких інфраструктур Чеської Республіки, а згодом відбулось її оновлення у 2011 та 2015 роках. Останнє видання Дорожньої карти 2019 року представляє стратегію фінансування великих дослідницьких інфраструктур у 2016–2022 роках. Майбутнє оновлення Дорожньої карти заплановано на 2023 рік, коли буде започаткована фінансова основа для підтримки великих науково-дослідних інфраструктур з державних фондів Чеської Республіки на 2023–2029 роки.

Згідно з чинним законодавством Чеської Республіки, велика дослідницька інфраструктура визначається як «дослідницька інфраструктура, яка є науково-дослідною установою, необхідною для проведення комплексних досліджень та розробок з високими фінансовими та технологічними вимогами, схваленими Урядом та встановленими для також можуть використовуватися іншими дослідницькими організаціями» [4].

Дорожня карта великих дослідницьких інфраструктур Чеської Республіки — це стратегічний документ цієї країни, який відображує її підхід до формування політики щодо великих дослідницьких

інфраструктур. У міжнародному контексті Дорожня карта еквівалентна Дорожній карті Європейського стратегічного форуму з дослідницької інфраструктури (ESFRI), та являє собою внесок Чехії у ландшафт дослідницької інфраструктури, побудованої та діючої в Європі та у всьому світі.

Дорожня карта складається з 6 дисциплінарних напрямків: фізичні науки, енергетика, екологічні науки, біомедицина, суспільно-гуманітарні науки та е-інфраструктури/інфраструктури цифрових досліджень. Кожен з цих розділів Дорожньої карти починається з короткого ландшафтного аналізу, який визначає окремі великі дослідницькі інфраструктури в контексті їх можливостей у відповідній науковій галузі. Кожна велика дослідницька інфраструктура, що включена до Дорожньої карти, потім описується з огляду на її досвід та спеціалізацію в галузі технологій, співпрацю в ERA та іншими макрорегіональними мережами дослідницької інфраструктури, а також її соціально-економічні переваги.

Таким чином, за останні роки дослідницька інфраструктура ЄС зазнала безпрецедентного розвитку, про що вказує помітний прогрес у цьому питанні на всіх рівнях політичної, правової та фінансової координації. Приклад Чеської Республіки щодо питання дослідницької інфраструктури підтверджує успіхи, досягнуті на національному рівні.

З огляду на вищезазначене, можна дійти висновку, що визначення пріоритетних напрямків вдосконалення національних дослідницьких та інноваційних систем, їх реалізація в Україні потребує врахування пріоритетів та досвіду європейського дослідницького простору та співпраці в межах програми «Горизонт Європа» (Horizon Europe).

ЛІТЕРАТУРА

1. Угода про асоціацію між Україною, з однієї сторони, та Європейським Союзом, Європейським співтовариством з атомної енергії і їхніми державами-членами, з іншої сторони. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/984_011/conv#n2355.

2. Council Regulation (EC) No 723/2009 of 25 June 2009 on the Community legal framework for a European Research Infrastructure Consortium (ERIC).

URL: https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=uriserv%3AOJ.L_.2009.206.01.0001.01.ENG&toc=OJ%3AL%3A2009%3A206%3ATOC.

3. The Act No. 130/2002 Coll. on the Support of Research and Development from Public Funds and on the Amendment to Some Related Acts. URL: <http://www.czech-research.com/rd-system/key-documents/act-no-1302002-coll-on-the-support-of-research-and-development/>.

4. Roadmap of Large Research Infrastructures of the Czech Republic for the years 2016-2022. URL: https://www.vyzkumne-infrastruktury.cz/wp-content/uploads/2019/11/Aktualizace-Cestovn%C3%AD-mapy-2019_en.pdf.

REFERENCES

1. Uhoda pro asotsiatsiiu mizh Ukrainoiu, z odniiei storony, ta Yevropeiskym Soiuzom, Yevropeiskym spivtovarystvom z atomnoi enerhii i yikhnimy derzhavamy-chlenamy, z inshoi storony. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/984_011/conv#n2355 [in Ukrainian].

2. Council Regulation (EC) No 723/2009 of 25 June 2009 on the Community legal framework for a European Research Infrastructure Consortium (ERIC). URL: https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=uriserv%3AOJ.L_.2009.206.01.0001.01.ENG&toc=OJ%3AL%3A2009%3A206%3ATOC [in English].

3. The Act No. 130/2002 Coll. on the Support of Research and Development from Public Funds and on the Amendment to Some Related Acts. URL: <http://www.czech-research.com/rd-system/key-documents/act-no-1302002-coll-on-the-support-of-research-and-development/> [in English].

4. Roadmap of Large Research Infrastructures of the Czech Republic for the years 2016–2022. URL: https://www.vyzkumne-infrastruktury.cz/wp-content/uploads/2019/11/Aktualizace-Cestovn%C3%AD-mapy-2019_en.pdf [in English].

Гречко Ольга Олександрівна

*кандидат юридичних наук, молодший науковий співробітник
НДІ правового забезпечення інноваційного розвитку
НАПрН України*

ДЕЯКІ ПРОПОЗИЦІЇ ЩОДО УНІФІКАЦІЇ ІННОВАЦІЙНОГО ЗАКОНОДАВСТВА УКРАЇНИ

У науковій роботі проаналізовані положення проєкту Закону України «Про розвиток інновацій». На основі аналізу даного проєкту були визначені деякі заходи по уніфікації інноваційного законодавства України.

Ключові слова: інноваційна діяльність, уніфікація законодавства, вдосконалення законодавства.

Hrechko Olha

*PhD, Junior Researcher of the Research Institute of Providing Legal
Framework for the Innovate Development of NALS of Ukraine*

SOME PROPOSALS REGARDING THE UNIFICATION OF INNOVATIVE LEGISLATION OF UKRAINE

The scientific work analyzes the provisions of the draft Law of Ukraine «On Innovation Development». Based on the analysis of this project, some measures to unify the innovation legislation of Ukraine were identified.

Key words: innovation activity, unification of legislation, improvement of legislation.

Стратегією розвитку сфери інноваційної діяльності на період до 2030 року [1] першочерговим завданням вирішення проблем розвитку інноваційної діяльності було визначено створення сприятливого нормативно-правового поля для суб'єктів господарювання, що проводять інноваційну діяльність. З цією метою, на наш погляд, необхідно провести уніфікацію інноваційного законодавства України, яка передбачає комплексне вдосконалення нормативно-правової бази у сфері регулювання інноваційної діяльності.

Розглянемо проект Закону України «Про розвиток інновацій» (далі – законопроект), розроблений Мінекономіки на виконання пункту 128 Плану законопроектної роботи Верховної Ради України на 2020 рік, затвердженого постановою Верховної Ради України від 16.06.2020 № 689–ІХ [2], у контексті застосування положень цього законопроекту для вдосконалення Закону України «Про інноваційну діяльність» та іншої законодавчої бази, яка регулює інноваційну діяльність. Проаналізувавши пакет документів до законопроекту (порівняльна таблиця, пояснювальна записка, прогноз впливу тощо), можна взяти до уваги деякі корисні пропозиції.

У пояснювальній записці законопроекту передбачається здійснення таких заходів [3]:

- визначення засад державної політики у сфері розвитку інновацій;

- визначення сучасної термінології у сфері інноваційної діяльності відповідно до рекомендацій ЄС, зокрема, ОЕСР Oslo Manual 2018;

- запровадження механізму надання державної підтримки інноваційної діяльності надавачами державної підтримки у порядку, встановленому Кабінетом Міністрів України з урахуванням рівнів готовності технології, а також Закону України «Про державну допомогу суб'єктам господарювання»;

- надання державних гарантій суб'єктам інноваційної діяльності;

- скасування застарілих норм щодо державної реєстрації інноваційних проєктів та проведення їх експертизи;

- скасування норми глави 34 Господарського кодексу та врегулювання питання щодо розвитку інновацій одним законом;

- скасування пріоритетних напрямів інноваційної діяльності, оскільки розвиток промисловості характеризується швидкими темпами впровадження нових технологій виробництва, управління та координації діяльності у ланцюгах доданої вартості, трансформація яких відбувається завдяки взаємопроникненню та глобальній інтеграції секторів, ринків та технологій, необхідним є підтримка усіх напрямків для забезпечення однакового підходу до розвитку інновацій та підтримки інноваційної діяльності;

– ліквідувати технологічні парки, оскільки після скасування Законом України від 25.03.2015 № 2505-IV «Про внесення змін до Закону України «Про Державний бюджет на 2005 рік» та деяких інших законодавчих актів» особливостей оподаткування технологічних парків та їх учасників, дочірніх та спільних підприємств, їх функціонування фактично призупинено. Крім того, бюджетна програма підтримки діяльності технологічних парків, передбачена Законом України «Про спеціальний режим інноваційної діяльності технологічних парків», значний період часу не формувалася та була відсутня в державному бюджеті.

Слід прокоментувати запропоновані заходи.

Щодо визначення засад державної політики у сфері розвитку інновацій, на нашу думку, варто запропонувати присвятити державній інноваційній політиці розділ у Законі України «Про інноваційну діяльність», у якому буде визначено предмет, принципи, основні напрями, форми реалізації, правові засоби впливу та моніторинг державної інноваційної політики. З огляду на зарубіжний досвід становлення інноваційної економіки, держава (державна інноваційна політика) у розвитку інноваційної сфери грає провідну роль і відповідно потребує своєї правової регламентації.

Щодо визначення сучасної термінології у сфері інноваційної діяльності – статтю 1 Закону України «Про інноваційну діяльність» (далі – Закон) необхідно доповнити як базовими термінами (інноваційна екосистема України, інноваційний процес, суб'єкти інноваційної діяльності, інноваційний потенціал), так і новими дефініціями (інноваційний хаб, інноваційний ваучер, технологічна платформа, грант), а також визначеннями різних видів інноваційних підприємств (стартап, спін-оф компанія, бізнес-інкубатор, бізнес-акселератор, інноваційний кластер), які потребують чіткого визначення їх організаційно-правової форми та виду діяльності на законодавчому рівні [4, с. 86]. Терміни статті 1 Закону слід вдосконалити з урахуванням рекомендацій ЄС.

Щодо запровадження механізму надання державної підтримки інноваційної діяльності, слід зазначити, що питання про державну підтримку є актуальним, потребує свого розвитку та вдосконалення. Розгляд даного питання планується у подальших дослідженнях.

Щодо скасування застарілих норм щодо державної реєстрації інноваційних проєктів та проведення їх експертизи – дані процедури потребують спрощення, оскільки надмірна бюрократизація реєстрації та експертизи інноваційних проєктів значно гальмують появу нових.

Щодо скасування норми глави 34 Господарського кодексу та врегулювання питання щодо інноваційної діяльності одним законом варто погодитись, оскільки прагнення до зосередження правового регулювання інноваційних відносин в єдиному законодавчому акті вимагає виключення з інших законів відповідних положень, які викликають «розпорошеність» інноваційного законодавства. У випадку скасування глави 34 Господарського кодексу в Закон України «Про інноваційну діяльність» можна включити норми про види, державні гарантії та інвестування інноваційної діяльності (статті 326, 327, 329 ГКУ).

Щодо скасування пріоритетних напрямів інноваційної діяльності – цей захід вважаємо недоцільним, оскільки будь-яка діяльність потребує визначення пріоритетів (пріоритетних напрямів), особливо діяльність, яка спрямована на розвиток. Пріоритетні напрями інноваційної діяльності закріплює Закон України «Про пріоритетні напрями інноваційної діяльності в Україні», який передбачає внесення змін щодо стратегічних пріоритетних напрямів кожні десять років.

Щодо ліквідації технологічних парків варто заперечити. Технологічні парки є досить поширеними за кордоном і для України важливим є приклад Туреччини, якій за період активного розвитку індустріальних та технологічних парків вдалося потроїти власний ВВП, а 2013 р. повністю виплатити борги перед МВФ [5, с. 56]. Таким чином, необхідно посилити та вдосконалити законодавство щодо фінансової підтримки діяльності технологічних парків.

У порівняльній таблиці законопроекту [3] також пропонуються деякі зміни, на які слід звернути увагу. Так, із статті 3 Закону України «Про інвестиційну діяльність» пропонується вилучити визначення терміну «інноваційна діяльність» з метою узгодження положень Закону України «Про інвестиційну діяльність» та положень спеціалізованого закону, а також врегулювання інноваційної діяльності

виключно одним законодавчим актом, оскільки визначення терміну «інноваційна діяльність» у зазначених законах відрізняється, має не схожі ознаки. У статті 14 Закону України «Про розвиток та державну підтримку малого і середнього підприємництва в Україні» порівняльною таблицею запропоновано перелік об'єктів інфраструктури підтримки малого і середнього підприємництва доповнити такими об'єктами: бізнес-акселератори, інноваційні кластери, наукові парки, центри трансферу технологій та інші підрозділи університетів та наукових установ, які здійснюють інноваційну діяльність, технологічні платформи, спін-оф компанії, оскільки у зв'язку зі стрімким розвитком інноваційної сфери з'являються нові учасники інноваційних відносин, які відповідно потребують своєї правового визначеності. З даними пропозиціями цілком погоджуємося.

Підсумовуючи, слід визначити заходи по уніфікації інноваційного законодавства України, які були сформовані на основі аналізу проекту Закону України «Про розвиток інновацій»:

- у Законі України «Про інноваційну діяльність» закріпити розділ, присвячений державній інноваційній політиці, в якому буде визначено предмет, принципи, основні напрями, форми реалізації, правові засоби впливу та моніторинг державної інноваційної політики тощо;

- статтю 1 Закону України «Про інноваційну діяльність» доповнити сучасною термінологією та удосконалити існуючі терміни;

- вдосконалити положення Закону України «Про інноваційну діяльність» щодо державної підтримки інноваційної діяльності;

- вдосконалити норми Закону України «Про інноваційну діяльність» щодо державної реєстрації інноваційних проектів та проведення їх експертизи;

- скасувати главу 34 Господарського кодексу з подальшим включенням норм про види, державні гарантії та інвестування інноваційної діяльності (статті 326, 327, 329 ГКУ) в Закон України «Про інноваційну діяльність»;

- із статті 3 Закону України «Про інвестиційну діяльність» виключити визначення терміну «інноваційна діяльність».

Таким чином, врахування пропозицій (але не всіх), зазначених законопроектом «Про розвиток інновацій», дозволить дещо вдоско-

налити інноваційне законодавство України, зокрема, усунути прогалини, дублювання та суперечності між положеннями правових норм різних нормативно-правових актів, а також дозволить дещо розширити та вдосконалити термінологічну базу (що є немалозначущим за сучасного стану правового регулювання). Такими поступовими внесеннями змін у закони України, які регулюють інноваційні відносини, можливо досягти узгодженого, уніфікованого та системно викладеного законодавства про інноваційну діяльність.

ЛІТЕРАТУРА

1. Про схвалення Стратегії розвитку сфери інноваційної діяльності на період до 2030 року: Розпорядження Кабінету Міністрів України від 10.07.2019 № 526-р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/526-2019-%D1%80#Text>.

2. Міністерство розвитку економіки, торгівлі та сільського господарства України. URL: <http://www.drs.gov.ua/wp-content/uploads/2020/12/9637-.pdf>

3. Проект Закону України «Про розвиток інновацій». URL: <https://www.me.gov.ua/Documents/Detail?lang=uk-UA&isSpecial=True&id=d97a9de5-f0fe-4374-9d2c-d344d6b6aa5a&title=ProktZakonuUkraini-proRozvitokInnovatsii->

4. Гречко О. О. Напрями уніфікації понятійно-термінологічного апарату інноваційного законодавства України. *Комплексний підхід до модернізації науки: методи, моделі та мультидисциплінарність*: матеріали I Міжнародної наукової конференції (Т. 1) (м. Вінниця, 19 листоп., 2021 р.). Міжнародний центр наукових досліджень. Вінниця: Європейська наукова платформа, 2021. С. 86–87. URL: <https://ojs.ukrlogos.in.ua/index.php/mcnd/issue/view/19.11.2021/646>.

5. Харлан О. І., Салюк О. Ю., Голуб В. О. Інноваційні парки: світовий досвід та Україна. URL: <https://cyberleninka.ru/article/n/innovatsiyni-parki-svitoviy-dosvid-ta-ukrayina/viewer>.

REFERENCES

1. Pro skhvalennia Stratehii rozvytku sfery innovatsiinoi diialnosti na period do 2030 roku: Rozporiadzhennia Kabinetu Ministriv Ukrainy vid 10.07.2019 № 526-r. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/526-2019-%D1%80#Text> [in Ukrainian].

2. Ministerstvo rozvytku ekonomiky, torhivli ta silskoho hospodarstva Ukrainy. URL: <http://www.drs.gov.ua/wp-content/uploads/2020/12/9637-.pdf> [in Ukrainian].

3. Proiekt Zakonu Ukrainy «Pro rozvytok innovatsii». URL: <https://www.me.gov.ua/Documents/Detail?lang=uk-UA&isSpecial=True&id=d97a9de5-f0fe-4374-9d2c-d344d6b6aa5a&title=ProktZakonuUkraini-proRozvitokInnovatsii> [in Ukrainian].

4. Hrechko O. O. (2021). Napriamy unifikatsii poniatiino-terminolohichnoho aparatu innovatsiinoho zakonodavstva Ukrainy. *Kompleksnyi pidkhid do modernizatsii nauky: metody, modeli ta multydystrylinarnist: materialy I Mizhnarodnoi naukovoï konferentsii (Vol. 1) (m. Vinnytsia, 19 lystop., 2021 r.) – An integrated approach to the modernization of science: methods, models and multidisciplinary: materials of the I International Scientific Conference*. Vinnytsia: Yevropeiska naukova platforma, 86-87. URL: <https://ojs.ukrlogos.in.ua/index.php/mcnd/issue/view/19.11.2021/646> [in Ukrainian].

5. Kharlan, O.I., Saliuk, O.Yu., Holub, V.O. Innovatsiini parky: svitovi dosvid ta Ukraina. URL: <https://cyberleninka.ru/article/n/innovatsiyni-parki-svitoviy-dosvid-ta-ukrayina/viewer> [in Ukrainian].

Дмитрик Ольга Александрівна

завідувач наукового відділу загальних проблем формування та реалізації інноваційної політики НДІ правового забезпечення інноваційного розвитку НАПрН України, доктор юридичних наук, професор кафедри фінансового права Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого
e-mail: o.o.dmytryk@nlu.edu.ua
ORCID: 0000-0001-5469-3867

ДЕЯКІ ПРОБЛЕМИ ВПРОВАДЖЕННЯ ЦИФРОВИХ НОВАЦІЙ ПРИ АДМІНІСТРУВАННІ ПОДАТКІВ ТА ЗБОРІВ В УКРАЇНІ

У публікації розглянуто деякі аспекти впровадження цифрових новацій в сфері адміністрування податків та зборів. На основі аналізу чинного податкового законодавства України зроблено висновок про те, що поряд із позитивною оцінкою таких новацій наразі мають місце й певні проблеми. На конкретних прикладах проілюстровано певні проблемні питання впро-

вадження цифрових ІКТ у сферу адміністрування податків й зборів. Підкреслено, що у випадку залишення їх без розгляду можуть бути негативним наслідком притягнення платника до відповідальності платника податків за невиконання ним податкового обов'язку у випадку фактичної неможливості його виконання, не забезпечення державою умов, необхідних для виконання обов'язку, а також порушенні принципу індивідуальної відповідальності за невиконання податкових обов'язків.

Ключові слова: адміністрування податків і зборів, цифрові технології, цифровізація, електронний кабінет.

Dmytryk Olga

*2nd PhD, Professor, Head of department of enforceability
of national innovative system functioning of Institute of Providing Legal
Framework for the Innovative Development of NALS of Ukraine,
Professor at the Department of Financial Law of the Yaroslav Mudryi
National Law University
e-mail: o.o.dmytryk@nlu.edu.ua
ORCID: 0000-0001-5469-3867*

SOME PROBLEMS OF IMPLEMENTATION OF DIGITAL INNOVATIONS IN THE ADMINISTRATION OF TAXES AND FEES IN UKRAINE

The publication considers some aspects of the implementation of digital innovations in the field of tax and fees administration. Based on the analysis of the current tax legislation of Ukraine, it is concluded that, along with the positive assessment of such innovations, there are currently certain problems. Specific examples illustrate some problematic issues of implementing digital ICTs in the field of tax and fee administration. It is emphasized that in case of leaving them without consideration, it may be a negative consequence of bringing the taxpayer to responsibility for failure to perform a tax duty by him in case of actual inability to perform it, not providing the state with the conditions necessary for performing the duty, as well as violation of the principle of individual liability for failure to perform tax duties.

Keywords: administration of taxes and fees, digital technologies, digitalization, e-cabinet.

Сьогодні ми живемо в епоху дуже стрімкого проникнення цифрових технологій у всі сфери суспільного життя, адже їх вважають сучасним трендом розвитку. Не виключенням є і сфера адміністрування податків і зборів, у якій вже декілька років використовуються цифрові інформаційно-комунікаційні технології. Очевидно, більшість із таких технологій полегшує, спрощує як реалізацію певних прав та виконання обов'язків платниками податків, так і в цілому адміністрування податків і зборів. Водночас їх застосування породжує і доволі велику кількість питань, що потребують відповіді.

Так вже декілька років з метою забезпечення можливості реалізації платником податків своїх обов'язків та прав у сфері оподаткування в режимі on-line працює електронний кабінет платника податків. Для цього 21 грудня 2016 року було прийнято Закон України «Про внесення змін до Податкового кодексу України щодо покращення інвестиційного клімату в Україні» [7], відповідно до якого Податковий кодекс України доповнено ст. 42¹ «Електронний кабінет». Окрім того з метою належної реалізації положень кодифікованого акту затверджено і низку підзаконних нормативно-правових актів (наприклад, Постанови Кабінету Міністрів України від 24.04.2019 р. № 408 «Порядок електронного адміністрування реалізації пального та спирту етилового» [5], від 16.10.2014 р. № 569 «Порядок електронного адміністрування податку на додану вартість» [4] та ін.).

Показово, що сьогодні платник податків без використання клієнтського застосування має змогу: підготувати, заповнити та надіслати податкову звітність в електронному вигляді; переглядати дані картки особового рахунка про стан розрахунків з бюджетом (нараховано, сплачено, переплата, податковий борг, штрафні (фінансові) санкції, пеня); формувати та заповнювати платіжні документи щодо сплати податків, зборів та інших платежів до бюджету; здійснювати листування з органами ДПС України з питань оподаткування, отримувати консультаційні послуги (у режимі реального часу або за попередньо надісланими питаннями), замовляти та отримувати адміністративні послуги; та ін. Тож, очевидно, що такі цифрові новації надають багато переваг як платнику, так і державі (від економії часу до економії бюджетних коштів на адміністрування податків і зборів).

Електронний кабінет надає можливості переглянути окремі облікові дані платника або весь перелік даних платника (приміром, ідентифікаційні дані; реєстраційні дані; відомості про керівників; присвоєння ознаки неприбутковості; відомості про РРО; та ін.). Водночас ні в 2016, ні в 2017 роках, незважаючи на те, що податкові органи заявляли про надійність і зручність цього сервісу, не працював так, як було задекларовано (про це свідчила інформація на багатьох бухгалтерських сервісах). При цьому все починалося із того, що з 2016 року платники через електронний кабінет мали можливість підготувати, заповнити та надіслати податкову звітність в електронному вигляді, а також переглядати дані картки особового рахунка про стан розрахунків з бюджетом (нараховано, сплачено, переплата, податковий борг, штрафні (фінансові) санкції, пеня). З плином часу та впровадженням технологій цей сервіс розширюється, однак багато проблем виникають на цьому шляху, про що свідчить аналіз бази «ЗІР». Йдеться про велику кількість звернень платника податків, що стосуються функціонування електронного кабінету, застосування облікових даних і даних, що відображаються в інтегрованій картці платника податків, які свідчать про певні «негаразди» у роботі електронного кабінету.

Однією із таких проблем є забезпечення достовірності і коректності даних, що відбиваються у інтегрованій картці, адже вони суттєво впливають на права і інтереси платника податків (це данні про суми бюджетного відшкодування, суми сплачених податків, суми податкового боргу тощо). Справа у тому, що відповідно до ст. 42¹ ПК України електронний кабінет функціонує за принципами повноти функціоналу, автоматизованості, здійснення автоматизованого внесення до журналу всіх дій (подій), що відбуваються в електронному кабінеті, своєчасності усунення технічних та/або методологічних помилок, інтеграції із системами, що використовуються платниками податків [2]. Однак, наразі часто некоректно відображаються суми бюджетного відшкодування, податкового боргу, оскільки система не підтягує необхідні данні протягом доволі великого періоду часу (не день і не два, а буває тижні). Це засвідчує той факт, що внутрішні модулі сервісу не є узгодженими між собою, вони не працюють

злагоджено. Однак певно, що платників податків турбує поява в Інтегрованій картці запису про податковий борг, якого не повинно бути. Такий запис може з'явитися з багатьох причин. Наприклад, якщо за результатами перевірки платнику дораховується податкове зобов'язання, і платник оскаржує його протягом десяти днів до суду, то за правилами Податкового кодексу України таке податкове зобов'язання вважається неузгодженим до вирішення питання судом і податкового боргу за таких обставин не виникає. В таких випадках хоч податкові органи і мають зафіксувати суму донарахувань в своїй електронній системі, проте вона не має відображатися в Інтегрованій картці як «податковий борг». Так відбувається майже завжди, але в рідкісних випадках інформація про факт судового оскарження своєчасно не відображається і в Інтегрованій картці автоматично з'являється запис про неіснуючий податковий борг. У підсумку це обумовлює виникнення низки несприятливих наслідків для платника, адже сам факт наявності такого «податкового боргу» навіть на невелику суму блокує повернення надміру сплачених податків і зборів, а також може стати причиною надіслання податкових вимог до платника та застосування механізму податкової застави.

І далі ми маємо звернути увагу на те, чи такі облікові показники можуть бути першоджерелом інформації для того, аби до платника застосовувати примусові заходи? Очевидно, що ні, оскільки як свідчать норми Порядку ведення податковими органами оперативного обліку податків, зборів, платежів та єдиного внеску на загальнообов'язкове державне соціальне страхування, Інтегрована картка містить облікові показники, які є похідними від первинних показників, тобто тих показників, що містяться у первинних документах. До первинних документів з урахуванням ст. 1 і 9 Закону України «Про бухгалтерський облік та фінансову звітність в Україні» [6] віднесено документи, які складаються платниками податків, контролюючим органом, а також іншими органами державної влади, зокрема: податкові декларації, митні декларації, уточнюючі розрахунки, податкові повідомлення рішення контролюючого органу, вимоги про сплату боргу (недоїмки) з єдиного соціального внеску та ін. При цьому згаданий Порядок містить такі поняття як «достовірність показників інформаційної системи», «коректність даних інфор-

маційної системи», «перекручення (викривлення) показників». Тож можна стверджувати, що облікові показники Інтегрованої картки не є першоджерелом інформації про облік та сплату податків та зборів. Тому зміна облікових показників у Інтегрованій картці сама собою не створює, не змінює і не припиняє прав та обов'язків платників податків та контролюючого органу у частині обліку та сплати податків та зборів. Іншими словами Інтегрована картка за своїм функціональним призначенням лише повинна відображати інформацію, яка відповідає первинним документам. І цей аспект варто враховувати для удосконалення електронних сервісів.

Можна наводити й інші приклади. Так, доволі часто в Електронному кабінеті з'являються податкові повідомлення-рішення по податку на нерухоме майно, відмінне від земельної ділянки, в яких позначено не вірно або не повно інформацію про таке майно (йдеться про данні місця розташування, площі, співвласників та ін.). Така ситуація властива й по земельному податку. Інша ситуація – це наявність сум бюджетного відшкодування, що належним чином не відображаються в Електронному кабінеті. Окрім того, часто відбуваються технічні збої у роботі електронного сервісу, що може призвести до невчасної реєстрації податкових накладних та ін.; не відображається факт відправки податкового-повідомлення-рішення тощо. Наведені та інші приклади можуть мати негативним наслідком притягнення платника до відповідальності платника податків за невиконання ним податкового обов'язку у випадку фактичної неможливості його виконання, не забезпечення державою умов, необхідних для виконання обов'язку, а також порушенні принципу індивідуальної відповідальності за невиконання податкових обов'язків. Тож попри очевидні позитивні зрушення, що пов'язані із впровадженням в життя будь-яких нових цифрових технологій у адміністрування податків і зборів, потрібно удосконалювати їх функціонування.

ЛІТЕРАТУРА

1. Загальнодоступний інформаційно-довідковий ресурс («ЗІР»). URL: <https://zir.tax.gov.ua/>
2. Податковий кодекс України від 2.12.2010 р. № 2755-VI. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2755-17/conv#n13764>.

3. Порядок ведення податковими органами оперативного обліку податків, зборів, платежів та єдиного внеску на загальнообов'язкове державне соціальне страхування: затв. Наказом Міністерства фінансів України від 12.01.2021 р. № 5. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0321-21#Text>.

4. Порядок електронного адміністрування податку на додану вартість: затв. Постановою Кабінету Міністрів України від 16.10.2014 р. № 569. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/569-2014-%D0%BF#Text>.

5. Порядок електронного адміністрування реалізації пального та спирту етилового: затв. Постановою Кабінету Міністрів України від 24.04.2019 р. № 408. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/408-2019-%D0%BF#Text>

6. Про бухгалтерський облік та фінансову звітність в Україні: Закон України від 16.07.1999 р. № 996-XIV. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/996-14/conv#n155>.

7. Про внесення змін до Податкового кодексу України щодо покращення інвестиційного клімату в Україні: Закон України від 21.12.2016 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1797-19#n384>.

REFERENCES

1. Zahalnodostupnyi informatsiino-dovidkovyi resurs («ZIR»). URL: <https://zir.tax.gov.ua/> [in Ukrainian].

2. Podatkovyi kodeks Ukrainy vid 2.12.2010 r. № 2755-VI. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2755-17/conv#n13764> [in Ukrainian].

3. Poriadok vedennia podatkovymy orhanamy operatyvnoho obliku podatkov, zboriv, platezhiv ta yedynoho vnesku na zahalnooboviazkove derzhavne sotsialne strakhuvannia: zatv. Nakazom Ministerstva finansiv Ukrainy vid 12.01.2021 r. № 5. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0321-21#Text> [in Ukrainian].

4. Poriadok elektronnoho administruvannia podatku na dodanu vartist: zatv. Postanovoiu Kabinetu Ministriv Ukrainy vid 16.10.2014 r. № 569. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/569-2014-%D0%BF#Text> [in Ukrainian].

5. Poriadok elektronnoho administruvannia realizatsii palnoho ta spyrtu etylovoho: zatv. Postanovoiu Kabinetu Ministriv Ukrainy vid 24.04.2019 r. № 408. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/408-2019-%D0%BF#Text> [in Ukrainian].

6. Pro bukhhalterskyi oblik ta finansovu zvitnist v Ukraini: Zakon Ukrainy vid 16.07.1999 r. № 996-XIV. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/996-14/conv#n155> [in Ukrainian].

7. Pro vnesennia zmin do Podatkovoho kodeksu Ukrainy shchodo pokrashchennia investytsiinoho klimatu v Ukraini: Zakon Ukrainy vid 21.12.2016 r. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1797-19#n384> [in Ukrainian].

Єфремова Катерина Вікторівна

кандидат юридичних наук, старший науковий співробітник,

заступник директора з наукової роботи

НДІ правового забезпечення інноваційного розвитку

НАПрН України

ORCID: 0000-0002-1917-9691

НОВІТНІ ТЕНДЕНЦІЇ ЩОДО ЗАХИСТУ ПРАВ ІНТЕЛЕКТУАЛЬНОЇ ВЛАСНОСТІ В УМОВАХ ЦИФРОВОЇ ТРАНСФОРМАЦІЇ ЕКОНОМІКИ УКРАЇНИ

Публікація присвячена новітнім тенденціям та підходам, що застосовуються до захисту прав інтелектуальної власності в умовах цифрової трансформації економіки України. Розкрита залежність ІКТ від стандартів, що включають стандартно необхідні патенти. Піднімаються питання пов'язані з ліцензуванням патентів, що визнані необхідними для стандартів.

Ключові слова: цифрові трансформації, нематеріальні активи, права інтелектуальної власності, стандартно необхідні патенти, стандарти, патенти.

Yefremova Kateryna

*Ph.D, Senior Researcher, Deputy Director in charge of scientific work
of the Scientific and Research Institute of Providing Legal Framework
for the Innovative Development of NALS of Ukraine*

ORCID: 0000-0002-1917-9691

THE LATEST TRENDS REGARDING THE PROTECTION OF INTELLECTUAL PROPERTY RIGHTS IN THE CONDITIONS OF DIGITAL TRANSFORMATION OF THE ECONOMY OF UKRAINE

The publication is devoted to the latest trends and approaches applied to the protection of intellectual property rights in the digital transformation of Ukraine's economy. The dependence of ICT on standards, which include standard patents,

is revealed. Issues related to the licensing of patents deemed necessary for the standards are raised.

Key words: digital transformations, intangible assets, intellectual property rights, Standard Essential Patents, standards, patents.

Нові технології входять в наше життя швидше, ніж відбувається адаптація законодавства до нових технологічних та соціальних змін. Індустрія 4.0, яка веде за собою такі інноваційні розробки як Інтернет речей, блокчейн, mobility та штучний інтелект, має величезний вплив на формування та використання знань і, у свою чергу, створює чимало питань для судового захисту у сфері інтелектуальної власності.

В останні десятиліття було досягнуто значного прогресу у створенні Єдиного цифрового ринку та Єдиного ринку інтелектуальної власності ЄС, до яких прямує Україна. В умовах сучасних цифрових трансформацій економіки промислові продукти і процеси все більше покладаються на нематеріальні активи, захищені правом інтелектуальної власності, та на розумне управління цією інтелектуальною власністю, що стало невід'ємною частиною будь-якої успішної бізнес-стратегії.

Відтепер доступно безліч інструментів для впровадження інноваційних рішень, проте все ще існує багато прогалин та недоліків у тому як суб'єкти господарювання захищають власні нематеріальний капітал. Нематеріальні активи являють собою специфічний об'єкт оцінки, який володіє принциповими особливостями і для якого правові аспекти відіграють важливу роль. У свою чергу, права на об'єкти інтелектуальної власності допомагають підприємцям і компаніям оцінювати свої нематеріальні активи.

Криза COVID-19 продемонструвала залежність економіки від розвитку ІКТ, особливо у секторі бездротового зв'язку та охорони здоров'я, та нагадала про важливість ефективних правил та інструментів захисту інтелектуальної власності для забезпечення швидкого розгортання критично важливих інновацій в основі яких лежать об'єкти інтелектуальної власності [1].

Як частина цифрової трансформації, чітко визначені правові конструкції захисту у цифровому середовищі стають ще більш ак-

туальними. Наприклад, щоб забезпечити ефективне використання технологій 3D-друку, потрібна визначеність щодо захисту файлів 3D-друку та обмежень для приватного використання дизайнів. Необхідними стають відповіді на нові запитання: як захистити винаходи, розроблені чи впроваджені за допомогою штучного інтелекту, та як забезпечити можливість ремонту і повторного використання без блокування несправедливою або надмірно обмежувальною практикою застосованою у сфері інтелектуальної власності.

В умовах цифровізації економіки склалася ситуація в якій, з одного боку, значна частина даних та об'єктів не підпадає під традиційні категорії інтелектуальної власності, а з іншого боку, цифрова інтеграція об'єктів, пристроїв, датчиків та предметів повсякденного користування, починаючи з підключених автомобілів, охорони здоров'я, енергії та закінчуючи технологіями Розумного міста (Smart City), вимагає рішень на основі стандартів.

Так, обговорюючи проблеми майбутнього інтелектуальної власності, генеральний директор Всесвітньої організації інтелектуальної власності Френсіс Гарі зазначив: «Сьогодні, коли великі дані починають давати віддачу й коли ми переходимо до Інтернету речей, генеруються колосальні масиви даних. Значна частина цих даних випадає за межі традиційних категорій системи інтелектуальної власності, через що дослідники та розробники все частіше вдаються до охорони своєї передконкурентної лабораторної роботи як комерційної таємниці» [2].

В свою чергу, індустрія комп'ютерів, Інтернету та телекомунікацій, зокрема, залежить від стандартів, щоб забезпечити якісну роботу та сумісність продуктів різних компаній. Щоб телефон або комп'ютер, наприклад, бездротово підключався до Інтернету, потрібно використовувати Wi-Fi. Використання WiFi означає надсилання та отримання даних відповідно до певного набору протоколів. Ці протоколи є предметом багатьох патентів. Проте, для сумісності телефонів та спілкуватися з телефонами інших людей, потрібно застосувати погоджений протокол (стандарт). Тож стандарти є важливими для інновацій у нових стандартах. Тому організації з державного управління та стандартизації (SSO) відповідають, обмеживши

використання патентів, які охоплюють прийняті ними стандарти. У той час як деякі SSO вимагають ліцензування патентів, що охоплюють стандарт, без роялті, інші просто вимагають розкриття інформації про існування цих патентів.

Щоб вирішити цю проблему, більшість SSO визначили політику захисту прав інтелектуальної власності, згідно з якою учасники SSO повинні взяти на себе зобов'язання ліцензувати свої SEP на умовах FRAND, які є «справедливими, розумними і недискримінаційними» (fair, reasonable and non-discriminatory). Ці зобов'язання призначені для захисту розробників технологій, гарантуючи, що власники патентів отримують відповідну винагороду за свої інвестиції в дослідження і розробки.

Найчастіше дозволяється створювати стандарти, що включають стандартно необхідні патенти (SEP), але при цьому SSO вимагають від власників патентів розкривати інформацію, яка може стати важливою, та ліцензувати свої SEP на умовах FRAND. Ця концепція широко застосовувана в патентному праві ЄС і США, та майже не відома в Україні.

Ліцензування основних стандартних патентів (Standard Essential Patents) часто є громіздким і дорогим завданням як для власників патентів, так і для розробників технологій. З огляду на зростаючу важливість SEP (наприклад, існує понад 95 000 унікальних патентів та заявок на патенти, що підтримують 5G), існує потреба у набагато чіткіших та більш передбачуваних рамках, що стимулюють добросовісні переговори, а не звернення до судових процесів [3].

Галузеві стандарти мають вирішальне значення для основних секторів ринкової економіки. Стандартно необхідні патенти настільки важливі і такі суперечливі, оскільки вони нібито саме такі – необхідні для стандарту. На відміну від більшості інших патентів, коли патент справді важливий, його неможливо розробити і все одно відповідати стандарту.

Так, щоб уникнути розробки стандарту, заблокованого наявністю патенту, вже на самій ранній стадії розробки ідентифікуються патенти, що мають правове значення для об'єкта стандартизації. Деякі організації зі стандартизації створюють банки даних, що містять ін-

формацію про такі патенти та їх власників. До таких належать, наприклад, банки даних Європейського інституту по стандартизації в галузі телекомунікацій (ETSI) [4].

Ліцензування SEP ускладнюється ще й тим, що продукти можуть включати багато стандартів, а багато SEP охоплюють більшість стандартів. Складні стандарти, такі як Wi-Fi та бездротовий зв'язок 3G, 4G, 5G залучають сотні і навіть тисячі заявлених SEP. У разі визнання важливості цих патентів, існує ризик «складання роялті», якщо кожен власник патенту вимагає непропорційної частки доходу від продукту. Якщо всього лише один власник патенту вирішить вимагати нерозумної компенсації за використання його інтелектуальної власності, то вартість пристрою, в якому впроваджується SEP, може різко зрости [2].

Перспектива ліцензування SEP грає важливу роль в стимулюванні компаній інвестувати в діяльність по стандартизації, крім інших мотивів, таких як напрямок розробки стандартів на технологічні рішення, в яких відповідна компанія сильна і може пропонувати певні послуги або інфраструктуру. Однак виняткові права, що надаються патентами винахідникам, можуть суперечити меті зробити стандарти загальнодоступними для всіх.

Примусове ліцензування в Європі в основному регулюється національним законодавством держав-членів ЄС. Вбачається необхідність посилення координації у цій сфері, щоб уникнути спотворених наслідків для інновацій та торгівлі. Рання координація та обмін інформацією між державами, наприклад щодо тривалості та роялті за такі ліцензії, повинні сприяти забезпеченню максимальної вигоди, водночас уникаючи надмірних спотворень.

Використання високоякісних метаданих та нових технологій, таких як блокчейн, також може допомогти досягти більшої прозорості та кращого управління даними про права та покращеної ідентифікації власників прав.

ЛІТЕРАТУРА

1. Communication from the commission to the european parliament, the council, the european economic and social committee and the committee of the

regions. Making the most of the EU's innovative potential. An intellectual property action plan to support the EU's recovery and resilience. COM/2020/760 final. URL: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/ALL/?uri=CELEX:52020DC0760>.

2. Francis Gurry on the future of intellectual property: opportunities and challenges. 2017. URL: https://www.wipo.int/wipo_magazine/en/2017/05/article_0001.html

3. Mark A. Lemley, Timothy Simcoe. How essential are standard-essential patents? *Cornell Law Review*. 2019. Vol. 104:607. P. 607–641.

4. DIN Mitteilungen elektronorm. 2010. № 11. S. 5–31.

REFERENCES

1. Communication from the commission to the european parliament, the council, the european economic and social committee and the committee of the regions. Making the most of the EU's innovative potential. An intellectual property action plan to support the EU's recovery and resilience. COM/2020/760 final. URL: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/ALL/?uri=CELEX:52020DC0760> [in English].

2. Francis Gurry on the future of intellectual property: opportunities and challenges. 2017. URL: https://www.wipo.int/wipo_magazine/en/2017/05/article_0001.html [in English].

3. Mark A. Lemley, Timothy Simcoe. (2019). How essential are standard-essential patents? *Cornell Law Review*, vol. 104:607, 607–641 [in English].

4. DIN Mitteilungen elektronorm. (2010). 11, 5–31 [in English].

Жорнокуй Юрій Михайлович
*доктор юридичних наук, професор,
провідний науковий співробітник
НДІ правового забезпечення інноваційного розвитку
НАПрН України,
завідувач кафедри цивільного права та процесу
Харківського національного університету внутрішніх справ
ORCID: 0000-0001-9669-6062*

ОБ’ЄКТ ПРАВОВІДНОСИН У СФЕРІ ІНВЕСТУВАННЯ ІННОВАЦІЙНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ

Наукова робота присвячена дослідженню проблем, що виникають щодо визначення об’єкта правових зв’язків у сфері інвестування інноваційної діяльності. Автором проаналізовано два основні підходи до розуміння такого об’єкта – об’єкт права промислової власності та інноваційний продукт або технологію. Зроблено висновок, що саме об’єкт права промислової власності є об’єкт правовідносин у сфері інвестування інноваційної діяльності.

Ключові слова: об’єкт, промислова власність, технологія, інвестування інноваційної діяльності.

Zhornokui Yurii
*Doctor in Law, Professor, senior scientific employee of Scientific and Research Institute of Providing Legal Framework for the Innovative Development of the NALS of Ukraine, head of Civil Law and Procedure
Department of Kharkiv National University of Internal Affairs
ORCID: 0000-0001-9669-6062*

OBJECT OF LEGAL RELATIONS IN THE FIELD OF INVESTMENT INTO INNOVATION ACTIVITY

The scientific work is focused on studying the problems that arise in regard to determining the object of legal relations in the field of investment into innovation activity. The author has analyzed two main approaches to understanding such an object – the object of industrial property rights and an innovative product or

technology. It has been concluded that the object of industrial property rights is the object of legal relations in the field of investment into innovation activity.

Key words: object, industrial property, technology, investment into innovation activity.

Основою проведення венчурного інвестування інноваційної діяльності є творчий пошук можливості встановлення об'єктивної істини тих чи інших процесів і, по можливості, втілення їх у промислове виробництво. Тому, з використанням норм законодавства про інтелектуальну власність визначається, кому належить результат інтелектуальної творчої діяльності, втілений у певну об'єктивну форму (патент, свідоцтво тощо) [1, с. 28].

Переведення економіки України на інноваційну модель розвитку однією з передумов має комерціалізацію результатів інтелектуальною діяльності. Актуальність цього питання зумовлена тим, що об'єкти права інтелектуальної власності є основою інноваційного розвитку будь-якої держави, що визначає її економічну могутність та конкурентоспроможність її товарів та послуг на міжнародному ринку [2, с. 101]. Питання правової охорони об'єктів інтелектуальної власності віднесені до числа найважливіших в сфері інноваційного підприємництва. Вони покликані забезпечити основу венчурного інвестування інноваційної діяльності і є необхідною умовою, без якої інноватор не захищений у конкурентному середовищі.

Проте наукова спільнота не має єдиного розуміння об'єкта правових зв'язків, пов'язаних з інвестуванням інноваційної діяльності. Крім об'єктів права промислової власності, об'єктом інвестування інноваційної діяльності пропонується визнавати інноваційний продукт або технологію.

Так, щодо першого обстоюється думка про те, що особливістю інноваційного інвестування слід назвати те, що його основою є інноваційна складова, а базовим елементом останньої виступає специфічний об'єкт господарських правовідносин – інноваційний продукт. Таким чином, за інноваційного інвестування, в основі якого лежить інноваційний продукт, який запускається у процес виробництва, де і з'являється інноваційна продукція, інвестор отримує певний набір базових інвестиційних прав. По-перше, цей об'єкт стає вироб-

ничим активом, по-друге, він запускається у виробництво, по-третє, інвестор набуває право брати участь у розподілі прибутку. Однак усі ці відносини реалізуються у різних правових режимах залежно від правових форм [3, с. 84, 93]. Як бачимо сам вказаний підхід містить у собі певні неузгодженості, оскільки зводиться до різновекторного спрямування відносин, спрямованих на отримання інноваційного продукту, що робить неможливим визнати його об'єктом інвестування інноваційної діяльності.

Розуміючи об'єктом досліджуваних відносин технологію, окремі фахівці зауважують, що нею треба розуміти цілісну, інтегративну систему елементів, що має відкритий характер, складається із сукупності виробничих методів і процесів, наукових знань і відомостей про послідовність окремих виробничих операцій, механізмів, устаткування, приладів, що функціонально поєднаних між собою внутрішніми матеріальними, енергетичними й інформаційними зв'язками і спрямованих на виробництво відповідного продукту чи надання певної послуги, що виступає в якості кінцевого результату його діяльності [4, с. 135–136]. Вважаємо, що наведене визначення є досить розмитим та чітко не дає відповіді на запитання про розуміння об'єкта досліджуваних правових зв'язків, оскільки є переважно узагальнюючим поняттям, яке охоплює весь спектр відносин, що мають місце у ланцюгу інноваційного процесу.

Слід звернути увагу, що у Законі України «Про державне регулювання діяльності у сфері трансферу технологій» (ст. 1) наведено формулювання поняття «технологія», під яким розуміється *результат інтелектуальної діяльності*, сукупність систематизованих наукових знань, технічних, організаційних та інших рішень про перелік, строк, порядок і послідовність виконання операцій, процесу виробництва та/або реалізації і зберігання продукції, надання послуг. Таке визначення свідчить на користь того, що об'єктом венчурного інвестування інноваційної діяльності слід визнавати об'єкти права інтелектуальної власності, що надасть можливість чіткого розуміння сутності відносин з розробки та впровадження у сфери національної економіки різних інноваційних товарів, послуг тощо. Підтвердженням нашої думки є твердження прихильників визнання об'єктом са-

мої технології про те, що об'єкти права інтелектуальної власності є найважливішими та визначальними складовими елементами технології. Без їх наявності просто неможливо було б говорити про існування нових конкурентноздатних технологій. Оскільки в будь-якому випадку, створення певних винаходів, або навіть відкриттів, в умовах ринкової економіки буде направлена лише на одне – досягнення певного прибутку [4, с. 137]. Як наслідок, прийняття заходів до впровадження об'єкта інтелектуальної власності стає першим кроком на шляху здійснення інноваційної діяльності та формування інноваційного об'єкта в юридичному значенні [5, с. 78].

Слід повністю погодитися з думкою про те, що основними об'єктами інтелектуальної власності, що є вихідним матеріалом для інноваційної діяльності, виступають об'єкти промислової власності (винаходи, виробничі зразки, ноу-хау, технології). Саме вони становлять особливий інтерес для інноваційної діяльності, оскільки головним змістом останньої є діяльність з довготривалого і ризикового впровадження об'єкта інтелектуальної діяльності в певний об'єкт виробничої сфери, а також використання його з метою отримання прибутку і досягнення соціального ефекту. Характерною рисою перерахованих об'єктів інтелектуальної діяльності виступає те, що вони – результати розумової діяльності людини, тобто вважаються продуктом її інтелектуальної діяльності. Неабияку роль у підвищенні конкурентоспроможності продукції, виготовленої із застосуванням інновацій, відіграють об'єкти інтелектуальної власності, що входять до їх складу як базовий елемент. Закріплення державою виключних прав інтелектуальної власності на результати творчої, розумової діяльності означає визнання державою монопольних прав на них за їх правоволодільцями через юридичну заборону їх несанкціонованого використання іншими особами. Тому такі виключні права на центральний елемент інноваційних продуктів створюють передумову для монопольного володіння інноваційними продуктами й обмеження впровадження інновацій, що приводить до набуття законної та охоронюваної державою конкурентної переваги на відповідному ринку товарів (послуг) суб'єктами господарювання, які є правоволодільцями або користувачами об'єктів інтелектуальної власності [6, с. 3–6].

Інтелектуальна власність, якою наділені об'єкти венчурного інвестування, вимагає постійного внутрішнього контролю з метою своєчасної ідентифікації та забезпечення адекватного правового захисту. Безсумнівним є те, що прийняттям законів у сфері інтелектуальної власності було зроблено важливий крок у сторону створення системи правового забезпечення інвестування інноваційної діяльності в цілому. Той факт, що більшість з них відноситься безпосередньо до інноваційної сфери, свідчить про зростаючу увагу законодавчої влади до питань правового регулювання відносин між наукою і виробництвом.

ЛІТЕРАТУРА

1. Жорнокуй Ю. М. Правове регулювання венчурного підприємництва (цивільно-правовий аспект): дис. ... канд. юрид. наук. Харків, 2003. 195 с.
2. Кохан В. П. До правових проблем реалізації результатів інтелектуальної власності як інновацій. *Правове забезпечення комерціалізації результатів досліджень і розробок*: матеріали наук.-практ. конф. (м. Харків, 22 трав. 2012). Харків : НДІ ПЗІР. 2012. С. 101–104.
3. Врублевська-Місюна К. М. Правові форми інноваційного інвестування: монографія. Харків : Юрайт, 2017. 176 с.
4. Актуальні питання господарсько-правового забезпечення інноваційної політики держави: монографія / за заг. наук. ред. Задихайла Д. В. Харків : Видавець СПД ФО Вапнярчук Н. М., 2006. 256 с.
5. Атаманова Ю. Є. Інноваційне право України: проблеми теорії та систематизації: монографія. Харків : СПД ФО Вапнярчук Н. М., 2005. 128 с.
6. Симсон О. Э. Правовая квалификация инновационной деятельности. *Підприємництво, господарство і право*. 2004. № 8. С. 3–6.

REFERENCES

1. Zhornokui, Yu.M. (2003). *Pravove rehuliuвання venchurnoho pidpriemnytstva (tsyvilno-pravovyi aspekt)*. *Candidate's thesis*. Kharkiv [in Ukrainian].
2. Kokhan, V.P. (2012). *Do pravovykh problem realizatsii rezultativ intelektualnoi vlasnosti yak innovatsii. Pravove zabezpechennia komertsializatsii rezultativ doslidzhen i rozrobok: materialy nauk.-prakt. konf. (m. Kharkiv, 22 trav. 2012) – Legal support of commercialization of research and development results: materials of the scientific-practical conference*. Kharkiv: NDI PZIR, 101–104 [in Ukrainian].

3. Vrublevska-Misiuna, K.M. (2017). Pravovi formy innovatsiinoho investuvannia. Kharkiv: Yurait [in Ukrainian].
4. Aktualni pytannia hospodarsko-pravovoho zabezpechennia innovatsiinoi polityky derzhavy. (2006). (Eds.) Zadykhailo D. V. Kharkiv: Vydavets SPD FO Vapniarchuk N. M. [in Ukrainian].
5. Atamanova, Yu.Ye. (2005). Innovatsiine pravo Ukrainy: problem teorii ta systematyzatsii. Kharkiv: SPD FO Vapniarchuk N. M. [in Ukrainian].
6. Simson, O.E. (2004). Pravovaya kvalifikatsiya innovatsionnoy deyatelnosti. *Pidpriemnytstvo. gospodarstvo i pravo – Entrepreneurship, economy and law*, 8, 3–6 [in Russian].

Завадська Ангеліна Тимурівна

*молодший науковий співробітник НДІ правового забезпечення
інноваційного розвитку НАПрН України
ORCID: 0000-0001-6114-0419*

**ДО ПИТАННЯ ДЕЯКИХ ПРАВОВИХ АСПЕКТІВ
ТЕНДЕНЦІЙ ПІДТРИМКИ СТАРТАПІВ У ЄС**

Розвиток інформаційно-комунікаційних технологій, цифровізація суспільства, перехід споживачів у сферу електронної взаємодії з продавцем товарів, послуг, робіт викликає потребу у правовому забезпеченні ефективного розвитку інноваційних галузей економіки. При цьому, в першу чергу, необхідно враховувати потреби інноваційних новостворених суб'єктів підприємницької діяльності – стартапів. Саме тому Європейський Союз (далі – ЄС) у свій політиці у 2021 році взяв курс на максимальне стимулювання заснування стартапів у ЄС як особами, що вже проживають у державах-членах, так і іммігрантами з третіх держав, адже саме від рівня розвитку інноваційного підприємництва напряму залежить економічна стійкість та потенціал майбутнього держави. У цих наукових тезах буде розкрито основні тенденції підтримки стартапів в ЄС.

Ключові слова: стартап, інноваційна діяльність, Startup Nations Standard, цифровізація, адміністративні послуги.

Zavadska Anhelina
*Research Assistant of Scientific and Research
Institute of Providing Legal
Framework for the Innovative Development of NALS of Ukraine
ORCID: 0000-0001-6114-0419*

ON SOME LEGAL ASPECTS OF STARTUP SUPPORT TRENDS IN THE EU

The development of information and communication technologies, digitalization of society, the transition of consumers to the sphere of electronic interaction with the seller of goods, services, works causes the need for legal support for the effective development of innovative sectors of the economy. At the same time, first of all, it is necessary to take into account the needs of innovative newly created business entities – startups. That is why the European Union (hereinafter – the EU) in its policy in 2021 has set a course to maximally encourage the establishment of startups in the EU as people already living in Member States and immigrants from third countries, because it is from the level of innovative entrepreneurship depends on the economic stability and potential of the future of the state. These scientific theses will reveal the main trends in supporting startups in the EU.

Key words: startup, innovation activity, Startup Nations Standard, digitalization, administrative services.

На сьогоднішній день в ЄС на завершальному етапі знаходиться підписання Декларації «Startup Nations Standard». Шляхом аналізу змісту цієї Декларації, на ранній стадії розвитку стартапів можливо виділити наступні вектори розвитку правового регулювання держав ЄС:

1) швидка державна реєстрація стартапу (за загальним правилом – 1 день, однак, у виняткових випадках пов'язаних з необхідністю додаткових перевірок, – не більше тижня);

2) вартість адміністративних послуг, пов'язаних з реєстрацією не може перевищувати 100 Є.

3) наявність ефективних служб підтримки засновників стартапів;

4) наявність єдиного веб-порталу, на якому наявна весь обсяг актуальної правової інформації про порядок реєстрації, адміністративні збори та можливості фінансування;

5) наявність електронної системи підтримки, в тому числі з інших країн ЄС;

6) визнання юридичних документів інших держав ЄС як підтвердження реєстрації стартапу. [1]

Цією ж Декларацією передбачено взаємодію з особами держав – не членів ЄС, що включає в себе, з одного боку пришвидшений порядок, оформлення віз для осіб, що планують зареєструвати стартап у державі-члені ЄС, що може досягатися шляхом наявності у засновника стартапу партнера з держави ЄС, або наявності у такого засновника відповідного досвіду ведення інноваційного бізнесу, а з іншого – стимулювання повернення до ЄС стартапів, засновники яких емігрували в інші держави.

Крім того, декларується зменшення податкового навантаження та спрощення адміністративних процедур, з метою реалізації керівного принципу підтримки підприємницької діяльності ЄС – «Think Small First» («Спочатку подумай про малих»).

Звертає на себе увагу закріплений принцип позитивної дискримінації у сфері публічних закупівель інноваційної продукції. Так, декларовано доцільність офіційного закріплення стимулювання придбання інноваційної продукції саме у стартапів, яким має надаватися перевага перед великими підприємствами. У цьому ж аспекті здійснюється посилення захисту майнових прав інтелектуальної власності на інноваційний продукт, які, за загальним правилом, маю залишатися у стартапа.

В частині фінансової підтримки встановлено обов'язок держав виділяти частину коштів з Фонду відновлення та стійкості (Recovery and Resilience Facility) для залучення інвестицій та підтримки стартапів. В цьому ж аспекті, необхідно зауважити на обґрунтовано очікуваному значному позитивному ефекті від зменшення податкового навантаження на бізнес-ангелів – фізичних осіб, які здійснюють інвестування у високо ризикові проекти (переважно стартапи) на ранніх стадіях їх розвитку.

Окремо, у аналізованій Декларації встановлено спрямованість держав на цифровізацію державно-приватних відносин зі стартапами та масштабування цифрової грамотності серед їх засновників.

Станом на березень 2021 року Декларацію «Startup Nations Standard» підписали 24 держави – члени ЄС і лише 3 держави утримуються від підписання: Угорщина, Болгарія та Хорватія. [2]

В якості наступного кроку розглянемо досвід реалізації окремих положень пропонованої Декларації у країнах ЄС.

В першу чергу здійснимо аналіз досвіду швидкої реєстрації підприємницької діяльності у ЄС.

Так, в Італії діє інтернет-портал «Comunicazione Unica D'impresa» («Єдина Ділова Комунікація»), метою якого є спрощення взаємодії між компаніями та органами державним управлінням завдяки застосуванню єдиної процедури щодо зобов'язань зацікавлених сторін перед Торговими палатами, Агенцією доходів та низкою інших державних органів, до компетенції яких віднесено регулювання та контроль за господарською діяльністю. Реєстрація на вказаному порталі є безкоштовною. Розкладка «Зміни у компанії» містить розділ «Інноваційні стартапи». З аналізу вказаного розділу випливає, що інноваційний стартап додатково до загальних даних (адреса місцезнаходження тощо) протягом 6 місяців після закінчення кожного фінансового року має оновити інформацію про діяльність та витрати на дослідження та розробки, професійна кваліфікація та досвід членів та робочого персоналу, перелік прав промислової та інтелектуальної власності, професійні відносини з інкубаторами, інвесторами, університетами тощо. Позитивним аспектом є те, що такі зміни вносяться до Реєстру без сплати адміністративних зборів.

Разом з тим, наразі в Італії існує складна ситуація із правовим регулюванням реєстрації інноваційних стартапів, оскільки внаслідок ухвалення рішенням національного суду було зупинено дію Декрету Міністерства економічного розвитку Італії від 17 лютого 2016 року «Методи складання актів про реєстрацію товариств з обмеженою відповідальністю (інноваційних стартапів)». У зв'язку з цим, обмежено реєстрацію інноваційних стартапів у найбільш поширеній – так званій стандартній – формі. Залишається можливою лише реєстрація за допомогою акта, складеного нотаріусом, або реєстрація стартап-компанії, яка утворюється державним актом. [3]

Крім того, вартісною є і сама процедура реєстрації інноваційного

стартапу – 1999 євро (з ПДВ, податками та нотаріальними зборами) і включає створення цифрових підписів та засвідчених електронних листів для всіх учасників та для нової компанії, а також присвоєння номера ПДВ, складання декларації про початок діяльності тощо [4].

Таким чином, можна зробити висновок, що не дивлячись на наявність єдиного порталу для реєстрації стартапів в Італії наявні прогалини у законодавстві, що спричинюють «блокування» реєстрації стартапів у певних організаційно-правових формах. Крім того, не відповідає вимозі Декларації і вартість такої реєстрації стартапів, що може стати перешкодою для низки засновків суб'єктів господарювання.

Розглядаючи досвід ЄС в аспекті відповідності зазначеній вимозі Декларації щодо існування ефективних служб підтримки засновників стартапів, необхідно звернути увагу на проект «Explore the Berlin Ecosystem» [5], який реалізується Департаментом економіки, енергетики та державних підприємств Берліну. На веб-порталі проекту існує низка категорій, застосовування яких надає ефективну багатоаспектну допомогу стартапам. Власне діяльність такого веб-сайту є прикладом існування єдиної платформи щодо стартапів.

Таким чином, можна зробити висновок, що провідними тенденціями розвитку законодавства держав ЄС є спрощення порядку та «здешевлення» вартості держаної реєстрації стартапів, цифровізація комунікації між їх засновниками та державними органами, сприяння створенню єдиного веб-порталу, на якому обліковується всі актуальна інформація необхідна для реєстрації та діяльності стартапів (у тому числі, про наявні адміністративні послуги, їх вартість, строк надання, актуальні грантові пропозиції та засоби державної підтримки тощо). Держави-члени ЄС наразі знаходяться етапі реформування національного законодавства та зміни правозастосовної діяльності органів державної влади з метою дотримання вимог Декларації «Startup Nations Standard».

ЛІТЕРАТУРА

1. Declaration on the EU Startup Nations Standard of Excellence. URL: <https://startupnationsstandard.eu/>.

2. Luzar I. Samo tri EU članice nisu potpisale deklaraciju za pomoć startupovima. Pogađate, Hrvatska je među njima. *Telegram*. 2021. URL: <https://www.telegram.hr/biznis-tech/samo-tri-zemlje-u-eu-nisu-potpisale-deklaraciju-za-pomoc-startupovima-pogadate-hrvatska-je-medu-njima/>.

3. Start-up innovative: sospesa la costituzione e la modificazione dell'atto costitutivo di s.r.l. con modello standard informatico. URL: <https://www.to.camcom.it/start-innovative-sospesa-la-costituzione-e-la-modificazione-dellatto-costitutivo-di-srl-con-modello>.

4. Costituzione di una startup innovativa nel 2021: cosa è, chi può farlo, quanto costa. Iubenda. URL: <https://www.iubenda.com/it/srl/help/5106-la-startup-innovativa>.

5. Explore the Berlin Ecosystem. URL: <https://startup-map.berlin/intro>.

REFERENCES

1. Declaration on the EU Startup Nations Standard of Excellence. URL: <https://startupnationsstandard.eu/> [in English].

2. Luzar I. Samo tri EU članice nisu potpisale deklaraciju za pomoć startupovima. Pogađate, Hrvatska je među njima. *Telegram*. 2021. URL: <https://www.telegram.hr/biznis-tech/samo-tri-zemlje-u-eu-nisu-potpisale-deklaraciju-za-pomoc-startupovima-pogadate-hrvatska-je-medu-njima/> [in Croatian]

3. Start-up innovative: sospesa la costituzione e la modificazione dell'atto costitutivo di s.r.l. con modello standard informatico. URL: <https://www.to.camcom.it/start-innovative-sospesa-la-costituzione-e-la-modificazione-dellatto-costitutivo-di-srl-con-modello> [in Italian].

4. Costituzione di una startup innovativa nel 2021: cosa è, chi può farlo, quanto costa. Iubenda. URL: <https://www.iubenda.com/it/srl/help/5106-la-startup-innovativa> [in Italian].

5. Explore the Berlin Ecosystem. URL: <https://startup-map.berlin/intro> [in English].

Каткова Тетяна Геннадіївна

кандидат юридичних наук, доцент, доцент кафедри земельного та аграрного права Державного біотехнологічного університету

АДМІНІСТРАТИВНА ВІДПОВІДАЛЬНІСТЬ ЗА ПОШИРЕННЯ НЕПРАВДИВИХ ЧУТОК ПРО COVID-19 В ІНТЕРНЕТІ

Наукова робота присвячена дослідженню проблем, що виникають при притягненні до адміністративної відповідальності за поширення неправдивих чуток про COVID-19. На підставі аналізу судової практики виявлено проблеми застосування відповідного складу адміністративного правопорушення з огляду на відсутність нормативного визначення понять «чутки», «паніка» й «громадський порядок». Аналіз судових рішень 2020–2021 рр. з Єдиного реєстру судових рішень за ст. 173-1 КУпАП свідчить про те, що зазвичай особи розповсюджують неправдиві чутки в мережі Інтернет, із використанням власної електронної сторінки в мережі «Facebook» через поширення інформаційних дописів, які містять неправдиву інформацію щодо розвитку суспільно-політичної та соціально-економічної ситуації на території України у зв'язку з поширенням вірусу «Covid-19». Більшість рішень винесено щодо закриття справи у зв'язку з відсутністю в діях особи складу адміністративного правопорушення.

Автор підкреслює необхідність обчислення розміру штрафу за поширення неправдивих чуток з урахуванням рівня доходів особи, яка притягається до відповідальності, а за умов відсутності доходів має бути передбачене альтернативне адміністративне стягнення у вигляді громадських робіт на максимальний термін або адміністративний арешт. що складання адміністративного протоколу не означає притягнення до відповідальності за ст. 173-1 КУпАП. Поліцейським, які складають протоколи, також слід збирати фактичні дані про паніку та порушення громадського порядку, а також дані, що свідчать про мотив, з якого особа порушує неправдиву інформацію. Тобто протокол є лише одним з доказів, який вивчає суд. Так, можливими доказами за ст. 173-1 КУпАП, що підтверджують паніку або порушення громадського порядку, можуть бути: довідки про кількість звернення громадян в поліцію та медичні служби, рапорти дільничних інспекторів про звернення громадян про підтвердження панічних чуток, пояснення організаторів мітингів, довідки з органів влади про подання заяви про проведення

масових заходів, довідки про завідомо неправдиві повідомлення про загрозу безпеки громадян. Такі докази нададуть суду можливість прийняти законне та обґрунтоване рішення про притягнення особи до адміністративної відповідальності за ст. 173-1 КУпАП та призначити справедливе стягнення до винних осіб.

Ключові слова: адміністративна відповідальність, поширення неправдивих чуток, COVID-19, дезінформація, безпека, чутки, паніка, громадський порядок.

Katkova Tatiana

Candidate of Law, Associate Professor, Associate Professor of Land and Agrarian Law of State Biotechnology University

ADMINISTRATIVE RESPONSIBILITY FOR SPREADING FALSE RUMORS ABOUT COVID-19 ON THE INTERNET

The scientific work is devoted to the study of the problems that arise when bringing to administrative responsibility for spreading false rumors about COVID-19. On the basis of the analysis of judicial practice the problems of application of the corresponding structure of an administrative offense in view of lack of normative definition of concepts “rumors”, “panic” and “public order” are revealed. Analysis of court decisions of 2020-2021 from the Unified Register of Court Decisions under Article 173-1 of the Code of Administrative Offenses shows that individuals usually spread false rumors on the Internet, using their own website on Facebook through the dissemination of informational messages that contain false information about the development of socio-political and socio-economic situation in Ukraine in connection with the spread of the virus “Covid-19”. Most of the decisions were made to close the case due to the lack of an administrative offense in the actions of the person.

The author emphasizes the need to calculate the amount of the fine for spreading false rumors, taking into account the level of income of the person prosecuted, and in the absence of income should provide for an alternative administrative penalty in the form of community service for maximum term or administrative arrest. that drawing up an administrative protocol does not mean prosecution under Art. 173-1 of the Code of Administrative Offenses. Police officers who draw up reports should also collect factual evidence of panic and disorderly conduct, as well as evidence of the person’s breach of false

information. That is, the record is only one of the pieces of evidence examined by the court. Yes, possible evidence under Art. 173-1 of the Code of Administrative Offenses, confirming panic or disturbance of a public order, can be: certificates on number of appeals of citizens to police and medical services, reports of district inspectors on appeals of citizens on confirmation of panic rumors, explanations of organizers of meetings, certificates from authorities on submission of the statement on holding mass events, certificates of knowingly false reports about the threat to public safety. Such evidence will enable the court to make a lawful and reasonable decision to bring a person to administrative responsibility under Art. 173-1 of the Code of Administrative Offenses and impose a fair penalty on the perpetrators.

Key words: administrative responsibility, spreading false rumors, COVID-19, misinformation, security, rumors, panic, public order.

Коронавірус та його наслідки стали несподіваним випробуванням для багатьох громадян. Відсутність достатньої кількості даних про захворювання та розповсюдження, а також карантинні обмеження спричинили хвилі панічних настроїв серед населення. Емоційні повідомлення в соціальних мережах спровокували багатьох поширювати неправдиву інформацію. Так, наприклад, як розповсюдження в Інтернеті неправдивої інформації про розпилення із вертольотів дезінфікуючих засобів проти коронавірусу Збройними Силами та попередження про закриття вікон.

Відповідно до даних Національної поліції України за період 2020 р. за фактами поширення неправдивих чуток працівниками поліції було виявлено 293 адміністративні правопорушення, відповідальність за які передбачена статтею 173-1 КУпАП. Направлено до суду за вчинення даного адміністративного правопорушення 288 осіб, з них: розглянуто судом – 187, прийнято рішення про стягнення – 62, інші рішення 125. Основні стягнення за рішенням суду: попередження – 2, штраф – 60, загальною сумою 9724 грн.

Розглянемо, які ж саме дії підпадають під ознаки цього адміністративного правопорушення.

Згідно зі ст. 173-1 КУпАП поширювання неправдивих чуток, що можуть викликати паніку серед населення або порушення громадського порядку, – тягне за собою накладення штрафу від десяти до

п'ятнадцяти неоподатковуваних мінімумів доходів громадян або вправні роботи на строк до одного місяця з відрахуванням двадцяти процентів заробітку.

Характерні ознаки порушення, яке призводить до відповідальності за цією нормою: 1. Інформація має бути неправдивою, при чому особа, яка поширювала її, знала і розуміла неправдивість інформації. 2. Інформація має бути такою, що може спричинити паніку або порушення громадського порядку, і такі наслідки розумілися порушником або він мав би їх розуміти.

Аналіз судових рішень 202–2021 рр. з Єдиного реєстру судових рішень за ст. 173-1 КУпАП свідчить про те, що зазвичай особи розповсюджують неправдиві чутки в мережі Інтернет, із використанням власної електронної сторінки в мережі «Facebook» через поширення інформаційних дописів, які містять неправдиву інформацію щодо розвитку суспільно-політичної та соціально-економічної ситуації на території України у зв'язку з поширенням вірусу «Covid-19».

Більшість рішень винесено щодо закриття справи у зв'язку з відсутністю в діях особи складу адміністративного правопорушення.

Так, у справі № 207/1273/20 суддя встановив, що згідно протоколу про адміністративне правопорушення 18 березня 2020 року о 20.40 годині ОСОБА_1 в соціально-орієнтовній мережі «Facebook» поширила серед інших користувачів вказаної соціальної мережі публікацію про здійснення деяких заходів органів влади та місцевого самоврядування, в тому числі Дніпропетровської області, в сфері протидії коронавірусу «COVID-19», що могли спричинити паніку серед населення та призвести до порушення громадського порядку. Згідно ст. 10 КУпАП України адміністративне правопорушення визнається вчиненим умисно, коли особа, яка його вчинила, усвідомлювала протиправний характер своєї дії чи бездіяльності, передбачала її шкідливі наслідки і бажала їх або свідомо допускала настання цих наслідків. З доданих доказів не вбачається, що ОСОБА_1 усвідомлювала протиправний характер своєї бездіяльності, передбачала її шкідливі наслідки і бажала їх або свідомо допускала настання цих наслідків. З пояснень ОСОБА_1 вбачається, що вона поширила на своїй сторінці у «Facebook» інформацію щодо безкоштовного ме-

дичного огляду населення та видачу медичних масок та тестів на вірус «COVID-19», але не знала, що ця інформація неправдива та не мала наміру викликати паніку серед населення. Таким чином, відсутній склад правопорушення, передбаченого ст. 173-1 КпАП України, тобто поширювання неправдивих чуток, що можуть викликати паніку серед населення.

Слід зазначити, що достовірна інформація про факти чи події має походити від офіційних джерел, тобто органів державної влади, органів місцевого самоврядування, міжнародних організацій тощо відповідно до їхньої компетенції. Якщо йдеться про резонансні злочини чи стан злочинності загалом, це має бути Національна поліція; інформацію про епідемії має оприлюднювати Міністерство охорони здоров'я; інформацію, пов'язану з зовнішньою агресією чи воєнною загрозою – Міністерство оборони або Рада національної безпеки і оборони України. Отже, чулки – це інформація, достовірність якої на момент розповсюдження не підтверджена з офіційних джерел. Зрозуміло, що ця інформація може бути як правдивою, так і неправдивою. Тобто для кваліфікації чуток як неправдивих треба мати достовірну інформацію про певний факт або подію з офіційних джерел. В результаті порівняння й має робитися висновок про неправдивий характер чуток. Причому за відсутності офіційної інформації встановити ступінь правдивості чуток практично неможливо [1].

В іншій справі 751/3481/20 суд доходить висновку, що об'єктивною стороною адміністративного правопорушення, передбаченого ст. 173-1 КУпАП є поширювання неправдивих чуток, що можуть викликати паніку серед населення або порушення громадського порядку. Об'єктом даного адміністративного проступку є суспільні відносини у сфері охорони громадського порядку. Суб'єктивна сторона правопорушення визначається ставленням до наслідків і характеризується наявністю вини у формі умислу та необережності. Отже, обов'язковим елементом об'єктивної сторони адміністративного правопорушення, передбаченого ст. 173-1 КУпАП, є наслідки у виді гіпотетичної можливості викликати паніку серед населення або порушення громадського порядку. Тому, саме по собі поширення неправдивих чуток, яке не викликало і не могло викликати паніки

чи призвести до порушення громадського порядку, не становитиме порушення ст.173-1 КУпАП. Відповідно до ст. 256 КУпАП у протоколі про адміністративне правопорушення зазначаються: дата і місце його складення, посада, прізвище, ім'я, по батькові особи, яка склала протокол; відомості про особу, яка притягається до адміністративної відповідальності (у разі її виявлення); місце, час вчинення і суть адміністративного правопорушення; нормативний акт, який передбачає відповідальність за дане правопорушення; прізвища, адреси свідків і потерпілих, якщо вони є; пояснення особи, яка притягається до адміністративної відповідальності; інші відомості, необхідні для вирішення справи. Якщо правопорушенням заподіяно матеріальну шкоду, про це також зазначається в протоколі. Так, у протоколі про адміністративне правопорушення не зазначено у чому неправдивість чуток та якими саме доказами підтверджується їх неправдивість, які саме наслідки, визначені диспозицією ст.173-1 КУпАП, спричинили або можуть спричинити паніку серед населення чи порушення громадського порядку, а також у чому саме ці наслідки полягають, тобто відсутня об'єктивна сторона складу адміністративного правопорушення. Таким чином, вина ОСОБА_1 у вчиненні вказаного адміністративного правопорушення не доведена та не аргументована.

Другу категорію рішень складають рішення щодо закриття справи у зв'язку із закінченням тримісячного строку притягнення до адміністративної відповідальності.

Так, у справі 766/7075/20 суд встановив, що ОСОБА_1 10.04.2020 року о 09:14 годині з використанням персональної сторінки соціальної мережі «Facebook» розмістив відомості про поширення гострої респіраторної хвороби COVID-19, спричиненої коронавірусом SARS-CoV-2, співробітниками поліції та лікарями під час проведення тестів на захворювання, чим поширив неправдиві чулки. Дії ОСОБА_1 кваліфіковано за ст. 173-1 КУпАП. Протокол про адміністративне правопорушення серії АПР18№718146 складено 27.04.2020 року, адміністративне правопорушення мало місце 10.04.2020 року, а тому строк притягнення ОСОБА_1 до адміністративної відповідальності за ст. 173-1 КУпАП минув 10.07.2020 року, що виключає можливість провадження шляхом розгляду справи.

У тих справах де особа все ж таки притягається до адміністративної відповідальності за ст. 173-1 КУпАП, накладається стягнення у виді штрафу в розмірі десяти неоподатковуваних мінімумів доходів громадян, що становить 170 гривень, а також на користь держави 420,40 грн. судового збору.

Так, за справою 279/1555/20 судом встановлено, що 23.03.2020 року о 22–23 год., ОСОБА_1, в мережі Інтернет, із використанням власної електронної сторінки в мережі «Facebook», здійснив поширення у спільноту «Коростень, місто де я живу» допису (відеороліку), який містить неправдиву інформацію щодо розвитку суспільно-політичної та суспільно-економічної ситуації на території України у зв'язку з поширенням вірусу «Covid-19», чим здійснив поширювання неправдивих чуток, що можуть викликати паніку серед населення або порушення громадського порядку, та вчинив правопорушення, передбачене ст. 173-1 КУпАП. В суді ОСОБА_1 свою вину визнав.

З урахуванням актуалізації ст. 173-1 КУпАП в сучасних умовах зазначені стягнення є явно недостатніми. Слід підтримати думку науковців, які відмічають, що штраф має вимірюватися з урахуванням рівня доходів особи, яка притягується до відповідальності, а за умов відсутності доходів має бути передбачене альтернативне адміністративне стягнення у вигляді громадських робіт на максимальний термін або адміністративний арешт [1].

Підводячи підсумок, можна зазначити, що складання адміністративного протоколу не означає притягнення до відповідальності за ст. 173-1 КУпАП. Поліцейським, які складають протоколи, також слід збирати фактичні дані про паніку та порушення громадського порядку, а також дані, що свідчать про мотив, з якого особа порушує неправдиву інформацію. Тобто протокол є лише одним з доказів, який вивчає суд. Так, можливими доказами за ст. 173-1 КУпАП, що підтверджують паніку або порушення громадського порядку, можуть бути: довідки про кількість звернення громадян в поліцію та медичні служби, рапорти дільничних інспекторів про звернення громадян про підтвердження панічних чуток, пояснення організаторів мітингів, довідки з органів влади про подання заяви про проведення масових заходів, довідки про завідомо неправдиві повідомлення

про загрозу безпеки громадян. Такі докази нададуть суду можливість прийняти законне та обґрунтоване рішення про притягнення особи до адміністративної відповідальності за ст. 173-1 КУпАП та призначити справедливе стягнення до винних осіб.

ЛІТЕРАТУРА

1. Яковлев П. О. Адміністративна відповідальність за поширення неправдивих чуток у контексті забезпечення інформаційної безпеки України. *Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету. Сер.: Юриспруденція*. 2020. № 43. С. 69–72.

REFERENCES

1. Yakovlev, P.O. (2020). Administrative responsibility for spreading false rumors in the context of information security of Ukraine. *Scientific Bulletin of the International Humanities University. Ser.: Jurisprudence – Scientific Bulletin of the International Humanities University. Series: Jurisprudence, 43, 69–72* [in Ukrainian].

Колісник Анна Сергіївна

*доктор філософії, молодший науковий співробітник НДІ
правового забезпечення інноваційного розвитку НАПрН України*

ДО ПИТАННЯ ПРО ЦИФРОВІЗАЦІЮ ПОДАТКОВИХ ПРАВОВІДНОСИН

У публікації зосереджено увагу на розгляді деяких аспектів цифровізації податкових відносин. Підкреслено, що використання електронних сервісів оптимізує процеси взаємодії між суб'єктами, виконання податкового обов'язку. У той же час наголошено, що процес цифровізації податкових відносин ставить багато викликів перед юридичною наукою та практикою (забезпечення інформаційної безпеки платників податків й належного захисту податкової інформації, визначення меж втручання уповноважених суб'єктів податкових правовідносин в «інформаційне поле» зобов'язаних учасників).

Ключові слова: оподаткування, податкові правовідносини, цифрові технології, Е-сервіси.

Kolisnyk Anna

PhD, Junior Researcher of the Research Institute of Providing Legal Framework for the Innovate Development of NALS of Ukraine

TO THE QUESTION OF DIGITALIZATION OF TAX LEGAL RELATIONS

The publication focuses on the consideration of some aspects of digitalization of tax relations. It is emphasized that the use of electronic services optimizes the processes of interaction between subjects, the fulfillment of tax duty. At the same time, it was emphasized that the process of digitalization of tax relations poses many challenges to legal science and practice (ensuring information security of taxpayers and proper protection of tax information, determining the limits of interference of authorized subjects of tax legal relations in the “information field” of obliged participants).

Keywords: taxation, tax legal relations, digital technologies, E-services.

Цифровізація суспільних відносин – один із трендів сучасного життя. Показово, що такий тренд торкнувся й сфери оподаткування. Як слушно відзначає К. В. Юдіна, у широкому сенсі цифровізація в податковому праві являє собою комплексний процес. По-перше, багато стандартних податкових процедур переводиться в електронну форму: сплата податку, подача податкової декларації, подача заяв / звернень до податкового органу тощо. По-друге, інформаційні технології широке поле для розробки нових форм і методів взаємодії суб'єктів податкових правовідносин [4, с. 82 – 83].

У цьому контексті науковці звертають увагу на те, що впровадження цифрових технологій у відносини оподаткування відбувається шляхом створення електронних сервісів для ефективної взаємодії контролюючих органів з платниками податків. Одним з таких сервісів є електронний кабінет платника податків (Е-кабінет). Зазначимо, що у 2012 році, Розпорядженням Кабінету Міністрів України від 05.12.2012 р. № 1007-р було схвалено Концепцію створення

електронного сервісу «Електронний кабінет платника податків» [3]. В цій Концепції виділялося два етапи, в межах яких передбачалася низка заходів. При цьому такі заходи мали реалізуватися протягом двох років – 2013 та 2014 роки.

За допомогою Е-кабінету суб'єкти господарювання можливість працювати з органами податкової служби дистанційно у режимі реального часу. Наразі Е-кабінет має дві частини: відкриту та приватну, вони різняться за режимом доступу, спектром послуг та обсягом інформації. Так, послугами відкритої частини Е-кабінету можна без ідентифікації особи. Користувачі відкритої частини мають: (а) доступ до інформації з публічних реєстрів, зокрема, йдеться про доступ до даних про взяття на облік платників; даних реєстру платників ПДВ; реєстру платників єдиного податку; інформації про РРО та ін.; (б) доступ до інформації про граничні терміни сплати податків, зборів, обов'язкових платежів та подання звітності (податковий календар); (в) можливість перегляду та друку бланків податкової звітності; (г) можливість заповнення податкової декларації про майновий стан і доходи для громадян; (д) доступ до контактів та адрес діючих центрів обслуговування платників.

У приватній частині Е-кабінету доступ диференціюється залежно від типу платника (юридична особа, фізична особа – суб'єкт підприємницької діяльності, громадянин, посадова особа державного органу та інші). Робота у приватній частині здійснюється з використанням кваліфікованого сертифіката відкритого ключа. Позначимо, що приватна частина Е-кабінету включає такі сервіси, як-то:

1) договір про визнання електронних документів – надає можливість приєднання до Договору про визнання електронних документів;

2) облікові дані платника, що надає доступ до особистої інформації (наприклад, реєстраційні та облікові дані, відомості про керівників; присвоєння ознаки неприбутковості; дані про реєстрацію платником ПДВ; дані про реєстрацію платником єдиного податку; дані про реєстрацію платником єдиного внеску тощо);

3) перегляд звітності, за допомогою якого можливо переглянути раніше подану податкову, пенсійну та статистичну звітність неза-

лежно від способу її подання, включаючи звіти, подані на паперових носіях до центрів обслуговування платників податків;

4) введення звітності – сервіс, за допомогою якого можна сформувати, заповнити, перевірити та надіслати в електронному вигляді будь-який звітний документ (за основними формами податкової та статистичної звітності, звіт щодо сум нарахованого єдиного внеску), заяву, повідомлення встановленого зразка;

5) листування з ДПС – надає можливість електронного листування користувача з органами ДПС (створення та направлення платником листів до органу ДПС у довільній формі (заява, звернення, скарга, пропозиція тощо));

6) заяви, запити для отримання інформації – можливість створення найбільш популярні заяви і запити стосовно отримання певної інформації від ДПС. Приміром, до кола таких документів можна віднести такі: запит про суми виплачених доходів та утриманих податків з Державного реєстру фізичних осіб; запит про отримання витягу з реєстру платників податку на додану вартість; реєстраційну заяву платника податку для включення/внесення змін/виключення до/з Реєстру неприбуткових установ та організацій та низку інших документів;

7) реєстрація ПН/РК, що використовується для реєстрації податкових накладних та/або розрахунків коригування в Єдиному реєстрі податкових накладних;

8) Єдиний реєстр податкових накладних надає доступ до даних ЄРПН у режимі реального часу щодо складених платниками ПДВ чи їх контрагентами податкових накладних та/або розрахунків коригування у розрізі статусів; забезпечує перегляд повної інформації щодо податкової накладної з урахуванням всіх зареєстрованих до неї розрахунків коригування кількісних і вартісних показників, а також інші сервіси [2].

З урахуванням викладеного можемо констатувати, що шляхом створення електронних сервісів держава не лише слідує сучасним світовим тенденціям, а й створює умови для реалізації прав та обов'язків суб'єктів податкових правовідносин у сфері оподаткування у режимі онлайн, суттєво зменшити витрати платників на ад-

міністрування податків і зборів, а також зробити інформацію щодо кожного платника податків доступною та прозорою. Такий підхід свідчить про перехід від фіскальної моделі роботи органів Державної податкової служби України до сервісної. При цьому велике значення має налагодження партнерських відносин з платниками податків, визначення ефективного механізму співпраці контролюючих органів та бізнесу.

Деякі науковці вказують також на позитивний вплив цифрових технологій на процеси податкового адміністрування, оскільки за допомогою відповідних технологій наразі є можливість обробляти великі масиви даних, витратити на це менше часу, швидше отримувати необхідну актуальну інформацію стосовно конкретного платника податків. Крім того, робота в програмних продуктах надає «прозорість» здійснюваним бізнес-процесам в економіці країни. У підсумку всі ці фактори впливають на підвищення ефективності податкового адміністрування [1].

Як вбачається, такий підхід є аргументованим, використання електронних сервісів оптимізує процеси взаємодії між суб'єктами, виконання податкового обов'язку. Водночас позначимо, що процес цифровізації податкових відносин ставить багато викликів перед юридичною наукою та практикою. Зокрема, йдеться про забезпечення інформаційної безпеки платників податків й належного захисту податкової інформації, визначення меж втручання уповноважених суб'єктів податкових правовідносин в «інформаційне поле» зобов'язаних учасників та ін.

ЛІТЕРАТУРА

1. Абдурахманов О. К. Налоговые вызовы цифровой экономики. Логистика и экономика. IV СОН. 2021. URL: http://economyjournal.uz/maqola/Abduraxmonov_O_2021_4_soni.pdf.
2. Електронний кабінет платника податків. URL: <https://cabinet.tax.gov.ua/>.
3. Питання створення та запровадження електронного сервісу “Електронний кабінет платника податків”: Розпорядження Кабінету Міністрів України від 05.12.2012 р. № 1007-р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1007-2012-%D1%80#Text>.

4. Юдина Е. В. Некоторые аспекты цифровизации налоговых правоотношений. *Цифровая экономика как вектор трансформации правосубъектности участников налоговых отношений в России и за рубежом*: сб. науч. трудов по материалам Междунар. науч.-практической конференции в рамках IV Саратовских финансово-правовых чтений научной школы Н. И. Химичевой (Саратов, 23 мая 2019 г.): в 2 ч. Ч. 2. ФГБОУ ВО «Саратовская государственная юридическая академия». Саратов, 2019. С. 82–86.

REFERENCES

1. Abdurakhmanov, O.K. (2021). Nalogovyye vyzovy tsifrovoy ekonomiki. *Logistika i ekonomika*. IV SON. URL: http://economyjournal.uz/maqola/Abduraxmonov_O_2021_4_soni.pdf [in Russian].

2. Elektronnyi kabinet platnyka podatktiv. URL: <https://cabinet.tax.gov.ua/> [in Ukrainian].

3. Pytannia stvorennia ta zaprovadzhennia elektronnoho servisu “Elektronnyi kabinet platnyka podatktiv”: Rozporiadzhennia Kabinetu Ministriv Ukrainy vid 05.12.2012 r. № 1007-r. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1007-2012-%D1%80#Text> [in Ukrainian].

4. Yudina, E.V. (2019). Nekotoryye aspekty tsifrovizatsii nalogovykh pravootnosheniy. *Tsifrovaya ekonomika kak vektor transformatsii pravosubyektnosti uchastnikov nalogovykh otноsheniy v Rossii i za rubezhom: sb. nauch. trudov po materialam Mezhdunar. nauch.-prakticheskoy konferentsii v ramkakh IV Saratovskikh finansovo-pravovykh chteniy nauchnoy shkoly N. I. Khimichevoy (Saratov, 23 maya 2019 g.)* – *The digital economy as a vector of transformation of the legal personality of participants in tax relations in Russia and abroad: a collection of scientific papers based on the materials of the International scientific and practical conference in the framework of the IV Saratov financial and legal readings of the scientific school of N. I. Khimicheva*, Saratov, FGBOU VO «Saratovskaya gosudarstvennaya yuridicheskaya akademiya», p. 2, 82–86 [in Russian].

Коломійчук В'ячеслав Олегович
адвокат, Адвокатське бюро «Штокалов та Партнери»

ЕТАПИ РОЗВИТКУ РЕЙДЕРСТВА НА ТЕРИТОРІЇ УКРАЇНИ

У публікації автором розглянуто розвиток явища рейдерства на території України та проаналізовано його етапи. Досліджено етимологічне походження поняття «рейдерство» та еволюція його значення від 16 століття до сучасності. Проаналізовано позиції наукової доктрини щодо хронологічних меж досліджуваного явища. Запропоновано авторську класифікацію етапів розвитку рейдерства.

Ключові слова: рейдерство, рейдер, протиправне захоплення підприємств, грінмейл, корпоративний шантаж, зиття та поглинання.

Kolomiichuk Viacheslav
attorney at law, «Shtokalow and Partners Law firm»

STAGES OF DEVELOPMENT OF RAIDING ON THE TERRITORY OF UKRAINE

In the publication the author considers the development of the phenomenon of raiding on the territory of Ukraine and analyzes its stages. The author explored etymological origin of the concept of «raiding» and the change of its meaning from the 16th century to the present, analyzed positions of scientific doctrine on the chronological boundaries of the phenomenon and offered own classification of stages of development of raiding.

Key words: raiding, raider, illegal seizure of enterprises, greenmail, corporate blackmail, upheaval and takeover.

Незважаючи на відсутність нормативного визначення поняття «рейдерство», зміст цього явища відомий кожній дорослій людині, особливо представникам бізнес-спільноти. Це пов'язано з тим, що «жертви» рейдерства зазнають незаконного втручання у право власності, позбавляються активів та змушені витрачати величезні ресурси на відновлення status quo. Тому наша держава продовжує вживати

дій для забезпечення реального захисту права власності як важливої передумови стабільності підприємницької діяльності.

У цьому контексті варто звернути увагу на Стратегію розвитку сфери інноваційної діяльності на період до 2030 року, затверджену Розпорядженням Кабінету Міністрів України від 10.07.2019 №526-р, відповідно до якої необхідним є загальне покращення середовища для ведення бізнесу, особливо в частині правосуддя, захисту від незаконних дій правоохоронних органів, рейдерства, спрощення і здешевлення ведення бізнесу (зокрема його закриття) [1].

Варто зазначити, що за час існування явища рейдерства на території України воно зазнало змін у своїх формах та проявах, а тому з метою прогнозування його розвитку і надалі, вважаю за доцільне проаналізувати шлях становлення «сучасного» рейдерства та виокремити його етапи розвитку.

Аналіз пропоную розпочати із етимологічного походження поняття «рейдерство», яке виникло від «raid» – слова, що у 15 столітті у Великобританії означало військову експедицію, подорож. Рейдерами називались пірати, які перебували на королівській службі, та метою яких був не грабунок корабля, а його знищення з метою завдання збитків ворожій стороні. Проводячи паралель із сучасністю, підприємницька практика знає випадки, коли підприємство зазнавало рейдерської атаки, яка була спрямована не на отримання матеріальних благ, а на тривалу зупинку господарської діяльності або доведення до банкрутства.

У 19 столітті «raid» почало вживатись як синонім до раптової атаки, нападу, набігу [2].

Тільки у 20 столітті це поняття почало використовуватись у економічному контексті на території США, де рейдерами іменували осіб, що здійснювали захоплення підприємств або встановлення оперативного управління над ними. [3, с. 11]. Слід підкреслити, що аналіз витоків цього явища безумовно свідчить про його протиправність.

І тільки в 1990-х роках явище рейдерства «емігрувало» на територію країн колишнього СРСР і набуло свого розквіту після розпаду Союзу, що ознаменував перерозподіл власності та перехід до ринкової економіки.

Можна стверджувати, що рейдерство почало зазнавати уваги зі сторони вітчизняної доктрини та законодавця лише у першому десятиріччі 20-ого століття. Першим нормативно-правовим актом, у якому згадано поняття «рейдерство» стала Постанова Кабінету Міністрів від 01.03.2007 № 316 «Про схвалення Декларації цілей та завдань бюджету на 2008 рік», у якій воно використано як синонім протиправному захопленню підприємств [4].

Б. М. Грек та Т. Б. Грек у 2010 році вказували, що історію українського рейдерства умовно можна поділити на два періоди: перший охоплює час від початку 1990-х рр. до початку 2000-х, а другий – з початку 2000-х рр. триває й понині. Перший відбувався у той час як Україна стала незалежною державою, відбувався перехід економіки до ринкових відносин, визначались політичні центри, створювались злочинні угруповування. Другий – характеризувався, на думку науковців, напівзаконним загарбанням підприємств, більш легальними методами боротьби, активним протистоянням рейдерству з боку правоохоронних органів [5, с. 29].

М. А. Колесник у 2011 році виділяв такі етапи розвитку рейдерства, відзначаючи безперервність розвитку цього явища:

- 1) стадія створення передумов для виникнення інституту рейдерства (1991–1998 роки);
- 2) стадія зародження рейдерства в Україні (1999–2002 роки);
- 3) стадія масового поширення рейдерства (2003–2005 роки);
- 4) стадії пошуку та реалізації принципово нових форм рейдерських атак (починаючи з 2006–2007 років) [6, с. 83].

А. А. Дорошук та М. В. Трибуха у 2011 році розмежовували історію рейдерства на:

- 1) рекет (1989 – 1993) – примусове стягування з підприємця постійної плати за послуги з охорони (іноді дійсно надаваної);
- 2) приватизацію (з 1992 року) – переведення державної власності у власність директора підприємства;
- 3) банкрутство (з 1996 року) – доведення до банкрутства з подальшим викупом або виділення дочірніх та малих підприємств;
- 4) схему оскарження приватизації (з 2004 року) – зміна власника приватизованого підприємства;

5) власне рейдерство (з 2004 року) – зміна власника шляхом недружнього поглинання;

6) глобальну світову кризу (з 2008 року) – послаблення підприємств за рахунок девальвації національної валюти та вимивання оборотних коштів з подальшим їх виходом з ринку або поглинанням більш крупним ринковим оператором;

7) нову хвилю перерозподілу власності (з 2010 року) [7, с. 171].

Вказана класифікація є доволі суперечливою з огляду на відсутність чіткого розуміння концепції явища рейдерства у авторів та, як наслідок, включення до етапів розвитку цього явища хронологічних періодів, які пов'язані з формами протиправного позбавлення власності у цілому.

У Системному звіті Ради бізнес-омбудсмена «Боротьба з рейдерством: сучасний стан та рекомендації», виданого у 2017 році, етапи розвитку рейдерства розподілено наступним чином:

1) 1991–1999 роки – час масової приватизації, яка відбувалася з системними порушеннями закону;

2) 2000–2004 роки – використання силових методів захоплення паралельно з підкупом суддів та підробленням документів;

3) 2005–2014 роки – рейдерство перетворилося на системний злочинний бізнес [8, с. 8].

Як бачимо, із плином часу наведені етапи почали неповно відображати історичний розвиток досліджуваного явища. А тому, на мою думку, варто додати сучасний етап, який умовно розпочався з 2014 року після набуття чинності прийнятих 10.10.2013 змін до Кримінального кодексу України, передбачених Законом України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо вдосконалення правового регулювання діяльності юридичних осіб та фізичних осіб - підприємців». Ключовими змінами стало доповнення Кримінального кодексу України «антирейдерськими» статтями:

1) 205-1 (Внесення в документи, які відповідно до закону подаються для проведення державної реєстрації юридичної особи або фізичної особи – підприємця, завідомо неправдивих відомостей, а також умисне подання документів, які містять завідомо неправдиві відомості, державному реєстратору);

2) 206-2 (Протиправне заволодіння майном підприємства, установи, організації у тому числі частками, акціями, паями їх засновників, учасників, акціонерів, членів, шляхом вчинення правочинів з використанням підроблених або викрадених документів, печаток, штампів підприємства, установи, організації) [9].

З огляду на те, що після вказаних законодавчих змін у тій чи іншій мірі відповідальність за здійснення рейдерства стоїть на повісті денній, суб'єктам такої діяльності довелось кардинально змінити методи досягнення злочинного умислу, оскільки повторення силових сценаріїв знаходило передбачувано швидку реакцію у правоохоронних органів.

Таким чином, варто запропонувати розподіл формування явища рейдерства у нашій державі на три етапи:

1) з 1991 року по 2001 рік – пов'язаний із розпадом СРСР, переходом держави до ринкової економіки, високим рівнем злочинності та нестабільності державних інституцій, у тому числі правоохоронних (зародження рейдерства);

2) з 2001 року по 2014 рік – пов'язаний із процесами оскарження приватизації, зміною політичною кон'юнктури (розвиток рейдерства);

3) з 2014 по сьогодні – пов'язаний із розвитком технологічного процесу та винайденням нових форм рейдерства з метою уникнення кримінальної відповідальності (зміна форм рейдерства).

ЛІТЕРАТУРА

1. Про схвалення Стратегії розвитку сфери інноваційної діяльності на період до 2030 року: Розпорядження Кабінету Міністрів України від 10.07.2019 № 526-р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/526-2019-%D1%80#Text> (дата звернення 27.08.2021).

2. Online Etymology Dictionary. URL: https://www.etymonline.com/word/raid?ref=etymonline_crossreference#etymonline_v_43877 (дата звернення 27.08.2021).

3. Економічна безпека підприємства в умовах рейдерських загроз: колективна монографія / за наук. ред. О. А. Бурбело, С. К. Рамазанова. Севеодонецьк: Вид-во СХУ ім. В. Даля, 2015. 285 с.

4. Про схвалення Декларації цілей та завдань бюджету на 2008 рік: Постанова Кабінету Міністрів від 01.03.2007 № 316. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/316-2007-%D0%BF#Text> (дата звернення 27.08.2021).

5. Грек Б. М., Грек Т. Б. Поняття та історичні передумови розвитку рейдерства в Україні. *Адвокат*. 2010. № 9. С. 29.
6. Колесник М. А. Рейдерство в Україні: Загальна характеристика та основні тенденції розвитку. *Право і безпека*. 2011. № 1. URL: http://www.nbu.gov.ua/portal/soc_gum/pib/2011_1/PB-1/PB-1_16.pdf (дата звернення 27.08.2021).
7. Дорошук А. А., Трибуха М. В. Система регулювання рейдерства в Україні. *Економіка: реалії часу*. 2011. № 1. С. 171.
8. Системний звіт Ради бізнес-омбудсмена. Боротьба з рейдерством: сучасний стан та рекомендації. 2017. 56 с. URL: https://boi.org.ua/media/uploads/ii_2017_sytem_ua_digital.pdf (дата звернення 27.08.2021).
9. Кримінальний кодекс України: Закон України від 05.04.2001 № 2341-III. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2341-14#Text> (дата звернення 27.08.2021).

REFERENCES

1. Pro skhvalennia Stratehii rozvytku sfery innovatsiinoi diialnosti na period do 2030 roku: Rozporiadzhennia Kabinetu Ministriv Ukrainy vid 10.07.2019 № 526-r. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/526-2019-%D1%80#Text> [in Ukrainian].
2. Online Etymology Dictionary. URL: https://www.etymonline.com/word/raid?ref=etymonline_crossreference#etymonline_v_43877 [in English].
3. Ekonomichna bezpeka pidpriemstva v umovakh reiderskykh zahroz. (2015). (Eds.) O. A. Burbelo, S. K. Ramazanova. Sievierodonetsk: Vyd-vo SNU im. V. Dalia [in Ukrainian].
4. Pro skhvalennia Deklaratsii tsilei ta zavdan biudzhetu na 2008 rik: Postanova Kabinetu Ministriv vid 01.03.2007 № 316. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/316-2007-%D0%BF#Text> [in Ukrainian].
5. Hrek, B.M., Hrek, T.B. (2010). Poniattia ta istorychni peredumovy rozvytku reiderstva v Ukraini. *Адвокат – Lawyer*, 9, 29 [in Ukrainian].
6. Koliesnyk, M.A. (2011). Reiderstvo v Ukraini: Zahalna kharakterystyka ta osnovni tendentsii rozvytku. *Право і безпека – Law and security*, 1. URL: http://www.nbu.gov.ua/portal/soc_gum/pib/2011_1/PB-1/PB-1_16.pdf [in Ukrainian].
7. Doroshuk, A.A., Trybukha, M.V. (2011). Systema rehuliuвання reiderstva v Ukraini. *Економіка: реалії часу – Economy: the realities of time*, 1, 171 [in Ukrainian].
8. Systemnyi zvit Rady biznes-ombudsmena. (2017). Borotba z reiderstvom: suchasnyi stan ta rekomendatsii. URL: https://boi.org.ua/media/uploads/ii_2017_sytem_ua_digital.pdf [in Ukrainian].
9. Kryminalnyi kodeks Ukrainy: Zakon Ukrainy vid 05.04.2001 № 2341-III. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2341-14#Text> [in Ukrainian].

Коритін Денис Сергійович

*кандидат юридичних наук, молодший науковий співробітник
НДІ правового забезпечення інноваційного розвитку
НАПрН України*

**АКТУАЛЬНІ ПРАВОВІ ПИТАННЯ ІНФОРМАЦІЙНОЇ
СКЛАДОВОЇ ФІНАНСОВОЇ ДЕРЖАВНОЇ ПІДТРИМКИ
МАЛОГО ТА СЕРЕДНЬОГО ПІДПРИЄМНИЦТВА
В УКРАЇНІ**

У наукових тезах було розглянуто окремі аспекти правових питань забезпечення інформаційної політики при здійсненні фінансової підтримки малого та середнього підприємництва, що здійснюється шляхом реалізації державних програм, в тому числі, пільгового кредитування. Автором зроблено висновок, що інформаційна підтримка суб'єктів господарювання має, в першу чергу, здійснюватися при безпосередній (очній) комунікації підприємців з особами – виконавцями відповідних державних програм підтримки, а електронні (віртуальні) портали для надання послуг мають діяти в доповнення до реальних (очних).

Ключові слова: мале та середнє підприємництво, кредитування, державна підтримка, стимулювання підприємництва, інформаційна підтримка.

Korytin Denis

*PhD, research Assistant of Scientific and Research Institute of Providing
Legal Framework for the Innovative Development of NALS of Ukraine*

**CURRENT LEGAL ISSUES OF THE INFORMATION
COMPONENT OF FINANCIAL STATE SUPPORT
OF SMALL AND MEDIUM ENTERPRISES IN UKRAINE**

In the scientific theses the separate aspects of legal questions of maintenance of information policy at realization of financial support of small and average business which is carried out by realization of the state programs, including, preferential crediting were considered. The author concludes that information

support of business entities should, first of all, be carried out in direct (face-to-face) communication of entrepreneurs with persons - executors of relevant state support programs, and electronic (virtual) portals for services should operate in addition to direct (face-to-face) communication.

Key words: small and medium business, crediting, state support, business stimulation, information support.

Формування державної політики щодо підтримки малого та середнього підприємництва (далі – МСП) потребує врахування світових напрацювань у напрямі правового регулювання й економіко-управлінського обґрунтування певних форм підтримки.

Крім того, у межах глобалізованого ринку, а також беручи до уваги прагнення України наблизити національне законодавство до права ЄС, не можливо створювати механізми підтримки МСП без адаптації до світових стандартів, тобто слід винаходити механізми, подібні до загальноприйнятих. Звісно, орієнтирами при цьому можуть бути міжнародні документи, у тому числі Європейська хартія малих підприємств [1].

Правовий аналіз окремих засобів державної підтримки малого та середнього підприємництва здійснювали такі науковці як Н. М. Внукова [2], С. В. Глібко [3], А. М. Любич, І. В. Подрез-Ряполова [4], А. Т. Завадська [5] та інші. Разом з цим, у даній роботі буде проаналізовано питання реалізації інформаційної політики при здійсненні фінансової підтримки малого та середнього підприємництва з урахуванням актуальних державних програм.

В першу чергу, зупинимося на деяких напрямках діяльності, сформульованих на підставі Європейської хартії малих підприємств, а саме: 1) поліпшення доступу в режимі «онлайн» до інформресурсів; 2) оподаткування й фінансові питання; 3) посилення технологічного потенціалу малих підприємств; 4) заохочення до використання успішних моделей електронного бізнесу й забезпечення найбільшої підтримки малого бізнесу.

Зауважимо, що наведені принципи державного регулювання малого й середнього бізнесу вивчалися науковцями та розглядалися в системі правових, організаційних, адміністративних, регулятивно-контролюючих заходів держави й системи державної підтримки і

стимулювання, спрямованих на розвиток малого й середнього бізнесу, які не передбачають усунення конкуренції, а забезпечують стимулювання інвестицій та інноваційного підприємництва, що на нашу думку, є виправданим.

Звернімо увагу, що у проекті Закону України «Про розвиток та державну підтримку малого і середнього підприємництва в Україні» від 04.12.2014 р. № 1256 в ч. 3 ст. 7 до державної підтримки, в тому числі, відносяться: фінансово-кредитна і кредитно-гарантійна, інформаційно-консультативна та інфраструктурна.

Зауважимо, що надзвичайно важливою для ефективної реалізації фінансової підтримки, формою державної політики, є інформаційна державна підтримка суб'єктів МСП, у тому числі підприємців, яку необхідно розглядати окремо від підтримки інфраструктури МСП і яка може здійснюватися згідно зі ст. 18 Закону «Про розвиток та державну підтримку малого і середнього підприємництва в Україні» шляхом:

1) створення й забезпечення функціонування інформаційних систем, інформаційно-телекомунікаційних мереж. На сьогодні найбільш розгалужена інформація, що може бути що стане у нагоді МСП, знаходиться на сайті Міністерства розвитку економіки, торгівлі та сільського господарства України. Фактично МСП може дізнатися про такі корисні сервіси для започаткування й ведення бізнесу[6]: Opendatabot, YouControl, Taxer, SMS Маяк, Бізнес-калькулятор, Податковий борг, Державні закупівлі, ProZorro, Електронний кабінет платника податків, надання адміністративних послуг підприємцям он-лайн, надання державних послуг бізнесу. Проте аналітична й статистична інформація для МСП відсутня, тому малим і середнім підприємствам слід самостійно звертатися до ресурсів Держстату й вираховувати необхідні показники діяльності МСП по галузях, бо іншої інформації для формування стратегії підприємств взагалі немає. Щоправда, у розділі «Статистичні та інформаційні матеріали щодо стану та розвитку малого і середнього підприємництва» [7] презентується інформація лише щодо двох аналітичних оглядів, які здійснено за кошти іноземних організацій: 1) дослідження USAID ЛЕВ: Щорічна оцінка ділового кліма-

ту (ABCA, Annual Business Climate Assessment); 2) дослідження ПРООН: Жінки та чоловіки на керівних посадах в Україні: відкриті дані ЄДРПОУ. У той же час необхідно брати до уваги інформацію, що є на сайті Державної служби статистики України щодо статистичних даних МСП [8];

2) надання інформації про: стан виконання державних, регіональних і місцевих програм розвитку МСП; стан розвитку МСП (відповідний напрям розглядався тільки у 2016–2017 рр. USAID при реалізації програми «Лідерство в економічному врядуванні» [9], тобто такий аналіз стану розвитку МСП не здійснюється регулярно); об'єкти інфраструктури підтримки МСП. При наявності такого напрямку інформування МСП на сайті Міністерства розвитку громад та територій України відсутній розділ про об'єкти інфраструктури МСП, а посилення на регіональний рівень передбачає тільки надання прикладу формування «Агенції регіонального розвитку» в окремих областях; іншої інформації. Наприклад, європейський проєкт «Мережа центрів підтримки бізнесу в Україні», який фінансується Європейським банком реконструкції та розвитку, має на меті створення функціональної та ефективної системи консультаційних послуг для МСП, створення центрів підтримки бізнесу, що надавали б певну необхідну інформацію МСП, підвищення рівня інформованості МСП про галузеві ноу-хау.

У той же час, незважаючи на наявність розділу «Сприятливі умови для бізнесу» [10] на сайті Мінекономіки, на ньому фактично не надається повної інформаційної допомоги бажаючим започаткувати бізнес, оскільки сформульовані бізнес-кейси мають обмежене галузеве застосування й не поширюються на всі адміністративно-територіальні одиниці, а також не розглядають у сукупності фінансову підтримку для реалізації бізнес-кейсів.

Державна програма «5-7-9» пропонує часткову компенсацію процентної ставки за кредитом у гривні у комплексі з механізмом часткових кредитних гарантій для вирішення проблеми браку забезпечення та недостатньої кредитної історії. Програма впроваджується утвореним при Міністерстві фінансів України, Фондом розвитку підприємництва (колишній Німецько-український фонд) через мере-

жу банків-партнерів у партнерстві з Мінекономіки та Офісом розвитку малого і середнього підприємництва з метою запобігання виникненню та поширенню, локалізації та ліквідації спалахів епідемії та пандемій гострої респіраторної хвороби COVID-19, спричиненої корона вірусом SARS-CoV-2, а також для запобігання та подолання їх наслідків.

Шляхом аналізу статистичної інформації десяти найбільших банків, було встановлено відсутність єдності умов надання кредитів, здійснення кредитування не в рамках єдиної програми, а за окремими кредитними продуктами банків, які можуть відрізнятися один від одного.

Разом з цим, як було зазначено вище програма впроваджується Фондом розвитку підприємництва через мережу банків-партнерів у партнерстві з Мінекономіки та Офісом розвитку малого і середнього підприємництва, але Мінекономіки на своїй сторінці [11], частково надає інформацію, в тому числі, сприяє самооцінці підприємців для розрахунку можливості одержати фінансову підтримку, але ця інформація не передбачає прямого контакту з консультантами для вирішення проблемних питань. Та ж інформація існує на сайті Офісу розвитку МСП. Також не надається можливість отримати «живу відповідь» на сайті Фонду розвитку підприємництва.

Підсумовуючи вищевикладене, можливо зробити висновок, що сучасна державна політика з підтримки МСП характеризується наявністю значної мережі фінансових засобів. Разом з тим, спостерігається недостатнє інформаційне забезпечення процесу безпосереднього надання вказаної підтримки.

З огляду на це, необхідно констатувати, що з метою забезпечення економічної безпеки держави наведені форми необхідно використовувати саме через систему державних органів й організацій, органів місцевого самоврядування й організацій, які безпосередньо надають певний вид державної підтримки. Суб'єкти господарювання повинні мати можливість одержати інформаційну підтримку в режимі офлайн, при основному спілкуванні з уповноваженою особою, а електронні (віртуальні) портали для надання послуг мають діяти в доповнення до реальних.

ЛІТЕРАТУРА

1. Європейська хартія малих підприємств, прийнята в рамках Європейського Союзу, схвалена Європейським Союзом 19.06.2000 р. ЕКСПЕРТНА ДУМКА: Приєднання до Європейської хартії малих підприємств – крок до реформування економіки / С. Коваль. Аналітика, коментарі експертів. 2005. 12 с.

2. Внукова Н. М. Формування інноваційних умов розширення доступу до фінансування підприємництва. *Конкурентоспроможна модель інноваційного розвитку економіки України*: матеріали III Міжнародної науково-практичної конференції (м. Кропивницький, 14 квіт. 2020 р.). С. 146 – 148.

3. Глібко С. В., Нетребченко Ю. В. Деякі способи підтримки малого та середнього підприємництва при кредитуванні банками. *Стратегії підприємницької діяльності в інтересах сталого розвитку малого і середнього інноваційного підприємництва* : зб. наук. пр. НДІ ПЗІР НАПрН України № 2 за матер. II круг. столу (м. Харків, 16 лист. 2020 р.). Харків: НДІ ПЗІР НАПрН України, 2020. 196 с.

4. Любчич А. М., Подрез-Ряполова І. В. Основні фактори стимулювання інноваційного розвитку України. *Право та інноваційне суспільство*. 2020. № 2 (15). С. 105–110.

5. Завадська А. Т. До питання підтримки стартапів на ранній стадії їх розвитку у Польщі та можливості залучення позитивного досвіду в Україні. *Актуальні проблеми господарської діяльності в умовах розбудови економіки Індустрії 4.0* : зб. наук. пр. НДІ ПЗІР НАПрН України № 4 за матеріалами круглого столу (м. Харків, 21 трав. 2021 р.). Харків: НДІ ПЗІР НАПрН України, 2021. С. 62–67.

6. UA.me.gov. Корисні сервіси для започаткування та ведення бізнесу. URL: <https://www.me.gov.ua/Documents/Detail?lang=uk-UA&id=3cf285fd-4331-4457-9b16-1c03e746ebc0&title=KorisniServisiDliaZapochatkuvanniaTaVedenniaBiznesu>.

7. UA.me.gov. Міністерство розвитку економіки, торгівлі та сільського господарства України. URL: <https://www.me.gov.ua/Documents/Detail?lang=uk-UA&id=5f43eb87-a668-4ea4-9db3-b46a02c5a782&title=StatistichniTaInformatsiiniMaterialiSchodoStanuTaRozvitkuMalogoISerednogoPidprimnitstva>.

8. UA.gov. Державна служба статистики України. URL: <http://www.ukrstat.gov.ua>.

9. UA/DOCUMENTS. Щорічна оцінка ділового клімату в Україні: 2016. URL: http://www.ier.com.ua/files/Projects/2015/LEV/ABCA2017/ABCA2016_full_report.pdf.

10. UA.me.gov. Міністерство розвитку економіки, торгівлі та сільського господарства України. URL: <https://www.me.gov.ua/Documents/Detail?lang=uk-UA&id=112a480c-9492-4736-99ed-b0f3b1152c27&title=SpriiatliviUmoviDliaBiznesu>.

11. Офіційний сайт Міністерства економіки України. URL: <https://www.me.gov.ua/?lang=uk-UA>.

REFERENCES

1. Yevropeiska khartiia malykh pidpriemstv, pryiniata v ramkakh Yevropeiskoho Soiuzu, skhvalena Yevropeiskym Soiuzom 19.06.2000 r. Ekspertna dumka: Pryiednannia do Yevropeiskoi khartii malykh pidpriemstv – krok do reformuvannia ekonomiky. С. Koval. (2005). Analitika, komentari ekspertiv [in Ukrainian].

2. Vnukova, N.M. Formuvannia innovatsiinykh umov rozshyrennia dostupu do finansuvannia pidpriemnytstva. *Konkurentospromozhna model innovatsiinoho rozvytku ekonomiky Ukrainy: materialy III Mizhnarodnoi naukovopraktychnoi konferentsii (m. Kropyvnytskyi, 14 kvit. 2020 r.) – Competitive model of innovative development of Ukraine's economy: materials of the III International scientific-practical conference, 146–148* [in Ukrainian].

3. Hlibko, S.V., Netrobchenko, Yu.V. (2020). Deiaki sposoby pidtrymky maloho ta serednoho pidpriemnytstva pry kredytuvanni bankamy. *Stratehii pidpriemnytskoi diialnosti v interesakh staloho rozvytku maloho i serednoho innovatsiinoho pidpriemnytstva: zb. nauk. pr. NDI PZIR NAPrN Ukrainy № 2 za mater. II kruh. stolu (m. Kharkiv, 16 lyst. 2020 r.) – Competitive model of innovative development of Ukraine's economy: materials of the III International scientific-practical conference*. Kharkiv: NDI PZIR NAPrN Ukrainy [in Ukrainian].

4. Liubchych A. M., Podrez-Riapolova I. V. (2020). Osnovni faktory stymuliuvannia innovatsiinoho rozvytku Ukrainy. *Pravo ta innovatsiine suspilstvo – Law and innovation society, 2 (15), 105–110* [in Ukrainian].

5. Zavadska A. T. (2021). Do pytannia pidtrymky startapiv na rannii stadii yikh rozvytku u Polshchi ta mozhlyvosti zaluchennia pozytyvnoho dosvidu v Ukraini. *Aktualni problemy hospodarskoi diialnosti v umovakh rozbudovy ekonomiky Industrii 4.0: zb. nauk. pr. NDI PZIR NAPrN Ukrainy № 4 za materialamy kruhloho stolu (m. Kharkiv, 21 trav. 2021 r.) – Actual problems of economic activity in the conditions of economic development of Industry 4.0: collection of scientific works of the Research Institute of PZIR NAPrN of Ukraine № 4 on the materials of the round table*. Kharkiv: NDI PZIR NAPrN Ukrainy, 62–67 [in Ukrainian].

6. UA.me.gov. Korysni servisy dlia zapochatkuvannia ta vedennia biznesu. URL: <https://www.me.gov.ua/Documents/Detail?lang=uk-UA&id=3cf285fd-4331-4457-9b16-1c03e746ebc0&title=KorisniServisiDliaZapochatkuvanniaTaVedenniaBiznesu> [in Ukrainian].

7. UA.me.gov. Ministerstvo rozvytku ekonomiky, torhivli ta silskoho hospodarstva Ukrainy. URL: <https://www.me.gov.ua/Documents/Detail?lang=uk-UA&id=5f43eb87-a668-4ea4-9db3-b46a02c5a782&title=StatistichniTaInformatsiiniMaterialiSchodoStanuTaRozvitkuMalogoISerednogoPidprimnitstva> [in Ukrainian].

8. UA.gov. Derzhavna sluzhba statystyky Ukrainy. URL: <http://www.ukrstat.gov.ua> [in Ukrainian].

9. UA/DOCUMENTS. Shchorichna otsinka dilovoho klimatu v Ukraini: 2016. URL: http://www.ier.com.ua/files/Projects/2015/LEV/ABCA2017/ABCA2016_full_report.pdf [in Ukrainian].

10. UA.me.gov. Ministerstvo rozvytku ekonomiky, torhivli ta silskoho hospodarstva Ukrainy. URL: <https://www.me.gov.ua/Documents/Detail?lang=uk-UA&id=112a480c-9492-4736-99ed-b0f3b1152c27&title=SpriiatliviUmoviDliaBiznesu> [in Ukrainian].

11. Ofitsiinyi sait Ministerstva ekonomiky Ukrainy. URL: <https://www.me.gov.ua/?lang=uk-UA> [in Ukrainian].

Котенко Артем Михайлович

кандидат юридичних наук, старший науковий співробітник

НДІ правового забезпечення інноваційного розвитку

НАПрН України,

доцент кафедри фінансового права Національного юридичного

університету імені Ярослава Мудрого

**ЗМІСТОВИЙ КРИТЕРІЙ ВИЗНАЧЕННЯ
ГОСПОДАРСЬКИХ ОПЕРАЦІЙ КОНТРОЛЬОВАНИМИ**

У публікації розглянуто змістовий критерій визначення господарських операцій платника податків контрольованими для цілей трансфертного ціноутворення. Проаналізовано ознаки, визначені законодавцем в межах встановлення такого критерію.

Ключові слова: трансфертне ціноутворення, контрольовані операції, критерії визначення операцій контрольованими, змістовий критерій.

Kotenko Artem

PhD, Senior Researcher of the Scientific and Research Institute of Providing Legal Framework for the Innovative Development of NALS of Ukraine, Associate Professor of the Department of Financial Law of Yaroslav Mudryi National Law University

CONTENT CRITERION OF DETERMINATION OF ECONOMIC TRANSACTIONS BY CONTROLLED

The publication considers the content criterion for determining taxpayer's economic transactions controlled for transfer pricing purposes. The signs determined by the legislator within the framework of establishing such a criterion are analyzed.

Keywords: transfer pricing, controlled transactions, criteria for determining transactions as controlled, content criterion.

Чинне податкове законодавство України для визначення господарських операцій платника податків контрольованими закріплює вартісний та змістовий критерії. В межах цієї публікації ми розглянемо саме останній. Зокрема, йдеться про відповідність контрагентів ознакам, закріпленим у пп. 39.2.1.1 ст. 39 ПК України [3]. При цьому акцентуємо увагу на тому, що для визнання суб'єкта відповідним цьому критерію достатньо, аби він відповідав хоча б одній з закріплених законодавцем ознак. До таких ознак віднесено: а) господарські операції, що здійснюються з пов'язаними особами-нерезидентами, в тому числі у випадках, визначених пп. 39.2.1.5; б) зовнішньоекономічні господарські операції з продажу та/або придбання товарів та/або послуг через комісіонерів-нерезидентів; в) господарські операції, що здійснюються з нерезидентами, зареєстрованими у державах (на території), включених до переліку держав (територій), затвердженого Кабінетом Міністрів України відповідно до пп. 39.2.1.2, або які є резидентами цих держав; г) господарські операції, що здійснюються з нерезидентами, які не сплачують податок

на прибуток (корпоративний податок), у тому числі з доходів, отриманих за межами держави реєстрації таких нерезидентів, та/або не є податковими резидентами держави, в якій вони зареєстровані як юридичні особи. Перелік організаційно-правових форм таких нерезидентів в розрізі держав (територій) затверджується Кабінетом Міністрів України; г) господарські операції (у тому числі внутрішньогосподарські розрахунки), що здійснюються між нерезидентом та його постійним представництвом в Україні.

Розглянемо наведені ознаки. Першою серед наведених характеристик, наявність якої дозволяє визнати операції платника податків є: контрагент-нерезидент є пов'язаною особою з платником податків (пп. «а» пп. 39.2.1.1 ст. 39 ПКУ) На наше переконання, вищенаведений критерій є досить важливим з огляду на те, що переважну частину операцій, які визнаються контрольованими відповідно до чинного податкового законодавства України, становлять операції з пов'язаними особами-нерезидентами.

Показово, що відповідно до пп. 14.1.159 ст. 14 ПК України пов'язані особи – юридичні та/або фізичні особи, та/або утворення без статусу юридичної особи, відносини між якими можуть впливати на умови або економічні результати їх діяльності чи діяльності осіб, яких вони представляють, з урахуванням низки критеріїв. При цьому законодавцем встановлено доволі широкий перелік ознак пов'язаності осіб (для юридичних осіб, юридичних та фізичних осіб, фізичних осіб). Приміром, для фізичної особи та юридичної особи ознаками взаємопов'язаності є такі:

фізична особа безпосередньо та/або опосередковано (через пов'язаних осіб) володіє корпоративними правами юридичної особи у розмірі 25 і більше відсотків;

фізична особа має право призначати (обирати) одноособовий виконавчий орган такої юридичної особи або призначати (обирати) не менш як 50 відсотків складу її колегіального виконавчого органу або наглядової ради;

фізична особа здійснює повноваження одноособового виконавчого органу в такій юридичній особі;

фізична особа має повноваження на призначення (обрання) одноособового виконавчого органу такої юридичної особи або на при-

значення (обрання) 50 і більше відсотків складу її колегіального виконавчого органу або наглядової ради;

фізична особа є кінцевим бенефіціарним власником (контролером) юридичної особи;

сума всіх кредитів (позик), поворотної фінансової допомоги від фізичної особи, наданих юридичній особі, та/або будь-яких кредитів (позик), поворотної фінансової допомоги від інших фізичних осіб, наданих юридичній особі, які надаються під гарантії цієї фізичної особи, перевищують суму власного капіталу більше ніж у 3,5 раза (для фінансових установ та компаній, що провадять виключно лізингову діяльність, – більше ніж у 10 разів). При цьому сума таких кредитів (позик), поворотної фінансової допомоги та власного капіталу визначається як середнє арифметичне значення (на початок та кінець звітного періоду).

При цьому слід відзначити, що в Законі України № 466 віднашло певне відображення загальноприйнятих міжнародних критеріїв визнання пов'язаності - це володіння часткою 25% в корпоративних правах юридичної особи. Як вбачається, зміна такого критерію впливатиме на ідентифікацію контрольованих операцій, а також на відбір порівнянних операцій для здійснення порівняльного економічного аналізу при проведенні економічного дослідження відповідності ціноутворення в контрольованих операціях принципу «втягнутої руки».

Наступною ознакою виступає проведення зовнішньоекономічної господарської операції платника податків з продажу та/або придбання товарів та/або послуг через комісiонера-нерезидента (пп. «б» пп. 39.2.1.1 ст. 39 ПКУ). Незважаючи на те, що такі операції на практиці не є розповсюдженими, вони можуть визнаватися контрольованими у разі укладення українською компанією комісійного договору (комітент) з комісiонером-нерезидентом й при цьому у звітному році придбавала або реалізовувала товари (послуги) через цього посередника. Акцентуємо увагу на тому, що для цієї ознаки не має значення наявність пов'язаності з комісiонером-нерезидентом або країна його реєстрації, так само й наявність чи відсутність пов'язаності платника податків з покупцем- або продавцем-нерезидентом, організацій-

но-правова форма такого нерезидента та країна реєстрації. Тобто, в цій ситуації визначальною ознакою виступає саме процедура проведення зовнішньо-економічної операції за допомогою комісіонера-нерезидента. У той же час необхідно враховувати, що на операцію з отримання / надання послуг від комісіонера-нерезидента (щодо виплати / отримання комісійної винагороди) поширюються загальні правила, встановлені в пп. «а», «в», «г» пп. 39.2.1.1 ст. 39 ПКУ [1].

Наступною ознакою є реєстрація контрагента-нерезидента у державі (території), включеній до Переліку держав (територій), які відповідають критеріям, установленим пп. 39.2.1.2 ст. 39 ПКУ, або контрагент-нерезидент є резидентом цих держав (пп. «в» пп. 39.2.1.1 ст. 39 ПКУ). Постановою Кабінету Міністрів України від 27 груд. 2017 р. № 1045 [5] затверджено перелік держав (територій), які відповідають критеріям, установленим пп. 39.2.1.2 пп. 39.2.1 п. 39.2 ст. 39 Податкового кодексу України. Натепер у такому Переліку відзначено 79 держав (територій). Необхідно звертати увагу на ідентифікацію адреси реєстрації контрагента-нерезидента та її відповідність Переліку № 1045.

У пп. «г» пп. 39.2.1.1 ст. 39 ПКУ закріплено ще одну ознаку, яка може бути обрана для підтвердження наявності змістовного критерію визначення господарських операцій контрольованими. Так, контрагент-нерезидент зареєстрований в організаційно-правовій формі, яка входить до Переліку організаційно-правових форм нерезидентів, які не сплачують податок на прибуток (корпоративний податок), у тому числі податок з доходів, отриманих за межами держави реєстрації таких нерезидентів, та/або не є податковими резидентами держави, в якій вони зареєстровані як юридичні особи ().

Законодавець закріпив три критерії, які обов'язково мають бути враховані під час визначення переліку держав (територій). Йдеться про: (1) держави (території), у яких ставка податку на прибуток підприємств (корпоративний податок) на 5 і більше відсоткових пунктів нижча, ніж в Україні, або які надають суб'єктам господарювання пільгові режими оподаткування, або в яких особливості розрахунку бази оподаткування фактично дозволяють суб'єктам господарювання не сплачувати податок на прибуток підприємств (корпоративний

податок) або сплачувати його за ставкою, на 5 і більше відсоткових пунктів нижчою, ніж в Україні; (2) держави, з якими Україною не укладені міжнародні договори з положеннями про обмін інформацією; (3) держави, компетентні органи яких не забезпечують своєчасний та повний обмін податковою та фінансовою інформацією на запити центрального органу виконавчої влади, що реалізує державну податкову політику [3, п. 39.2.1.2 ст. 39].

Зазначимо, що такий перелік затверджено постановою Кабінету Міністрів України від 04 лип. 2017 р. № 480, у ньому відображено організаційно-правові форми різних держав світу (зокрема, назва ОПФ, що використовуються в державі мовою держави реєстрації/ назва, транслітерована латиницею, абрєвіатура, назва українською та англійською мовами) [6]. Зараз в переліку немає Грузії, Естонії, Латвії, Мальти, Угорщини (були виключені ще в січні 2018 р., а також з квітня 2018 р. у такому переліку відсутня Болгарія). Разом із цим у переліку залишаються популярні офшори, серед яких: Кіпр, Об'єднані Арабські Емірати (ОАЕ), Британські Віргінські острови.

Певні зміни до вищевказаної постанови було внесено наприкінці 2019 року. Так, постановою Кабінету Міністрів України від 24.12.2019 р. № 1100 [4] внесено зміни до Переліку ОПФ щодо «спірних» організаційно-правових форм (наприклад, GmbH & Co. KG, AG & Co. KG, (Німеччина) та Sp. z o.o. Sp.k., Sp. z o.o. Sp.j. (Польща)). Показово, що до прийняття постанови № 1100 Державна податкова служба України надавала роз'яснення, що зазначені ОПФ нерезидентів прямо не визначені в Переліку ОПФ, а отже, операції з такими нерезидентами за відсутності інших критеріїв (пов'язаність осіб, операції через комісіонерів-нерезидентів) не визнають контрольованими [2]. Такий підхід вбачається конструктивним з огляду на те, що відповідно до пп. «г» пп. 39.2.1.1 ст. 39 ПКУ за умови сплати нерезидентом, ОПФ якого перебуває в Переліку ОПФ, в 2019 році податку на прибуток (корпоративного податку) у своїй країні, операції з ним не вважаються контрольованими.

5) Відповідно до пп. «г» пп. 39.2.1.1 ст. 39 ПКУ господарські операції (в тому числі внутрішньогосподарські розрахунки), що здійснюються між нерезидентом та його постійним представництвом в Україні, за певних умов можуть бути визнані контрольованими.

Відповідно до пп. 14.1.193 ст. 14 Податкового кодексу України постійне представництво становить собою постійне місце діяльності, через яке повністю або частково проводиться господарська діяльність нерезидента в Україні, зокрема: місце управління; філія; офіс; фабрика; майстерня; установка або споруда для розвідки природних ресурсів; шахта, нафтова/газова свердловина, кар'єр чи будь-яке інше місце видобутку природних ресурсів; склад або приміщення, що використовується для доставки товарів, сервер.

При цьому законодавець деталізує певні складові, які можуть входити до категорії «постійне представництво» з метою оподаткування, а також визначає що не є постійним представництвом. Зокрема, закріплено, що постійним представництвом не є: а) використання будівель або споруд виключно з метою зберігання, демонстрації товарів чи виробів, що належать нерезиденту; б) зберігання запасів (товарів або виробів), що належать нерезиденту, виключно з метою зберігання або демонстрації; в) зберігання запасів (товарів або виробів), що належать нерезиденту, виключно з метою переробки іншим підприємством; г) утримання постійного місця діяльності виключно з метою закупівлі товарів чи виробів або для збору інформації для нерезидента; д) направлення у розпорядження особи фізичних осіб у межах виконання угод про послуги з надання персоналу; е) утримання постійного місця діяльності з іншою метою [3]. На наше переконання, такий підхід законодавця має важливе практичне значення для визнання операцій платника податків контрольованими для цілей трансфертного ціноутворення.

Показово, що раніше (до прийняття Закону України № 466) згідно з пп. 133.2.2 п. 133.2 ст. 133 Податкового кодексу України було визначено, що платниками податку на прибуток з числа нерезидентів є постійні представництва нерезидентів, які отримують доходи із джерелом походження з України або виконують агентські (представницькі) та інші функції стосовно таких нерезидентів чи їх засновників. Відповідно до пп. 141.4.7 п. 141.4 ст. 141 Кодексу суми прибутків нерезидентів, які провадять свою діяльність на території України через постійне представництво, оподатковуються в загальному порядку. При цьому таке постійне представництво прирівню-

ється з метою оподаткування до платника податку, який провадить свою діяльність незалежно від такого нерезидента.

У разі, якщо нерезидент провадить свою діяльність в Україні та за її межами і при цьому не визначає прибуток від своєї діяльності, що ведеться ним через постійне представництво в Україні, сума прибутку, що підлягає оподаткуванню в Україні, визначається на підставі складення нерезидентом окремого балансу фінансово-господарської діяльності, погодженого з контролюючим органом за місцезнаходженням постійного представництва, з урахуванням вимог, визначених ст. 39 Кодексу.

У разі неможливості визначити шляхом прямого підрахування прибуток, отриманий нерезидентами з джерелом його походження з України, оподатковуваний прибуток визначається контролюючим органом як різниця між доходом та витратами, визначеними шляхом застосування до суми отриманого доходу коефіцієнта 0,7 з урахуванням вимог, визначених ст. 39 Кодексу [7].

В сучасних умовах вищенаведені положення зазнали суттєвих змін. Так, до кола платників податку на прибуток належать нерезиденти, які здійснюють господарську діяльність на території України через постійне представництво та/або отримують доходи із джерелом походження з України, та інші нерезиденти, на яких покладено обов'язок сплачувати податок у порядку, встановленому цим розділом [3, пп. 133.2.2 п. 133.2 ст. 133]. При цьому абз. 2 – 3 пп. 141.4.7 п. 141.4 ст. 141 встановлено, що постійне представництво визначає обсяг оподаткованого прибутку, отриманого протягом звітного (податкового) періоду, відповідно до принципу «витагнутої руки». Оподатковуваний прибуток постійного представництва має відповідати прибутку незалежного підприємства, що здійснює таку саму або аналогічну діяльність у таких самих або аналогічних умовах і діє в повній незалежності від нерезидента, постійним представництвом якого воно є. Обсяг оподаткованого прибутку постійного представництва розраховується відповідно до положень ст. 39 ПК України.

З наведеного констатуємо, що питання стосовно визначення постійного представництва є важливим для правильного оподаткуван-

ня їх прибутку. Повертаючись до визначення умов, за яких операції між нерезидентом та його постійним представництвом в Україні, зазначимо, що такою умовою для постійних представництв є винятково обсяг господарських операцій (внутрішньогосподарських розрахунків) між нерезидентом та його постійним представництвом, який (за вирахуванням непрямих податків) має перевищувати 10 млн грн [3, абз. 4 пп. 39.2.1.7 ст. 39]. В цій ситуації слід акцентувати увагу на тому, що застосовується лише вищевказаний вартісний критерій, а критерій щодо обсягу річного доходу платника податків більше 150 млн грн за звітний рік до постійних представництв не застосовується. Також акцентуємо увагу на тому, що при декларуванні контрольованих операцій постійне представництво має враховувати при визначенні вартісного критерію усі кошти, одержані від нерезидента на утримання такого представництва або ж перераховані постійним представництвом на користь резидентів за надані послуги (виконані роботи) для нерезидента. З огляду на викладене, констатуємо, що кожна з розглянутих ознак, одній з яких мають відповідати господарські операції платника податків для визнання їх контрольованими, характеризуються певними особливостями, які необхідно враховувати при правозастосуванні відповідних положень.

ЛІТЕРАТУРА

1. Загальнодоступний інформаційно-довідковий ресурс. Державна податкова служба України. URL: <https://zir.tax.gov.ua/>.
2. Індивідуальна податкова консультація від 21.10.2019 р. № 904/6/99-00-05-05-01-15/ПК. URL: <http://ipk.vobu.ua/view/13747-904-6-99-00-05-05-01-15-IPK>.
3. Податковий кодекс України від 02.12.2010 р. № 2755-VI. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2755-17#n1031>.
4. Про внесення змін у додаток до постанови Кабінету Міністрів України від 4 липня 2017 р. № 480: Постанова Кабінету Міністрів України від 24 груд. 2019 р. № 1100. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1100-2019-%D0%BF#Text>.
5. Про затвердження переліку держав (територій), які відповідають критеріям, установленим підпунктом 39.2.1.2 підпункту 39.2.1 пункту 39.2 статті 39 Податкового кодексу України, та визнання таким, що втратило

чинність, розпорядження Кабінету Міністрів України від 16 вересня 2015 р. № 977: Постанова Кабінету Міністрів України від 27.12.2017 р. № 1045. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1045-2017-%D0%BF#n10>.

6. Про затвердження переліку організаційно-правових форм нерезидентів, які не сплачують податок на прибуток (корпоративний податок), у тому числі податок з доходів, отриманих за межами держави реєстрації таких нерезидентів, та/або не є податковими резидентами держави, в якій вони зареєстровані як юридичні особи: Постанова Кабінету Міністрів України від 4.07.2017 р. № 480. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/480-2017-%D0%BF#n8>.

7. Про затвердження Узагальнюючої податкової консультації щодо деяких питань застосування правил трансфертного ціноутворення представництвами нерезидентів в Україні: Наказ Міністерства фінансів України від 16.08.2019 р. № 345. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/v0345201-19#Text>.

REFERENCES

1. Zahalnodostupnyi informatsiino-dovidkovyi resurs. Derzhavna podatkovna sluzhba Ukrainy. URL: <https://zir.tax.gov.ua/> [in Ukrainian].

2. Indyvidualna podatkovna konsultatsiia vid 21.10.2019 r. № 904/6/99-00-05-05-01-15/IPK. URL: <http://ipk.vobu.ua/view/13747-904-6-99-00-05-05-01-15-IPK> [in Ukrainian].

3. Podatkovyi kodeks Ukrainy vid 02.12.2010 r. № 2755-VI. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2755-17#n1031> [in Ukrainian].

4. Pro vnesennia zmin u dodatok do postanovy Kabinetu Ministriv Ukrainy vid 4 lypnia 2017 r. № 480: Postanova Kabinetu Ministriv Ukrainy vid 24 hrud. 2019 r. № 1100. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1100-2019-%D0%BF#Text> [in Ukrainian].

5. Pro zatverdzhennia pereliku derzhav (terytorii), yaki vidpovidaiut kryteriiam, ustanovlenym pidpunktom 39.2.1.2 pidpunktu 39.2.1 punktu 39.2 statti 39 Podatkovoho kodeksu Ukrainy, ta vyznannia takim, shcho vtratylo chynnist, rozporiadzhennia Kabinetu Ministriv Ukrainy vid 16 veresnia 2015 r. № 977: Postanova Kabinetu Ministriv Ukrainy vid 27.12.2017 r. № 1045. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1045-2017-%D0%BF#n10> [in Ukrainian].

6. Pro zatverdzhennia pereliku orhanizatsiino-pravovykh form nerezydentiv, yaki ne splachuiut podatok na prybutok (korporatyvnyi podatok), u tomu chysli podatok z dokhodiv, otrymanykh za mezhamy derzhavy reiestratsii takykh nerezydentiv, ta/abo ne ye podatkovymy rezzydentamy derzhavy, v yakii vony zare-

estrovani yak yurydychni osoby: Postanova Kabinetu Ministriv Ukrainy vid 4.07.2017 r. № 480. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/480-2017-%D0%BF#n8> [in Ukrainian].

7. Pro zatverdzhennia Uzahalniuiuchoi podatkovoi konsultatsii shchodo deiakykh pytan zastosuvannia pravyl transfertnoho tsinoutvorennia predstavnytstvyamy nerezzydentiv v Ukraini: Nakaz Ministerstva finansiv Ukrainy vid 16.08.2019 r. № 345. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/v0345201-19#Text> [in Ukrainian].

Кохан Вероніка Павлівна

кандидат юридичних наук, старший науковий співробітник

НДІ правового забезпечення інноваційного розвитку

НАПрН України

ORCID: 0000-0002-3129-9266

РЕЖИМ «БЕЗ ПАПЕРІВ» ПУБЛІЧНИХ ПОСЛУГ В УКРАЇНІ: ЯКІ ПРИНЦИПИ ЗАСТОСОВАНО?

Наукова робота присвячена запровадженню режиму «без паперів» при наданні публічних послуг в Україні. Автором аналізуються принципи державної політики надання публічних (електронних публічних) послуг, запропоновані новим Законом України «Про особливості надання публічних (електронних публічних) послуг. Зазначається, що режим «без паперів» не може бути застосовано до усіх державних послуг.

Ключові слова: режим «без паперів», публічні послуги, принципи державної політики надання публічних (електронних публічних) послуг.

Kokhan Veronika

*PhD, Senior Researcher of the Scientific & Research Institute
of Providing Legal Framework for the Innovative Development
of NALS of Ukraine*

ORCID: 0000-0002-3129-9266

PAPERLESS REGIME OF PUBLIC SERVICES IN UKRAINE: WHAT PRINCIPLES HAD BEEN APPLIED?

The study is devoted to the introduction of a paperless regime in providing public services in Ukraine. The author analyzes the principles of the state policy of providing public (electronic public services), proposed by the new Law of Ukraine “On the peculiarities of public (electronic public) services. It is noted that the mode of “without paper” can not be applied to all public services.

Key words: paperless regime, public services, principles of state policy of public (e-public public) services.

Запровадження режиму paperless передбачено» від 15.07.2021 р. №1689-IX [1], який набере чинності з листопада поточного року. Що означає режим paperless [2]: будь-яку послугу можна отримати онлайн; всі органи влади зможуть працювати з електронними документами, що мають інтерфейс перевірки необхідної інформації в державних реєстрах; увесь бізнес оцифрує свої внутрішні процеси.

Основною метою закону про режим «без паперів» (paperless) є те, що державні органи в Україні не зможуть вимагати у громадян паперові документи, довідки та посвідчення, якщо ця інформація є в державних реєстрах. Однак, чи варто абсолютизувати цифрову форму державних послуг? Твердження, що «все, що технологічно може бути оцифроване, має бути оцифровано» є перебільшенням і не знаходить реалізації навіть у найбільш «цифровізованих» державах. Наприклад, в країнах Європейського Союзу публічні послуги надаються переважно в онлайн форматі, однак певна їх частина продовжує надаватися в офісі державних органів (за даними 2020 року – 22 % послуг були надані в офісі, хоча інформація про послугу доступна он-лайн; повністю оцифрованими (автоматичними на основі широкомугового інтернету) є лише 9% послуг [3, с. 92].

Цікаво, які принципи покладені в основу цього режиму. У статті 4 Закону України «Про особливості надання публічних (електронних публічних) послуг» зазначено, що державна політика у сфері

надання публічних (електронних публічних) послуг базується на принципах:

- 1) верховенства права;
- 2) рівності перед законом;
- 3) відкритості;
- 4) прозорості;
- 5) багаторазовості використання;
- 6) технологічної нейтральності і портативності даних;
- 7) орієнтованості на громадян;
- 8) інклюзивності та доступності;
- 9) безпечності та конфіденційності;
- 10) підтримки прийняття рішень;
- 11) адміністративного спрощення;
- 12) збереження інформації;
- 13) оцінювання ефективності та результативності.

З нашої точки зору, не всі перелічені принципи є дійсно принципами державної політики у сфері надання електронних публічних послуг, зокрема, такі принципи як-от: багаторазовості використання, технологічної нейтральності і портативності даних, підтримки прийняття рішень, адміністративного спрощення, збереження інформації, оцінювання ефективності та результативності слід вважати скоріше принципами процесу цифровізації державних послуг.

Аналіз нового Закону свідчить, що законодавець намагається врахувати практику правового регулювання надання публічних електронних послуг, яка склалася у Європейському Союзі.

У Талліннській декларації щодо електронного урядування 2017 р. надане наступне бачення розробки і дизайну цифрових публічних послуг:

- доступність, безпека, зручність використання електронних публічних послуг, можливість користуватися у недискримінаційний спосіб, за необхідності отримувати відповідну допомогу;
- принципи універсального дизайну для створення платформ, порталів для забезпечення простих для читання і зрозумілих веб-сайтів;
- зменшення адміністративного навантаження на громадян та бізнес шляхом оптимізації та / або створення цифрових процесів та послуг, де це доречно та можливо;

- не просити надавати одну і ту ж інформацію державним службам більше одного разу, з належною повагою до правил і норм щодо захисту даних

- публічні послуги повинні бути повністю доступні на запит користувача через Інтернет, включаючи надання будь-яких доказів, необхідних для отримання права чи виконання зобов'язання із можливістю перевірки статусу надання послуг в Інтернет;

- стимули для використання цифрових послуг, усунення перешкод для використання цифрових публічних послуг;

- захист персональних даних та конфіденційність відповідно до норм щодо захисту даних та конфіденційності на рівні ЄС та на національному рівні;

- механізми компенсації та розгляду скарг, який доступний через Інтернет та доступ до якого мають громадяни та представники бізнес-сектору [4].

Цікавим є той факт, що законодавство ЄС не передбачає визнання цифрового формату єдиною можливістю. Таллінська декларація щодо електронного урядування 2017 року передбачає, що базовий формат надання послуги – цифровий, а «паперовий» варіант послуги надається факультативно, за бажанням громадянина.

Частиною третьою статті 5 Закону України «Про особливості надання публічних (електронних публічних) послуг» визначено, що у разі якщо законодавством для отримання публічної (електронної публічної) послуги вимагається подання документів у паперовій формі, такі документи можуть подаватися у формі «електронного відображення інформації», що міститься у відповідному документі, засобами інформаційно-телекомунікаційних систем (у тому числі через Єдиний державний веб-портал електронних послуг).

Таким чином, за такого підходу унеможливорюється дотримання особами вимог Закону України «Про адміністративні послуги» [5] (щодо подання чи отримання документів у паперовій формі) відповідно до положень Закону України «Про особливості надання публічних (електронних публічних) послуг».

Вважаємо, що українське суспільство не повинно прагнути до оцифрування 100% державних публічних послуг, отримання послу-

ги має залишитися і в альтернативному паперовому варіанті. Причин цьому декілька – низький рівень цифрових навичок населення, особливо у літніх людей, нестача широкосмугового покриття мережі Інтернет на території країни, відсутність у громадян технологічної можливості скористатися електронними послугами (відсутність смартфона, ноутбуку).

ЛІТЕРАТУРА

1. Про особливості надання публічних (електронних публічних) послуг: Закон України від 15.07.2021 р. № 1689-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1689-20#Text>.
2. Україна перейде в режим paperless з 1 вересня: що це означає. URL: https://biz.ligazakon.net/news/201315_ukrana-pereyde-v-rezhim-paperless-z-1-veresnya-shcho-tse-oznacha.
3. EGovernment Benchmark 2020. eGovernment that works for the people. 199 p. URL: <https://www.capgemini.com/wp-content/uploads/2020/09/eGovernment-Benchmark-2020-Insight-Report.pdf>.
4. Tallinn Ministerial Declaration on eGovernment, online available: http://ec.europa.eu/newsroom/document.cfm?doc_id=47559.
5. Про адміністративні послуги: Закон України від 06.09.2012 р. № 5203-VI. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/5203-17#Text>.

REFERENCES

1. Pro osoblyvosti nadannia publicznykh (elektronnykh publicznykh) posluh: Zakon Ukrainy vid 15.07.2021 r. № 1689-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1689-20#Text> [in Ukrainian].
2. Ukraina pereide v rezhym paperless z 1 veresnia: shcho tse oznachaie. URL: https://biz.ligazakon.net/news/201315_ukrana-pereyde-v-rezhim-paperless-z-1-veresnya-shcho-tse-oznacha [in Ukrainian].
3. EGovernment Benchmark 2020. eGovernment that works for the people. URL: <https://www.capgemini.com/wp-content/uploads/2020/09/eGovernment-Benchmark-2020-Insight-Report.pdf> [in English].
4. Tallinn Ministerial Declaration on eGovernment. URL: http://ec.europa.eu/newsroom/document.cfm?doc_id=47559 [in English].
5. Pro administratyvni posluhy: Zakon Ukrainy vid 06.09.2012 r. № 5203-VI. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/5203-17#Text> [in Ukrainian].

Любчич Анна Миколаївна

*кандидат юридичних наук, учений секретар
НДІ правового забезпечення інноваційного розвитку*

НАПрН України

ORCID: 0000-0002-6492-4179

Іванова Ксенія Юріївна

*кандидат юридичних наук, старший науковий співробітник
НДІ правового забезпечення інноваційного розвитку
НАПрН України, доцент кафедри цивільного права № 2
Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого
ORCID: 0000-0003-4696-2478*

ЩОДО ДЕЯКИХ СВІТОВИХ МОДЕЛЕЙ ІННОВАЦІЙНОГО ПРОЦЕСУ

У публікації розглянуті питання щодо моделей інноваційного процесу з огляду на різноманітні ускладнення у лінійній формі. Акцентується увага на використанні нелінійних процесів.

Ключові слова: інноваційний процес, моделі інноваційного процесу, продукт, послуги.

Liubchych Anna

*PhD, Scientific Secretary of Scientific and Research Institute
of Providing Legal Framework for the Innovative Development*

NALS of Ukraine

ORCID: 0000-0002-6492-4179

Ivanova Kseniia

*Ph.D, Senior Scientist of Scientific Research Institute of Providing
Legal Framework for the Innovative Development of NALS of Ukraine,
Associate Professor of the Department № 2 of Civil Law of Yaroslav*

Mudryi National Law University

ORCID: 0000-0003-4696-2478

SOME WORLD MODELS OF INNOVATION PROCESS

The publication considers the issues of models of the innovation process in view of various complications in a linear form. Emphasis is placed on the use of nonlinear processes.

Keywords: innovation process, models of innovation process, product, services.

Протягом 1960–1950 років було визначено, що інноваційний процесу базувався на лінійній моделі. У цій простій моделі вважається нова інновація, яка починається з наукових досліджень, а на пізніх етапах розробка продукції, виробництво та збут, а в кінці – продукт та послуга, або новий процес, який буде успішно проданий [1].

Відповідно до цієї моделі виражається, що для створення процвітаючого ринку ми повинні розвивати наукові дослідження та наголошувати на дослідженнях та розробках, а також визначати потреби ринку у науково-дослідній діяльності, і вони не мають незалежного існування, що означає секрет успіху інновацій. На основі цієї моделі були зроблені великі інвестиції у дослідження та розробки [2]. Модель отримала особливу підтримку після Другої світової війни, особливо коли були виявлені та виготовлені атомні бомби для військових досліджень. На початку 1980 р. багато політиків Організації економічного співробітництва Європи прийняли підхід, згідно з яким виробництво товару, послуги чи процесу було – результат фундаментальних наукових досліджень з використанням торгових можливостей співробітників, де вони можуть продавати свою продукцію. У цій моделі міжстадійність не розглядається, тому ця модель реагує лише на прості галузі, такі як нафтохімічна [3].

З початку 1960 р. сформувалася друга лінійна модель інновацій, надана економічному баченню. В цій моделі інновації стали результатом конкретних вимог до ринку, а ринковий попит безпосередньо спричинив розвиток нових технологій для компаній. В ній більшість інновацій є результатом відділів, які працюють безпосередньо з клієнтами. Оскільки саме відділи краще знають потреби та попит клієнтів, тож вони краще розпізнають місце інвестицій. У цій моделі ринок визначатиме в які проекти в галузях НДДКР компанія повинна інвестувати, а також у цій моделі акцент робиться на потреби ринку та замовника [4].

Але більшість дослідників, уважно вивчивши дві вищезгадані моделі, дійшли висновку, що вони не можуть чітко виразити інноваційний процес у простій лінійній формі. Але іноді наукові дослідження викликають нове виробництво на ринку, а на відміну від цього ринок змушує відділ НДДКР до нової інновації. Мета третьої моделі – демонструвати послідовність операцій в інноваціях, а також метою цієї моделі є зворотний зв'язок між секцією НДДКР та ринком [5].

Інтегрована модель та система SIN. Ця модель також не реагувала на багато інновацій у компаніях. Тому з'явилися моделі четвертого та п'ятого покоління з невеликим проміжком часу. У нових моделях було приділено більше уваги зворотньому зв'язку між етапами. У четвертому поколінні також приділено увагу паралельному розвитку на кожному етапі по горизонталі. У цих моделях більша концентрація на замовниках та їх потребах, а ресурси постачальників розглядаються як частина інтересів компанії. У цій моделі акцент робиться на НДДКР, виробництво та розвиток. У моделі п'ятого покоління більш об'єктивною була інтеграція стратегій розвитку між різними внутрішніми та закордонними організаціями, щоб акціонери продукту чи послуги мали стратегії, близькі один до одного.

Використовуючи нові прийоми, такі як інституційний розвиток «паралельно», а не послідовний розвиток та перехід до організацій з перспективою процесу, можна досягти цього нового підходу до інновацій. Наприклад, використання експертних систем та імітаційних моделей у науково-дослідних роботах або використання мереж для створення міцніших зв'язків між клієнтами та постачальниками може наблизитись до цієї моделі. Ця модель наголошує на гнучкості та швидкості роботи компанії проти змін у розвитку, які базуються на часі та зосереджуються більше на якості, а не на готовій вартості продукту.

Модель ланцюжка створення вартості Клейн Розенберг. Можливо, найкращою моделлю нелінійних елементів, що пояснюють інноваційний процес, є модель ланцюжка створення вартості Клейн Розенберг [6]. Ця модель інноваційного процесу узагальнюється у п'ять кроків:

1. Визначення потенційних потреб ринку.
2. Винайдення або створення нового плану аналізу виробництва нових продуктів.

3. Розробка деталей, тестування та перепроєктування проєктів.
4. Виробництво.
5. Розподіл та маркетинг.

Отже, основні ефективні заходи в інноваційному процесі відповідно до цієї моделі включають:

- 1 – НДДКР.
- 2 – Обладнання та промислове машинобудування.
- 3 – Налаштування виробничих робочих місць.
- 4 – Реалізація нових продуктів.
- 5 – Отримання фізичних технологій та нефізичні технології.
- 6 – Дизайн.

Отже, виходячи з вищевикладеного не слід визначати інноваційний процес на основі простої лінійної форми через багато ускладнень та багато факторів, що впливають на цю модель. При цьому, з плином часу та вимог сучасного стану на ринку, дослідники йдуть далі й пропонують моделі, які ближче до реального інноваційного процесу. Ці рекомендовані моделі мають свої переваги та недоліки. З появою нових моделей, запропонованих дослідниками, моделі наблизилися до реальності. Моделі, які були описані вище, враховували багато речей, таких як клієнт, ринок, обладнання, необхідне для розробки нових технологій, а також цікавим моментом було те, що у багатьох випадках найважливішим є потреби клієнта та ринковий попит, розробка нових технологій для задоволення потреб клієнта. Слід зазначити, що у різних моделях, на етапах від початку (наприклад, уяви та створення ідеї) до кінцевої точки (виробництво та реалізація) наявна ідея інноваційного процесу.

ЛІТЕРАТУРА

1. Tohidi H. Review the benefits of using Value Engineering in Information Technology Project Management. *Procedia, Computer Science Journal*, Elsevier, 2011, USA.
2. Edosomwan J. A., 1989, *Integrating Innovation and Technology Management*, New York, John Wiley & Sons.
3. Tohidi, M. J. Tarokh, Modeling and Analysis of Productivity Teamwork Based on Information Technology, *International Journal of Production Research (ISI)*, Taylor and Francis, 2006, In Press, England.
4. Tohidi H. E-government and its different dimensions: Iran' *Procedia-Computer Science Journal*, Elsevier, 2011, USA.

5. Calantone R. J., Cavusgil T., Zhao Y., 2002. Learning orientation, firm innovation capability, and firm performance. *Industrial Marketing Management*, 31, 515–524.

6. Tohidi H., Aslan Azimi Afshar, Aida Jafari. Strategic planning in Iranian educational organizations. *Procedia – Social and Behavioral Sciences*, Elsevier, May 2010, USA.

REFERENCES

1. Tohidi, H. (2011). Review the benefits of using Value Engineering in Information Technology Project Management. *Procedia, Computer Science Journal*, Elsevier [in English].

2. Edosomwan, J.A. (1989). *Integrating Innovation and Technology Management*, New York, John Wiley & Sons [in English].

3. Tohidi, M.J., Tarokh (2006). Modeling and Analysis of Productivity Teamwork Based on Information Technology, *International Journal of Production Research (ISI)*, Taylor and Francis, In Press [in English].

4. Tohidi, H. (2011). E-government and its different dimensions: Iran. *Procedia-Computer Science Journal*, Elsevier [in English].

5. Calantone, R.J., Cavusgil, T., Zhao, Y., (2002). Learning orientation, firm innovation capability, and firm performance. *Industrial Marketing Management*, 31, 515–524 [in English].

6. Tohidi, H., Aslan Azimi Afshar, Aida Jafari. (2010). Strategic planning in Iranian educational organizations. *Procedia, Social and Behavioral Sciences*, Elsevier [in English].

Макух Оксана Володимирівна

доктор юридичних наук, доцент, професор кафедри цивільного, адміністративного та фінансового права Інституту права імені Володимира Сташиуса Класичного приватного університету

ДЕЯКІ АСПЕКТИ ПРАВОВОГО РЕГУЛЮВАННЯ ПОДАТКОВОЇ СФЕРИ В УМОВАХ ЦИФРОВІЗАЦІЇ ЕКОНОМІКИ

Розглянуто деякі аспекти правового регулювання сфери оподаткування в умовах побудови цифрової економіки. На підставі аналізу низки актів

перспективного законодавства України: піддано критичному аналізу впровадження спеціального правового (у тому числі й податкового) режиму Дія Сіті; надано позитивну оцінку підходу законодавця до регламентації відносин оподаткування операцій з постачання нерезидентами електронних послуг фізичним особам.

Ключові слова: оподаткування, правове регулювання, цифрова економіка, електронні сервіси, електронні послуги.

Makuch Oksana

*2nd PhD, Associate Professor, Professor of Constitutional,
Administrative and Finance Law Department of Vladimir Stashys Law
Institute of Classic Private University*

SOME ASPECTS OF LEGAL REGULATION OF THE TAX SPHERE IN THE CONDITIONS OF DIGITALIZATION OF THE ECONOMY

Some aspects of legal regulation of the sphere of taxation in the conditions of building a digital economy are considered. Based on the analysis of a number of acts of the promising legislation of Ukraine: critical analysis of the implementation of the special legal (including tax) regime of Action City is subjected to; provided a positive assessment of the lawmaker's approach to regulation of taxation transactions for the supply of e-services to individuals.

Keywords: taxation, legal regulation, digital economy, electronic services.

Одним із напрямків цифровізації сфери оподаткування виступає створення низки електронних сервісів. В Україні на сучасному етапі створено низку таких сервісів у сфері оподаткування. Зокрема, до них віднесено електронний кабінет платника податків, у якому відображається відповідна податкова інформація кожного конкретного платника податків. Такою інформацією можуть користуватися безпосередньо платники податків (вони її надають), а також контролюючі органи. Як зазначає А. С. Колісник, поступове розширення ДПС переліку електронних сервісів створює ще більше можливостей для реалізації принципу зручності при виконанні податкового обов'язку (п. 4.1.10 ст. 4 Податкового кодексу України) [2, с. 70].

На нашу думку, такий підхід є цілком логічним. У цьому контексті наведемо міркування Р. Г. Браславського, який вказує, що принцип рівномірності та зручності сплати загальнообов'язкових платежів за своєю телеологічною спрямованістю має на меті забезпечити реалізацію інтересів як публічновладних суб'єктів податкового права (контролюючих органів), так і правозобов'язаних учасників податкових відносин (платників податків) [1, с. 31]. Показово, що в умовах розбудови цифрової економіки реалізація цього принципу переважно спрямована на формування превалюючої добросовісності виконання податкового обов'язку платниками податків.

Також дослідниця слушно вказує, що наразі Україна робить перші кроки, намагаючись урегулювати відносини оподаткування в умовах цифровізації різних сфер суспільного життя через створення й функціонування Єдиного порталу державних послуг – Дія, у переліку яких є й ті, що прямо чи опосередковано пов'язані з оподаткуванням (реєстрація ФОП, надання одноразової допомоги ФОПам, довідки про доходи). Також у найближчому майбутньому планується запровадження електронного резидентства, становлення віртуальних активів, віртуальної економічної зони Дія.Сіті [2, с. 71]. З цього приводу розроблено декілька законопроектів, зокрема, проект Закону «Про стимулювання розвитку цифрової економіки в Україні» [5] та проект Закону України «Про внесення змін до Податкового кодексу України щодо стимулювання розвитку цифрової економіки в Україні» [4]. На основі комплексного аналізу наведених актів робимо висновок, що цей механізм є доволі дискусійним, оскільки він є оптимальним для держави й не дуже сприятливим для суб'єктів ІТ-індустрії. Зазначимо деякі положення, які на нашу думку, є спірними або ж потребують удосконалення.

Так, у ст. 6 проекту Закону України «Про стимулювання розвитку цифрової економіки в Україні» закріплено вимоги, яким має відповідати резидент Дія Сіті. Такі вимоги можна поділити на позитивні (ті, яким має відповідати юридична особа: здійснення одного чи декількох видів діяльності з вичерпного переліку, встановлений розмір заробітної плати (еквівалентно 1 400 доларів США, середньооблікова сукупна чисельність осіб не менше 9 та ін.) та негативні (ті вимоги, які мають бути відсутні для набуття цього статусу: відсутність реє-

страції закордоном або ж у країні агресора, банкрутство, внесення до чорного списку тощо).

У той же час законопроектом передбачено, що навіть якщо суб'єкт на момент подання заяви не відповідає встановленим вимогам, то він може набути статус резидента Дія Сіті з обов'язковою умовою відповідати необхідним вимогам з моменту набуття статусу резидента Дія Сіті (ч. 3 ст. 6 законопроекту). При цьому, на переконання законодавця, це створено задля стимулювання інноваційного підприємництва, підтримки перспективних проектів та одночасного запобігання зловживанню правовим режимом Дія Сіті і уникнення його дискредитації. Навряд чи наведене можна вважати засобом стимулювання, оскільки за текстом законопроекту не вказано строк, протягом якого суб'єкт, який не відповідає всім вимогам резидента Дія Сіті, має їх виконати. Фактично, в цьому разі йдеться про надання одного й того ж статусу суб'єктам, які відповідають різним вимогам (або ж не відповідають). На нашу думку, в даному випадку йдеться про податкову дискримінацію.

У ст. 8 аналізованого законопроекту закріплено, що особа, яка має намір набути статус резидента Дія Сіті (заявник), звертається до уповноваженого органу із заявою про набуття статусу резидента Дія Сіті. Також у статті закріплено відомості, що мають міститися у такій заяві. Разом із цим законодавцем не передбачено вимоги щодо документального підтвердження відповідного статусу юридичної особи, яка прагне набути статусу резидента Дія Сіті. Як вбачається, такий підхід є алогічним. Підбиваючи певні підсумки, зазначимо, що наразі правовий режим Дія Сіті становить собою доволі специфічний симбіоз фізичної особи-підприємця (йдеться саме про його мобільність) та найманого за трудовим договором працівника (організація робочого часу, соціальні гарантії тощо). На нашу думку, вищезазначені нововведення не є позитивними, а створюватимуть лише відповідну плутанину при правозастосуванні.

Аналізуючи законопроект «Про внесення змін до Податкового кодексу України щодо стимулювання розвитку цифрової економіки в Україні», ми дійшли висновку про те, що викладені положення потребують доопрацювання. Приміром, законодавець пропонує

встановити знижену ставку податку на доходи фізичних осіб (5 відсотків) для оподаткування доходів платника податку – спеціаліста резидента Дія Сіті, що виплачуються на його користь резидентом Дія Сіті, у вигляді: а) заробітної плати, б) винагороди за гіг-контрактом, укладеним у порядку, передбаченому Законом України «Про стимулювання розвитку цифрової економіки в Україні», в тому числі винагороди за створення та перехід прав на твори за замовленням; в) авторської винагороди, за створення службового твору та перехід прав на службові твори. Зазначимо, що наразі суб'єкти ІТ-індустрії, які є платниками єдиного податку, оподатковують отримані доходи за ставкою 5 відсотків. З огляду на наведене, запропоновані зміни не є доцільними, оскільки не створюють жодних сприятливих (порівняно з нинішніми) умов.

Також законопроектом передбачено закріплення заниженої ставки у розмірі 9 відсотків від бази оподаткування за податком на прибуток для резидентів Дія Сіті. Такий підхід законодавця можна вважати запровадженням відповідного податкового стимулювання. Однак, на наш погляд, вони не є виправданими з точки зору тих трансформацій, які необхідно як впровадити на законодавчому рівні, й так би мовити, пережити суб'єктам ІТ-індустрії (в контексті переходу з одного правового режиму на інший, більше того – такий перехід стосується не лише оподаткування). Ми підтримуємо тих науковців, які обстоюють доцільність збереження успішних умов ведення господарської діяльності, які на сьогодні склалися в ІТ-індустрії та запровадження додаткових заходів стимулювання подальшого розвитку цієї галузі, шляхом закріплення базових принципів і гарантій діяльності в сфері ІТ [2, с. 74].

Актуальним в контексті нашого дослідження вбачаємо Закон України «Про внесення змін до Податкового кодексу України щодо скасування оподаткування доходів, отриманих нерезидентами у вигляді виплати за виробництво та/або розповсюдження реклами та удосконалення порядку оподаткування податком на додану вартість операцій з постачання нерезидентами електронних послуг фізичним особам» від 3 червня 2021 р. № 1525-ІХ [3].

До прийняття вказаного акта частина електронних послуг, що надаються міжнародними корпораціями в мережі Інтернет оподат-

ковувались податком на додану вартість через механізм делегування обов'язку декларувати податкові зобов'язання їх покупцями у разі, якщо вони є платниками податку на додану вартість або суб'єктами господарювання, навіть якщо вони не зареєстровані платниками податку на додану вартість. Наразі ж Податковий кодекс України доповнено нормами щодо скасування оподаткування доходів, отриманих нерезидентами у вигляді виплати за виробництво та/або розповсюдження реклами та нормами щодо удосконалення порядку оподаткування податком на додану вартість операцій з постачання нерезидентами електронних послуг фізичним особам.

Зокрема, йдеться про: (1) виключення норми, згідно з якою резиденти при виплаті нерезидентам доходу за виробництво та/або розповсюдження реклами повинні сплачувати податок за ставкою 20 відсотків суми таких виплат за власний рахунок; (2) визначення переліку електронних послуг; (3) звільнення від оподаткування податком на додану вартість постачання електронних послуг шляхом надання доступу до електронних освітніх (навчальних) ресурсів в рамках надання освітніх послуг; (4) встановлення правил визначення місця постачання електронних послуг (B2C); (5) встановлення форми та визначення порядку надсилання податкового повідомлення нерезиденту та скарги на таке рішення, а також спрощеної процедури реєстрації платника ПДВ для постачальників-нерезидентів, яка може здійснюватися віддалено в електронній формі на спеціально розробленому веб-порталі; (6) визначити правила податкового обліку з податку на додану вартість для нерезидентів, що надають фізичним особам електронні послуги, місце постачання яких розташовано на митній території України та ін.

За текстом аналізованого закону допущені деякі змістові та редакційні помилки, які потребують усунення. Наприклад, у п. 208^{1.6} вказано, що «податок становить 20 відсотків бази оподаткування та включається до ціни електронних послуг». Однак в цьому випадку йдеться безпосередньо не про податок, а про один з елементів його правового механізму – ставку податку. В цілому, на наш погляд, запропоновані зміни сприяють чіткій регламентації відносин оподаткування операцій з постачання нерезидентами електронних послуг фізичним особам, передбачають податкове стимулювання для плат-

ників податків через встановлення відповідних звільнень та пільг, а також сприяють реалізації принципу зручності оподаткування.

Виникнення нових моделей ведення бізнесу актуалізують питання щодо зростання податкових ризиків держави. Не випадково вчені застерігають, що поява нових грошових потоків як результат використання багатосторонніх моделей ведення бізнесу і великих масивів даних спричиняє втрату контролю за оподаткуванням. Зважаючи на викладене, можемо зробити висновок про те, що вельми актуальним в умовах сьогодення залишається питання не лише стосовно якісного впровадження технологій в сферу оподаткування, а й стосовно забезпечення їх захисту, а відтак й захисту прав та інтересів учасників правовідносин.

ЛІТЕРАТУРА

1. Браславський Р. Г. Принципи податкового права України: автореф. дис. ... д-ра юрид. наук. Запоріжжя, 2019. 42 с.
2. Колісник А. С. Оподаткування в умовах цифровізації економіки: до питання правового регулювання. *Актуальні проблеми господарської діяльності в умовах розбудови економіки Індустрії 4.0* : зб. наук. пр. НДІ ПЗІР НАПрН України № 4 за матеріалами круглого столу (м. Харків, 21 трав. 2021 р.). Харків: НДІ ПЗІР НАПрН України, 2021. С. 68–75.
3. Про внесення змін до Податкового кодексу України щодо скасування оподаткування доходів, отриманих нерезидентами у вигляді виплати за виробництво та/або розповсюдження реклами та удосконалення порядку оподаткування податком на додану вартість операцій з постачання нерезидентами електронних послуг фізичним особам: Закон України від 3 черв. 2021 р. № 1525-IV. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1525-20#Text>.
4. Про внесення змін до Податкового кодексу України щодо стимулювання розвитку цифрової економіки в Україні: Проект Закону від 14 квіт. 2021 р. № 5376. URL: http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_1?pf3511=71663.
5. Про стимулювання розвитку цифрової економіки в Україні: Проект Закону від 2 листоп. 2020 р. № 4303. URL: http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_1?pf3511=70298.

REFERENCES

1. Braslavskiy, R.H. (2019). Pryntsypy podatkovoho prava Ukrainy. *Extended abstract of candidate's thesis*. Zaporizhzhia [in Ukrainian].

2. Kolisnyk, A.S. (2021). Opodatkuvannia v umovakh tsyfrovizatsii ekonomiky: do pytannia pravovoho rehuliuвання. *Aktualni problemy hospodarskoi diialnosti v umovakh rozbudovy ekonomiky Industrii 4.0*: zb. nauk. pr. NDI PZIR NAPrN Ukrainy № 4 za materialamy kruhloho stolu (m. Kharkiv, 21 trav. 2021 r.) – Actual problems of economic activity in the conditions of development of economy of Industry 4.0: collection of scientific works of SRI PZIR NAPrN of Ukraine № 4 on materials of a round table. Kharkiv: NDI PZIR NAPrN Ukrainy, 68–75 [in Ukrainian].

3. Pro vnesennia zmin do Podatkovoho kodeksu Ukrainy shchodo skasuvannia opodatkuvannia dokhodiv, otrymanykh nerezydentamy u vyhliadi vyplaty za vyrobnytstvo ta/abo rozpovsiudzhennia reklamy ta udoskonalennia poriadku opodatkuvannia podatkom na dodanu vartist operatsii z postachannia nerezydentamy elektronnykh posluh fizychnym osobam: Zakon Ukrainy vid 3 cherv. 2021 r. № 1525-IV. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1525-20#Text> [in Ukrainian].

4. Pro vnesennia zmin do Podatkovoho kodeksu Ukrainy shchodo stymuliuвання rozvytku tsyfrovoi ekonomiky v Ukraini: Proekt Zakonu vid 14 kvit. 2021 r. № 5376. URL: http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_1?pf3511=71663 [in Ukrainian].

5. Pro stymuliuвання rozvytku tsyfrovoi ekonomiky v Ukraini: Proekt Zakonu vid 2 lystop. 2020 r. № 4303. URL: http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_1?pf3511=70298 [in Ukrainian].

Мамаєв Ілля Олександрович

*молодший науковий співробітник НДІ правового забезпечення
інноваційного розвитку НАПрН України*

АНАЛІЗ ГОТОВНОСТІ УКРАЇНИ ТА УКРАЇНСЬКОГО СУСПІЛЬСТВА ДО ІНТЕГРАЦІЇ У ЄДИНИЙ ЦИФРОВИЙ РИНОК ЄС

В роботі розглянуто, що являє собою Єдиний цифровий ринок ЄС та наскільки Україна та українське суспільство готові до інтеграції у це об'єднання. Проаналізовано, як відбувається імплементація норм ЄС до вітчизняного законодавства. Виявлені найслабші сфери, що заважають інтеграції нашої держави у Єдиний цифровий ринок ЄС. Звернено увагу на

позитивні кроки, що мають сприяти наближенню національного законодавства до європейських норм та прискорювати цифровізацію суспільства.

Ключові слова: Єдиний цифровий ринок ЄС, цифровізація, цифрове суспільство, цифрові компетенції, цифровий розрив.

Mamaiev Illia

Research Assistant of Scientific and Research Institute of Providing Legal Framework for the Innovative Development of NALS of Ukraine

ANALYSIS OF THE READINESS OF UKRAINE AND UKRAINIAN SOCIETY FOR INTEGRATION INTO THE EU DIGITAL SINGLE MARKET

What is the EU Digital Single Market and how much Ukraine and Ukrainian society are ready to integrate into this association are investigated in the work. Analyzed how the implementation of the EU norms is implemented to national legislation. The weakest areas that interfere with the integration of our state into a EU Digital Single Market are revealed. Attention is drawn to positive steps to facilitate the approximation of national legislation to European norms and accelerate the digitalization of society.

Keyword: EU digital single market, digitalization, digital society, digital competences, digital divide.

В преамбулі Стратегії єдиного цифрового ринку для Європи констатується, [1] що світова економіка стрімко стає цифровою. На сьогоднішній день інформаційно-комунікаційні технології більше не є специфічним відокремленим сектором, а стають основою всіх сучасних інноваційних економічних систем. Інтернет та цифрові технології змінюють наше життя, спосіб роботи та інші сфери суспільного буття, оскільки вони стають більш інтегрованими у всі галузі нашої економіки та суспільства.

Разом з можливостями, що відкриває новий цифровий світ, суспільно-економічні трансформації вимагають стрімкого та адекватного реагування з боку держави. Втім національні спроможності держав є занадто обмеженими, щоб скористатися усіма можливостями стрімких змін та впоратися з їх викликами. Таким чином, найбіль-

ший потенціал матимуть ті суб'єкти, що вчасно змогли акумулювати власні потужності для спільного цифрового розвитку та співпраці.

Розв'язання сучасних проблем цифровізації в інформаційному суспільстві можливо лише завдяки успішного поєднання і використання нових технологій, принципів відкритого доступу та відкритих інновацій, зокрема поширення так званої «економіки спільної участі» [2].

З цією метою Єврокомісія у 2015-му році представила Стратегію єдиного ринку – дорожню карту для забезпечення розкриття повного потенціалу цифрового ринку ЄС. Відповідно до поставлених цілей, єдиний цифровий ринок має усунути бар'єри транскордонної активності шляхом спрощення правил транскордонної електронної комерції, посилення захисту споживачів під час здійснення покупок в інтернеті, підвищення довіри до онлайн-магазинів та продажу через кордони, зменшення адміністративного тягаря, з яким зіштовхуються підприємства з різними режимами ПДВ [3].

Стратегія єдиного цифрового ринку є одним із 10 політичних пріоритетів Європейської Комісії та складається з трьох політичних опор: 1) Покращення доступу до цифрових товарів та послуг. 2) Створення середовища, де цифрові мережі та послуги можуть процвітати. 3) Визнання цифрової технології як рушія зростання [4]. Описані опори включають у себе ряд цілей, що повинні бути досягнуті задля створення ефективно-діючого цифрового ринку. Серед них можна виокремити: розвиток транскордонної електронної комерції та доступу до Інтернету; підвищення захисту споживачів; створення високошвидкісної, безпечної та надійної інфраструктури, що має нормативне забезпечення; розв'язання ключових проблем кібербезпеки; забезпечення надійного захисту даних та електронної конфіденційності; гарантування прозорості онлайн-платформ та ін.

Інтеграція України до Єдиного цифрового ринку є логічною метою, яка впливає з положень Угоди про асоціацію та пріоритетів Східного партнерства. Для України це фактично означатиме доступ до онлайн-ринків та електронних послуг країн ЄС, спрощені юридичні та адміністративні бар'єри, можливість транскордонного поширення онлайн-послуг та здійснення онлайн-платежів за загальними правилами, спрощені процедури укладання цифрових контрактів,

ліцензування, оподаткування, реєстрації авторських прав тощо [5].

Додаток XVII-3 до Угоди про асоціацію узгодив нормативно-правове наближення між сторонами, зокрема й у сфері телекомунікаційних послуг [6]. Згідно з цим актом, Україна взяла на себе зобов'язання з впровадження положень низки директив до національного законодавства.

Значним кроком у цьому напрямку стало прийняття Закону України «Про електронні комунікації», що має набрати чинності з 1 січня 2022 року [7]. В пояснювальній записці до цього нормативно-правового акту було зазначено, що він має імплементувати положення Кодексу електронних комунікацій ЄС, що поглинув Директиви №2002/19/ЄС від 07.03.2002, №2002/20/ЄС від 07.03.2002 та №2002/21/ЄС від 07.03.2002, до яких Україна мала наблизити своє законодавство згідно зі згаданим вище Додатком XVII-3 до Угоди про асоціацію.

Втім наближення українського законодавства до *acquis communautaire* ЄС має й проблемні сторони. Так, наприклад, положення Директиви №98/84/ЄС від 20.11.1998 повинні були бути впроваджені протягом 2 років з дати набрання чинності цією Угодою. Однак, як вказується у Плані заходів з виконання Угоди про асоціацію [8], виконання цього завдання було подовжено до 20 березня 2020 р. у зв'язку з порушенням строків. Разом з цим відповідні законопроекти й досі знаходяться на початкових стадіях розгляду та ще не отримали висновки комітетів [9; 10].

Незважаючи на поступові цифрові трансформації, Україна досі залишається позаду своїх сусідів, хоча й демонструє відносно непогані темпи зростання. Так, згідно даних Digital Intelligence Index 2020,[11] наша держава посідає 62 місце за рівнем та 37 місце за темпом цифрового розвитку. У той же час Росія займає 49 та 10 місце відповідно; Румунія – 46 та 53; Угорщина – 41 та 89; Словачія – 35 та 66; Польща – 34 та 13.

Аналітичний звіт 2020-го року, що був підготований на прохання Міністерства цифрової трансформації України, підтвердив значне цифрове відставання України від середньоєвропейського рівня, зокрема від нових країн-членів ЄС. Проблемними аспектами виявилися несприятлива нормативна база для цифрових інновацій; розрив у

розвитку телекомунікаційної інфраструктури та впровадження цифрових технологій урядом; обмежувальна нормативна база щодо цифрової торгівлі; бар'єри, пов'язані з транскордонними електронними платежами та розрахунками; низький рівень захисту прав інтелектуальної власності в Інтернеті; відсутність механізмів використання цифрових підписів у зовнішньоторговельних контрактах; відсутність взаємного визнання електронної ідентифікації та електронних довірчих послуг між Україною та її партнерами; інші технічні та регуляторні бар'єри [12].

На сьогоднішній день можна констатувати, що Україна здійснила ряд кроків по подоланню зазначених проблем. Так, зокрема, були прийняті постанови Про затвердження вимог у сфері електронних довірчих послуг [13] та Про затвердження Порядку взаємного визнання українських та іноземних сертифікатів відкритих ключів, електронних підписів [14]. Окрім того, Україна приєдналася до Додаткового протоколу до Конвенції про договір міжнародного автомобільного перевезення вантажів про електронну накладну [15].

Проте реалізація певних домовленостей, таких як укладення двосторонньої угоди про взаємне визнання електронних довірчих послуг з ЄС, є доволі повільним процесом. Хоча відповідний запит Міністерства цифрової трансформації України був надісланий ще у 2019 році [16], наразі ми маємо лише неофіційний спільний робочий план, виконання якого заплановано мінімум до березня 2022 року [17].

Окрім того, доволі гострою залишається проблема порушення прав інтелектуальної власності. Так, щорічна доповідь Єврокомісії щодо захисту та забезпечення прав інтелектуальної власності у трьох країнах віднесла нашу державу до «другого пріоритету» за масштабами порушень та їх наслідками (при цьому «перший пріоритет» отримав лише Китай). Патентне законодавство України було визнано таким, що не відповідає міжнародним нормам. Критиці було піддане регулювання у сфері товарних знаків, авторських та суміжних прав, сортів рослин. Проблемними сферами залишається також онлайн-піратство та фальсифікація лікарських засобів, а Україна була визнана однією з чотирьох основних транзитних точок для потрапляння піратських та підроблених товарів на ринок ЄС [18].

Розв'язання зазначених проблем, сприятливе правове забезпечення та розбудова цифрової інфраструктури є, безперечно, одним з пріоритетів для сучасної держави. Втім в ОЕСР зазначають, що перехід на цифрові технології принесе повну користь лише тим економікам та суспільствам, де уряди активізуватимуть зусилля з підготовки бізнесу, людей та політики до цифрового світу [19]. Таким чином, Україні слід зосередити увагу на підвищенні готовності та покращенні цифрових навичок громадян, які й будуть використовувати створені можливості.

Згідно з даними дослідження, проведеного в 2019 році, [20] 53% українців мають цифрові навички «нижче середнього рівня», а 15,1% взагалі не володіють ними (за методологією Європейської Комісії). Враховуючі, що цифрова революція відбувається набагато швидше, ніж свого часу промислова, Україні слід акумулювати зусилля для якнайшвидшого скорочення цифрового розриву, що стає особливо актуальним питанням XXI сторіччя. Програма розвитку ООН в Україні зазначає [21], що подолання цифрового розриву є необхідним кроком для виконання цілей сталого розвитку нашої держави, зокрема для забезпечення «якісної освіти», «скорочення нерівності» та «сталого розвитку міст та спільнот».

Як зазначають в ОЕСР, цифровий розрив, здається, насамперед залежить від двох змінних – доходу та освіти [22]. Обнадійливою у цьому аспекті виглядає Концепція розвитку природничо-математичної освіти (STEM-освіти). Вона, серед іншого, передбачає формування алгоритмічного мислення та цифрової грамотності, що включає у себе ефективне використання цифрових технологій для комунікації, обробки інформації, інтерпретації та аналізу даних, формулювання проблем та їх розв'язання у вигляді комп'ютерних алгоритмів, які можуть бути автоматично оброблені, тощо [23].

Іншим нормативно-правовим актом, що звертає увагу на розвиток цифрових навичок, є Концепція розвитку цифрових компетентностей, виконання якої планується завершити до 2025 року [24]. План заходів з її реалізації містить п'ять завдань, розподілених на три блоки: нормативно-правове забезпечення, науково-методичне забезпечення та інформаційне забезпечення.

Нарешті, комплексним актом, що створює основу для розвитку України на сім років, є Державна стратегія регіонального розвитку до 2027 року. Зазначається, що стратегія містить понад 60 завдань цифрової трансформації [25], пріоритетними цілями яких є: підвищення рівня цифрової грамотності населення; забезпечення безперешкодного доступу до високошвидкісного Інтернету всіх населених пунктів та соціальних закладів; запровадження можливості отримання електронних послуг через смартфон; впровадження електронного документообігу; забезпечення електронної взаємодії між національними реєстрами; переведення пріоритетних публічних послуг в електронну форму; впровадження регіональними органами влади відкритих даних.

Оцінюючи успіхи держави на шляху до цифровізації суспільства, не можна оминати увагою й цифрові платформи, що були реалізовані для надання онлайн-послуг та інформації. Серед таких платформ можна відзначити Ehealth, ProZorro, CETAM, Інтегровану систему електронної ідентифікації, Єдиний веб-портал використання публічних коштів, Державний веб-портал бюджету для громадян, Портал відкритих даних, Всеукраїнську школу онлайн тощо.

Підбиваючи підсумки, слід відмітити, що наразі Україна продовжує рух до інтеграції в Єдиний цифровий ринок ЄС, яка логічно випливає з асоціаційних домовленостей. Оскільки умови сучасного світу змушують держави посилювати співпрацю та об'єднувати національні спроможності, щоб залишатися конкурентоспроможними, цей шлях можна вважати продуктивним. Нормативно-правові акти, що приймаються державою, свідчать про увагу до питання цифрових компетенцій громадян. Позитивним індикатором є відкриття онлайн-платформ, що спрощують доступ громадян до адміністративних послуг та інформації, а також розвивають цифровий досвід. Натомість імплементація окремих європейських норм є занадто повільною, а аналітичні звіти демонструють наявність серйозних проблем, які ускладнюють інтеграцію до Єдиного цифрового ринку. Однією з суттєвих проблем, на вирішення якої мають бути спрямовані державні зусилля, залишається активне порушення прав інтелектуальної власності. Пріоритетною ціллю на найближчий час має

також стати завершення процесу взаємного визнання електронних довірчих послуг та спрощення міждержавної електронної комерції.

ЛІТЕРАТУРА

1. Communication From The Commission To The European Parliament, The Council, The European Economic And Social Committee And The Committee Of The Regions. A Digital Single Market Strategy for Europe. COM/2015/0192 final. URL: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=celex%3A52015DC0192>.
2. Пасмор Ю. В. Сучасні проблеми цифровізації в інноваційному суспільстві. *Стратегія розвитку Харківської області на період 2021–2027 років*: зб. матеріалів круглого столу (м. Харків, 23 січ. 2020 р.). URL: https://ndipzir.org.ua/wp-content/uploads/2020/23.01.2020/Tezy_23_01_2020-16.pdf.
3. Духовна О. Україна «в цифрі»: напрямки реформування. *Юридична газета*. 2019. № 45–46 (699–700). URL: <https://yur-gazeta.com/publications/practice/informaciyne-pravo-telekomunikaciyi/ukrayina-v-cifri-napryamki-reformuvannya.html>.
4. What is the digital single market about? Digital economy and society in the EU. 2018. URL: <https://ec.europa.eu/eurostat/cache/infographs/ict/bloc-4.html>.
5. Nochvai V., Oleksiuk L., Prykhodko O. Integrating Ukraine into the EU's digital single market. D. Shulga (Ed.). International Renaissance Foundation's mission, «Civic Synergy» project, EU-Ukraine Civil Society Platform, 2019. URL: https://www.civic-synergy.org.ua/wp-content/uploads/2018/04/INTEGRATING-UKRAINE-INTO-THE-EU-DIGITAL-SINGLE-MARKET_en_2019.pdf.
6. Додаток XVII-3 до Угоди про асоціацію [...]: Міжнародний документ від 27.06.2014 р. № 984_001. URL: https://www.kmu.gov.ua/storage/app/media/ugoda-pro-asociaciyu/17_Annexes.pdf.
7. Про електронні комунікації: Закон України від 16.12.2020 р. № 1089-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1089-20#Text>.
8. План заходів з виконання Угоди про асоціацію [...]: затв. Постановою КМУ від 25.10.2017 р. № 1106. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1106-2017-%D0%BF#n10>.
9. Про захист послуг, що надаються із застосуванням системи умовного доступу: Проект Закону від 27.08.2021 р. № 5870. URL: http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_1?pf3511=72656.
10. Про захист послуг умовного доступу: Проект Закону від 14.09.2021 р. № 5870-1. URL: http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_1?pf3511=72759.

11. Digital Intelligence Index. DII Data. 2020. URL: <https://sites.tufts.edu/digitalplanet/digitalintelligence/>.

12. Iavorskyi P., Taran S., Shepotylo O., Hamaniuk O. Ukraine's integration into the EU's Digital Single Market: Potential Economic Benefits. Kyiv: NGO Ukrainian Centre for European Policy, 2020. URL: <http://ucep.org.ua/doslidzhennya/ukraines-integration-into-the-eus-digital-single-market-potential-economic-benefits.html>.

13. Про затвердження вимог у сфері електронних довірчих послуг та Порядку перевірки дотримання вимог законодавства у сфері електронних довірчих послуг: Постанова КМУ від 07.11.2018 р. № 992. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/992-2018-%D0%BF#Text>.

14. Про затвердження Порядку взаємного визнання українських та іноземних сертифікатів відкритих ключів, електронних підписів [...]: Постанова КМУ від 23.01.2019 р. № 60. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/60-2019-%D0%BF#Text>.

15. Про приєднання України до Додаткового протоколу до Конвенції про договір міжнародного автомобільного перевезення вантажів (КДПВ) про електронну накладну: Закон України від 03.06.2020 р. № 660-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/660-20#Text>.

16. Людмила Рабчинська: Україна та ЄС співпрацюватимуть задля взаємного визнання електронних довірчих послуг. Міністерство цифрової трансформації України. 27.01.2021. URL: <https://www.kmu.gov.ua/news/lyudmila-rabchinska-ukrayina-ta-yes-spivpracyuvatimut-zadlya-vzayemnogoviznannya-elektronnih-dovirchih-poslug>.

17. Спільний робочий план співпраці між ЄС та Україною щодо електронних довірчих послуг з перспективою укладення можливої угоди, яка повинна базуватися на наблизенні до законодавства та стандартів ЄС. URL: <https://drive.google.com/drive/folders/1usI8EcOohqe6wxHIBFTL1UbFihTJVblw>.

18. Commission staff working document: Report on the protection and enforcement of intellectual property rights in third countries. European Commission. SWD(2021) 97 final. Brussels, 27.04.2021. URL: https://trade.ec.europa.eu/doclib/docs/2021/april/tradoc_159553.pdf.

19. OECD urges more action on bridging digital divides, boosting skills and enhancing access to data at Going Digital Summit. URL: <https://www.oecd.org/newsroom/oecd-urges-more-action-on-bridging-digital-divides-boosting-skills-and-enhancing-access-to-data-at-going-digital-summit.htm>.

20. Цифрова грамотність населення України. Міністерство цифрової трансформації України. 2019. URL: https://osvita.dii.gov.ua/uploads/0/585-cifrova_gramotnist_naselenna_ukraini_2019_compressed.pdf.

21. Удовик О., Москаленко О., Килимник Є. Подолання цифрового розриву в Україні: людиноцентричний підхід. ПРООН в Україні. 28.01.2020. URL: <https://www.ua.undp.org/content/ukraine/uk/home/blog/2020/bridging-the-digital-divide-in-ukraine--a-human-centric-approach.html>.

22. Digital divide definition. Glossary of statistical terms. URL: <https://stats.oecd.org/glossary/detail.asp?ID=4719>.

23. СТЕМ. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/960-2020-%D1%80#Text>.

24. Про схвалення Концепції розвитку цифрових компетентностей та затвердження плану заходів з її реалізації: Розпорядження КМУ від 03.03.2021 р. № 167-р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/167-2021-%D1%80#Text>.

25. Уряд затвердив Державну стратегію регіонального розвитку до 2027 року. 05.08.2020. URL: <https://thedigital.gov.ua/news/uryad-zatverdiv-derzhavnu-strategiyu-regionalnogo-rozvitku-do-2027-roku>.

REFERENCES

1. Communication From The Commission To The European Parliament, The Council, The European Economic And Social Committee And The Committee Of The Regions. A Digital Single Market Strategy for Europe. COM/2015/0192 final. URL: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=celex%3A52015DC0192> [in English].

2. Pasmor, Yu. V. Suchasni problemy tsyfrovizatsii v innovatsiinomu suspilstvi. *Stratehii rozvytku Kharkivskoi oblasti na period 2021–2027 rokiv: zb. materialiv kruhloho stolu (m. Kharkiv, 23 sich. 2020 r.) – Strategies for the development of the Kharkiv region for the period 2021–2027: Proceedings of the Round table*. URL: https://ndipzir.org.ua/wp-content/uploads/2020/23.01.2020/Tezy_23_01_2020-16.pdf [in Ukrainian].

3. Dukhovna, O. (2019). Ukraina «v tsyfri»: napriamky reformuvannia. *Yurydychna hazeta – Legal newspaper*, 45–46 (699–700). URL: <https://yur-gazeta.com/publications/practice/informacyne-pravo-telekomunikaciyi/ukrayina-v-cifri-napryamki-reformuvannya.html> [in Ukrainian].

4. What is the digital single market about? Digital economy and society in the EU. 2018. URL: <https://ec.europa.eu/eurostat/cache/infographs/ict/bloc-4.html> [in English].

5. Nochvai, V., Oleksiuk, L. Prykhodko, O. (2019). Integrating Ukraine into the EUs digital single market. D. Shulga (Ed.). International Renaissance Foundations mission, «Civic Synergy» project, EU-Ukraine Civil Society Platform. URL:

https://www.civic-synergy.org.ua/wp-content/uploads/2018/04/INTEGRATING-UKRAINE-INTO-THE-EU-DIGITAL-SINGLE-MARKET_en_2019.pdf [in English].

6. Dodatok XVII-3 do Uhody pro asotsiatsiiu [...]: Mizhnarodnyi dokument vid 27.06.2014 r. № 984_001. URL: https://www.kmu.gov.ua/storage/app/media/ugoda-pro-asociaciyu/17_Annexes.pdf [in Ukrainian].

7. Pro elektronni komunikatsii: Zakon Ukrainy vid 16.12.2020 r. № 1089-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1089-20#Text> [in Ukrainian].

8. Plan zakhodiv z vykonannia Uhody pro asotsiatsiiu [...]: zatv. Postanovoioi KMU vid 25.10.2017 r. № 1106. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1106-2017-%D0%BF#n10> [in Ukrainian].

9. Pro zakhyst posluh, shcho nadaiutsia iz zastosuvanniam systemy umovnoho dostupu: Proekt Zakonu vid 27.08.2021 r. № 5870. URL: http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_1?pf3511=72656 [in Ukrainian].

10. Pro zakhyst posluh umovnoho dostupu: Proekt Zakonu vid 14.09.2021 r. № 5870-1. URL: http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_1?pf3511=72759 [in Ukrainian].

11. Digital Intelligence Index. DII Data. 2020. URL: <https://sites.tufts.edu/digitalplanet/digitalintelligence/> [in English].

12. Iavorskyi P., Taran S., Shepotylo O., Hamaniuk O. (2020). Ukraines integration into the EUs Digital Single Market: Potential Economic Benefits. Kyiv: NGO Ukrainian Centre for European Policy. URL: <http://ucep.org.ua/doslidzhennya/ukraines-integration-into-the-eus-digital-single-market-potential-economic-benefits.html> [in Ukrainian].

13. Pro zatverdzhennia vymoh u sferi elektronnykh dovirchych posluh ta Poriadku perevirky dotrymannia vymoh zakonodavstva u sferi elektronnykh dovirchych posluh: Postanova KMU vid 07.11.2018 r. № 992. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/992-2018-%D0%BF#Text> [in Ukrainian].

14. Pro zatverdzhennia Poriadku vzaiemnoho vyznannia ukrainskykh ta inozemnykh sertyfikatyv vidkrytykh kliuchiv, elektronnykh pidpysiv [...]: Postanova KMU vid 23.01.2019 r. № 60. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/60-2019-%D0%BF#Text> [in Ukrainian].

15. Pro pryiednannia Ukrainy do Dodatkovoho protokolu do Konventsii pro dohovir mizhnarodnoho avtomobilnoho perevezennia vantazhiv (KDPV) pro elektronnu nakladnu: Zakon Ukrainy vid 03.06.2020 r. № 660-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/660-20#Text> [in Ukrainian].

16. Liudmyla Rabchynska: Ukraina ta Yes spivpratsiuvatymut zadlia vzaiemnoho vyznannia elektronnykh dovirchych posluh. Ministerstvo tsyfrovoi transformatsii Ukrainy. 27.01.2021. URL: <https://www.kmu.gov.ua/news/lyudmila>

rabchinska-ukrayina-ta-yes-spivpracyuvatimut-zadlya-vzayemnogo-viznannya-elektronnih-dovirchih-poslug [in Ukrainian].

17. Spilnyi robochyi plan spivpratsi mizh YeS ta Ukrainoiu shchodo elektronnykh dovirchykh poslug z perspektyvoiu ukladennia mozhyvoi uhody, yaka povynna bazuvatysia na nablyzhenni do zakonodavstva ta standartiv YeS. URL: <https://drive.google.com/drive/folders/1usI8EcOohqe6wxHIBFTL1UbFihTJVbIw> [in Ukrainian].

18. Commission staff working document: Report on the protection and enforcement of intellectual property rights in third countries. European Commission. SWD(2021) 97 final. Brussels, 27.04.2021. URL: https://trade.ec.europa.eu/doclib/docs/2021/april/tradoc_159553.pdf [in English].

19. OECD urges more action on bridging digital divides, boosting skills and enhancing access to data at Going Digital Summit. URL: <https://www.oecd.org/newsroom/oecd-urges-more-action-on-bridging-digital-divides-boosting-skills-and-enhancing-access-to-data-at-going-digital-summit.htm> [in English].

20. Tsyfrova hramotnist naselennia Ukrainy. Ministerstvo tsyfrovoi transformatsii Ukrainy. 2019. URL: https://osvita.diia.gov.ua/uploads/0/585-cifrova_gramotnist_naselenna_ukraini_2019_compressed.pdf [in Ukrainian].

21. Udovyyk, O., Moskalenko, O., Kylymnyk, Ye. (2020). Podolannia tsyfrovoho rozryvu v Ukraini: liudynotsentrychnyi pidkhid. PROON v Ukraini. 28.01.2020. URL: <https://www.ua.undp.org/content/ukraine/uk/home/blog/2020/bridging-the-digital-divide-in-ukraine--a-human-centric-approach.html> [in Ukrainian].

22. Digital divide definition. Glossary of statistical terms. URL: <https://stats.oecd.org/glossary/detail.asp?ID=4719> [in English].

23. STEM. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/960-2020-%D1%80#Text> [in Ukrainian].

24. Pro skhvalennia Kontseptsii rozvytku tsyfrovyykh kompetentnostei ta zatverdzhennia planu zakhodiv z yii realizatsii: Rozporiadzhennia KMU vid 03.03.2021 r. № 167-r. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/167-2021-%D1%80#Text> [in Ukrainian].

25. Uriad zatverdyv Derzhavnu stratehiiu rehionalnogo rozvytku do 2027 roku. 05.08.2020. URL: <https://thedigital.gov.ua/news/uryad-zatverdiv-derzhavnu-strategiyu-regionalnogo-rozvitku-do-2027-roku> [in Ukrainian].

Новіков Євген Андрійович

кандидат юридичних наук, науковий співробітник НДІ правового забезпечення інноваційного розвитку НАПрН України

ДОСВІД РОЗБУДОВИ ПОСЕРЕДНИЦЬКИХ ІНСТИТУТІВ У ПРОЦЕСАХ ТРАНСФЕРУ ТЕХНОЛОГІЙ В США

У науковій роботі розглядається досвід США щодо розбудови посередницьких інститутів у процесах трансферу технологій.

Ключові слова: трансфер технологій, центри трансферу, мережа передачі технологій.

Novikov Yevhen

PhD, Researcher of Scientific and Research Institute of Providing Legal Framework for the Innovate Development of NALS of Ukraine

EXPERIENCE OF DEVELOPMENT OF INTERMEDIARY INSTITUTIONS IN TECHNOLOGY TRANSFER PROCESSES IN THE USA

The research examines the US experience in building intermediary institutions in technology transfer processes.

Key words: technology transfer, transfer centers, technology transfer network.

Першими посередницькими структурами у США у сфері трансферу технологій були центри трансферу. Їх виникнення було обумовлено необхідністю удосконалення механізмів трансферу та прискорення цих процесів. Центри трансферу технологій зіграли вагомую роль у розвитку інноваційних систем багатьох країн світу.

Перші центри передачі технологій в їх сучасному розумінні виникли в Європі і США в 1940–1950-х рр. з метою забезпечення комерціалізації військових технологій і технологій подвійного при-

значення шляхом створення на їх основі чималого спектра продукції цивільного призначення. Широкий розвиток цієї організаційної форми відбувся в 1980-1990-х рр. з прийняттям у цілому ряді країн законів, які надали університетам права на розробки, створені за рахунок державного фінансування [1, с. 122].

Першими у прийнятті законодавства про передачу технологій були Сполучені Штати Америки, які з 1948 р. намагалися налагодити систему передачі технологій з науки в промисловість [2, с. 30]. Проте не завжди ця діяльність в США була успішною. Однією з причин було те, що до 1980 р. права на інтелектуальну власність, створену на державні кошти, належали виключно державі. Така модель виявилася неефективною, тому що тільки 5 % урядових винаходів ліцензувалися і тільки 1% було успішно реалізовано в промисловості.

Важливим кроком у напрямі побудови ефективної системи ТТ у США стало прийняття у 1980-х рр. низки законів, спрямованих на захист інтелектуальної власності, це, передусім, закон Бая–Доула і закон Стівенсона–Уайдлера [3, с. 58]. Закон Бая–Доула надав університетам, некомерційним організаціям і малим підприємствам права власності на винаходи, створені за фінансової підтримки уряду.

Закон закон Бая–Доула передбачав такі цілі: сприяння практичному використанню винаходів, створених у рамках досліджень, що фінансувалися з федерального бюджету; залучення якомога більшої кількості представників малого бізнесу в дослідження, що фінансувалися з федерального бюджету; сприяння співпраці між комерційними структурами і некомерційними організаціями; забезпечення використання всіх винаходів, створених некомерційними організаціями та представниками малого бізнесу в дусі вільної конкуренції та підприємництва; сприяння комерціалізації та громадській доступності винаходів, зроблених у США; забезпечення уряду достатніми правами на створені за державні кошти винаходи для того, щоб задовольнити потреби уряду і захистити суспільство від невикористання або від нераціонального використання винаходів; мінімізація витрат на управління в цій галузі [4].

Цей закон акцентував увагу університетів та федеральних лабораторій на трьох ключових моментах: університетам та федеральним лабораторіям надавалися права на всі відкриття, винаходи, патенти і технології, розроблені за рахунок федеральних коштів; університети та федеральні лабораторії отримували право ліцензувати і комерціалізувати результати своїх досліджень; коли університети чи федеральні лабораторії отримували гонорари, роялті чи доходи від участі в акціонерному капіталі в start-up компанії, вони повинні були ділити ці доходи між університетом та винахідниками відповідно до раніше узгоджених відсотків [5, с. 47–48].

Таким чином, прийняття Закону Бая–Доула створило умови для швидкого зростання кількості наукових підрозділів при університетах США, до компетенції яких входило надання консультаційних послуг стосовно впровадження нових винаходів і оформлення ліцензій на їх використання [6, с. 57].

У цей період у США прийнято було також закон, спрямований на активізацію участі федеральних лабораторій у процесі науково-технічної кооперації з промисловими підприємствами на основі поширення інформації щодо отриманих результатів від впровадження новітніх розробок (закон Стівенсона–Уайдлера). Ключове положення закону полягало в тому, що винаходи, які фінансувалися з федерального бюджету, повинні бути ліцензовані для комерційного використання в громадських інтересах. Виконавці науково-дослідних та дослідно-конструкторських робіт (далі – НДДКР) зобов'язувалися надавати федеральному агентству (за його запитом) періодичні звіти про зусилля, спрямовані на використання відповідного винаходу.

Однак практика застосування законів Бая–Доула та Стівенсона–Уайдлера підтвердила необхідність усунення бюрократичних перешкод для спрощеного надання ліцензій на технології, що належали федеральному уряду США. Існувала необхідність полегшення процесу передачі технологій з федеральних лабораторій, яких у США більше 700, у приватний промисловий сектор, а також заохочення компаній, які здійснювали комерційне освоєння державних технологій. Тому Конгрес США прийняв ряд правових актів, спрямованих на підвищення ефективності освоєння результатів науково-технічної

діяльності, отриманих із залученням бюджетних коштів. Це, зокрема, федеральний закон «Про національні коопераційні дослідження», прийнятий у 1984 р. [7], яким надавалося право університетам, науковим державним центрам і приватним компаніям об'єднуватися на спільній (коопераційній) основі для створення єдиного виробничо-творчого колективу і спільної реалізації тієї чи іншої науково-технічної програми, реалізації винаходів за спільно отриманим патентом, надання ліцензій третім особам на право його використання.

Федеральний закон «Про передачу федеральних технологій», прийнятий у 1986 р. [8], у свою чергу, надавав право федеральним лабораторіям, приватним фірмам, консорціумам і урядам штатів укладати коопераційні угоди на спільне проведення НДДКР [9, с. 23]. До того ж закон дозволяв державним, приватним організаціям і окремим особам об'єднуватись у незалежні групи єдиних виробників певних товарів і послуг на ринку. При цьому федеральні лабораторії згідно із законом могли передавати другій стороні договору права на будь-які винаходи, які були повністю чи частково створені працівниками лабораторії. Право на отримання прав на винахід, створений у рамках реалізації угод НДДКР, надавалося всім компаніям (не лише малим, університетам чи некомерційним організаціям).

Основним досягненням останнього закону було й те, що на його підставі було створено Консорціум федеральних лабораторій з передачі технологій для надання допомоги компаніям, особливо малим фірмам, у встановленні контактів з компетентними федеральними науковими підрозділами [10, с. 76]. Консорціум нині є добровільною організацією, що складається з більш ніж 700 науково-дослідних лабораторій і центрів від 17 федеральних відомств і агентств, у компетенцію яких входять повноваження із сприяння передачі технологій.

Історично розвиток Консорціуму від неформальної до офіційно визнаної і функціонуючої організації почався у 1971 р., коли Міністерство оборони США сформувало Консорціум лабораторій для посилення міжлабораторних зв'язків і пошуку цивільних користувачів технічними знаннями, які спочатку були отримані для військових цілей. До 1974 р. Консорціум лабораторій виріс від 11 до 34 лабораторій та центрів з досліджень і розробок, змінив своє найменування

на Консорціум федеральних лабораторій з передачі технологій і запросив до участі в ньому всі федеральні міністерства і відомства.

Федеральний закон «Про передачу федеральних технологій» наділив Консорціум певними повноваженнями:

- консультування (повідомлення) і допомога: консультування (повідомлення) і допомога федеральним відомствам і лабораторіям щодо їх програм з передачі технологій;

- виконання: розробка і адміністрування механізмів передачі технологій, курсів навчання, розробка відповідних матеріалів; забезпечення інформаційних центрів для запитів про технічну допомогу від урядів штатів, місцевих органів влади, бізнесу, промисловості, неприбуткових організацій; робота з федеральними лабораторіями щодо полегшення використання відповідних механізмів передачі технологій;

- зв'язок/координація: полегшення, при необхідності, експертизи і послуг Національного наукового фонду, Міністерства торгівлі, Національне управління з аеронавтики і дослідження космічного простору (далі – NASA) і інших федеральних відомств; полегшення зв'язку та взаємодії між лабораторними офісами з досліджень і застосування технологій.

Крім того, федеральний закон «Про передачу федеральних технологій» полегшував зв'язок та співпрацю між офісами з досліджень і застосування технологій федеральних лабораторій і організаціями штатів, регіональних і місцевих влад; передбачав допомогу академічній науці, бізнесу, збитковим організаціям, урядам штатів і місцевим органам самоврядування, а також регіональним організаціям у стимулюванні досліджень і заохоченні передачі технологій [11].

У 1988 р. у США було прийнято федеральний закон «Про торгівлю і конкурентоспроможність», яким започатковано основи сучасної інфраструктури ТТ у цій країні [12]. Саме цим правовим актом було нормативно закріплено створення центрів передачі промислових технологій і послуг, розширено рамки оплати роялті «недержавним» працівниками федеральних лабораторій, що управлялися недержавними контакторами; дозволено створення центрів вивчення питань щодо передачі технологій при Міністерстві освіти США.

Спираючись на отримані результати, урядом США на початку 1990-х рр. створюється Національна мережа передачі технологій, загальне керівництво якою нині здійснює NASA [13, с. 209].

Слід зауважити, що федеральний закон «Про торгівлю і конкурентоспроможність» врегулював діяльність, пов'язану зі створенням регіональних центрів передачі промислових технологій. Основною функцією регіональних центрів було створення автоматизованих виробничих систем або інших видів великої автоматизованої машинної техніки і технології, заснованої на наукових дослідженнях і розробках. Закон передбачав можливість при виконанні державних програм НДДКР вступати в коопераційні угоди по створенню спільних підприємств у сфері НДДКР, установлювати обмеження на ціни таких контрактів і визначати строки їх виконання [14, с. 45–51]. Регіональні центри передачі технологій виконували в основному посередницькі функції, які сприяли комерціалізації науки в університетах і промислових організаціях [15, с. 20].

ЛІТЕРАТУРА

1. Жарова Е. Н., Грибовский А. В. Анализ зарубежного опыта развития трансфера технологий в научно-образовательной сфере. *Вестник Волжского Университета им. В. Н. Татищева*. 2016. № 3. С. 120–129.
2. Метелица А. Н. Обзор правового регулирования международной передачи технологий. *Журнал международного права и международных отношений*. 2010. № 2. С. 29–34.
3. Буняк Н. М. Роль трансферу технологій у розвитку національної інноваційної системи. *Вісник Волинського інституту економіки та менеджменту*. 2014. Вип. № 10 (2). С. 55–62.
4. Bayh-Dole Act of 1980; Public Law 96-517.
5. Цибульов П. М., Корсун В. Ф. Комерціалізація інтелектуальної власності університетами та науковими установами: досвід США та можливості його використання в Україні. *Наука та інновації*. 2014. № 10. С. 47–57.
6. Андросова О. Ф. Організаційно-економічні аспекти використання трансферу технологій на підприємствах авіаційної промисловості : дис. ... канд. екон. наук. Запоріжжя, 2006. 210 с.
7. National Cooperative Research Act of 1984; Public Law 98-462.
8. Federal Technology Transfer Act of 1986; Public Law 99-502.

9. Gutterman, A. S. Technology development and transfer: the transactional and legal environment / A. S. Gutterman, Erlich J. N. Westport: Quorum Books, 1997, с. 23.

10. Владыка М. В. К вопросу о необходимости становления системы трансфера знаний и технологий на основе инновационного потенциала ведущих вузов России. *Научные ведомости Белгородского государственного университета. Серия: Экономика. Информатика*. 2009. № 15 (70). С. 70-80.

11. Белинский А. Н. Роль Консорциума федеральных лабораторий США в передаче технологий. *Россия и Америка в XXI веке*. Москва: Институт США и Канады РАН, 2009. URL: <http://www.rusus.ru/?act=read&id=136> (дата звернения 11.05.2016).

12. Omnibus Trade and Competitiveness Act of 1988; Public Law 100-418.

13. Ильин П. В. Зарубежный опыт трансфера технологий в российскую практику. *Экономические и социальные перемены: факты, тенденции, прогноз*. 2013. № 1 (25). с. 209.

14. Мухаметшин И. С. Обеспечение государственных интересов в сфере интеллектуальной собственности. *Интеллектуальная собственность в России и ЕС: правовые проблемы: сборник статей / под. ред. М. М. Богуславского и А. Г. Светланава*. Москва: ВолтерсКлувер. 2008. С. 21-66.

15. Государственно-частное партнерство: Механизмы реализации / А. А. Алпатов, А. В. Пушкин, Р. М. Джапаридзе. Москва: Альпина Паблишерз, 2010. 196 с.

REFERENCES

1. Zharova, E.N., Gribovskiy, A.V. (2016). Analiz zarubezhnogo opyta razvitiya transfera tekhnologiy v nauchno-obrazovatelnoy sfere. *Vestnik Volzhskogo Universiteta im. V. N. Tatishcheva – Bulletin of the Volga University. V. N. Tatishcheva*, 3, 120–129 [in Russian].

2. Metelitsa, A.N. (2010). Obzor pravovogo regulirovaniya mezhdunarodnoy peredachi tekhnologiy. *Zhurnal mezhdunarodnogo prava i mezhdunarodnykh otnosheniy – Journal of International Law and International Relations*, 2, 29–34 [in Russian].

3. Buniak, N.M. (2014). Rol transferu tekhnolohii u rozvytku natsionalnoi innovatsiinoi systemy. *Visnyk Volynskoho instytutu ekonomiky ta menedzhmentu – Bulletin of the Volyn Institute of Economics and Management, issue 10 (2)*, 55–62 [in Ukrainian].

4. Bayh-Dole Act of 1980; Public Law 96-517 [in English].

5. Tsybulov, P.M., Korsun, V.F. (2014). Komertsializatsiia intelektualnoi vlasnosti universytetamy ta naukovyvy ustanovamy: dosvid SSHa ta mozhly-

vosti yoho vykorystannia v Ukraini. *Nauka ta innovatsii – Science and innovation*, 10, 47–57 [in Ukrainian].

6. Androsova, O.F. (2006). Orhanizatsiino-ekonomichni aspekty vykorystannia transferu tekhnolohii na pidpriemstvakh aviatsiinoi promyslovosti. *Candidates thesis*. Zaporizhzhia [in Ukrainian].

7. National Cooperative Research Act of 1984; Public Law 98-462 [in English].

8. Federal Technology Transfer Act of 1986; Public Law 99-502 [in English].

9. Gutterman, A.S. (1997). Technology development and transfer: the transactional and legal environment. (Eds.) Gutterman, Erlich J. N. Westport: Quorum Books [in English].

10. Vladyka, M.V. (2009). K voprosu o neobkhodimosti stanovleniya sistemy transfera znaniy i tekhnolohiy na osnove innovatsionnogo potentsiala vedushchikh vuzov Rossii. *Nauchnyye vedomosti Belgorodskogo gosudarstvennogo universiteta. Seriya: Ekonomika. Informatika – Scientific bulletin of Belgorod State University. Series: Economics. Computer science*, 15 (70), 70–80 [in Russian].

11. Belinskiy, A.N. (2009). Rol Konsortsiuma federalnykh laboratoriy SShA v peredache tekhnolohiy. Rossiya i Amerika v XXI veke. Moscow: Institut SShA i Kanady RAN. URL: <http://www.rusus.ru/?act=read&id=136> [in Russian].

12. Omnibus Trade and Competitiveness Act of 1988; Public Law 100-418 [in English].

13. Ilin, P.V. (2013). Zarubezhnyy opyt transfera tekhnolohiy v rossiyskuyu praktiku. *Ekonomicheskiye i sotsialnyye peremeny: fakty. tendentsii. prognoz - Economic and social changes: facts, trends, forecast*, 1 (25), 209 [in Russian].

14. Mukhametshin, I.S. (2008). Obespecheniye gosudarstvennykh interesov v sfere intellektualnoy sobstvennosti. *Intellektualnaya sobstvennost v Rossii i ES: pravovyye problemy: sbornik statey – Intellectual Property in Russia and the EU: Legal Issues*, Moscow: VoltersKluver, 21–66 [in Russian].

15. Gosudarstvenno-chastnoye partnerstvo: Mekhanizmy realizatsii. (2010). (Eds.). A. A. Alpatov, A. V. Pushkin, R. M. Dzhaparidze. Moscow: Alpina Publisherz [in Russian].

Перепелиця Марія Олександрівна

*доктор юридичних наук, професор кафедри фінансового права
Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого
ORCID: 0000-0003-3299-4648-1789*

ПРАВОВЕ РЕГУЛЮВАННЯ ВІДНОСИН У СФЕРІ ОБІГУ ТА ВИКОРИСТАННЯ ВІРТУАЛЬНИХ ВАЛЮТ

Наукова робота присвячена дослідженню проблем, що виникають при використанні децентралізованої віртуальної валюти, як автономної та незалежної системи від традиційних валют та централізованих платіжних систем. Автор дослідив можливості використання цифрової валюти у фінансових правовідносинах та стан розвитку законодавства у цій сфері.

Ключові слова: віртуальна валюта, децентралізована платіжна система, традиційна фінансова система, фіатна валюта.

Perepelitsa Mariia

*Doctor of Laws, Professor of the International Law Department
of Yaroslav Mudryi National Law University
ORCID: 0000-0003-3299-4648-1789*

LEGAL REGULATION OF RELATIONS IN THE FIELD OF CIRCULATION AND USE OF VIRTUAL CURRENCIES

The scientific work is devoted to the study of problems that arise when using decentralized virtual currency as an autonomous and independent system from traditional currencies and centralized payment systems. The author explored the possibilities of using digital currency in financial relations and the state of development of legislation in this area.

Key words: virtual currency, decentralized payment system, traditional financial system, fiat currency.

Стрімкий розвиток інформаційно-телекомунікаційних технологій (ІКТ) (інколи цей процес називають ще цифровою революцією)

проник і продовжує проникати у всі сфері життєдіяльності суспільства. Експерти виокремлюють три головні сфери застосування ІКТ: 1) виробництво; 2) торгівля, у праві це називається електронна комерція; 3) грошова-кредитна сфера. Остання характеризується як Фінтех, тобто «Фінансові технології». Отже, у інформаційно-телекомунікаційних технологіях існує напрямок, що працює над вдосконаленням саме фінансових технологій. Мова йде про нові технології, що впроваджуються у різні види фінансового бізнеса – банківська справа, страхування, біржеві операції, управління активами, грошові перекази, високочастотний трейдинг, фінансовий автопілот та ін.

У таких умовах інформаційно – технологічного прориву революційним відкриттям у сфері фінансових технологій можна вважати створення віртуальної валюти або криптовалюти, тобто віртуальних грошей. Поява нової віртуальної валюти, грошей які зароджуються, існують та зникають у віртуальному просторі – потребують свого законодавчого визначення, врегулювання нових віртуально-грошових правовідносин.

Законодавчо врегулювати обіг віртуальної валюти є непростим завданням, тому що сам алгоритм її функціонування, закладений первісно засновниками – передбачає мету – саме уникнути такої регуляції. В основу обігу та дії віртуальної валюти закладено математичні схеми та формули, що і надає їй стійкість до будь-якої державної та централізованої регуляції. Як зазначає Сейфедін Аммус у своїй книзі «Кратка історія грошей», – біткоїн – це валюта без держави і уряду [1, с. 6].

Віртуальна валюта має серйозні переваги перед традиційними централізованими видами валют. Головною перевагою віртуальної валюти є її анонімність. Персональні дані власника електронного гаманця зберігаються в таємниці і тому неможливо дізнатися ім'я чи адресу такого користувача. Іноді і самі транзакції (інформація про них) містять таку складну та заплутану схему руху, яка взагалі зникає в «дебрях» віртуального простору. Обіг віртуальної валюти не контролюється державою.

Здійснення операцій з віртуальною валютою приваблює користувачів також своєю швидкістю та дешевизною порівняно з від-

криттям банківських рахунків. Трансакції навіть у найвіддаленіші куточки світу можуть займати лічені секунди. Для держави, це обтяжує процес контролю та нагляду, тому що чим швидше здійснюється трансакція – тим більше її по кількості здійснюється за оперативний робочий день. А це, у свою чергу, підвищує навантаження на контролюючі органи (фіскальні, банківські, службу фінансового моніторингу, казначейські тощо), які просто не мають можливостей поспівати відслідковувати рух віртуальної валюти у повному обсязі, не мають таких потужностей.

Криптовалюту можна охарактеризувати як цифровий актив, особливий платіжний засіб. Вона відрізняється від інших валют та платіжних систем децентралізованістю структури, відсутності єдиного центру контролю за обігом, працює автономно та цілодобово, її неможливо підробити, зберігається вона в електронному гаманці.

Використання віртуальної валюти має і певний психологічний аспект, який не варто недооцінювати. Справа в тому, що при користуванні криптовалютою у користувача є свобода вибору, свобода переказів, свобода від традиційних банківських та державних контрольних та наглядових заходів. Користувач самостійно контролює весь рух віртуальної валюти. І це надає людині почуття дійсної свободи, почуття того, що вона сама є творцем своєї долі, не повинна не перед ким звітувати і постійно чогось боятися. Відсутнє роздратування від зайвого бажання держави втрутитися у фінансове життя людини якомога глибше через такі фінансові інструменти як – податки, штрафи, пеня, обов'язкові плати різної спрямованості та мети, кредити, відсотки, фінансовий моніторинг, конфіскації, реквізиції тощо.

Відсутність контролю за перерахуванням віртуальної валюти – це і є та свобода, про яку мріяла людина не одне століття. Підвладні суб'єкти фінансових правовідносин (звичайні люди) завжди бажали зберегти свої грошові кошти, примножити їх. А найбільш сильним фінансовим експропріатором у їх житті завжди виступала держава. Бо вона має привілей – володіє суверенним правом на законне вилучення фінансових активів підвладних суб'єктів і може пояснити це досить «банально» – заради суспільних інтересів та вічного гасла про покращення життя. Можливості якимось домовлятися щодо

фінансових питань з державою підвладні особи не мають, тому що референдум з питань оподаткування, бюджету, позик та ін. не допускається. Тому, будь – які законні засоби впливати на своє фінансове становище у відносинах з державою – відсутні. Силою дані питання вирішити також не можливо.

У таких випадках, коли не можна перемогти – залишається тільки одне - створити аналогічну валюту, але в якій вже не буде держави. І завдяки Інтернету, інформаційному простору, розуму та здібностей окремих людей – з'явилась система віртуальних платежів. Було б дивно, якби вона, при сучасному стану технологічного та інформаційного прогресу – не з'явилась. Це було тільки питання часу. Отже, як вже зазначалося вище – мета віртуальної валюти – це зберегти свою незалежність та автономність від державного регулювання.

Для масового використання будь-яких новітніх технологій потрібна критична маса користувачів та інфраструктури її використання. Використання криптовалюти, яка у повному сенсі може розумітися як новітня цифрова технологія, не є виключенням і цей процес не стоїть на місці. Коло учасників віртуальної фінансової системи все одно розширюється та росте. Як зазначають вчені: «Навіть якщо наявні нині криптовалюти і не зможуть у майбутньому конкурувати з традиційними платіжними системами, вони вже здійснили великий внесок у провадження новітніх технологій у консервативні платіжні системи» [2, с. 345; 3, с. 213]. Отже, криптовалюта стає конкурентом національної валюти будь-якої держави.

Уряди різних країн по різному ставляться до віртуальної валюти – від повного її несприйняття та заборони використання до спроб якомога детальніше врегулювати режим її функціонування. В Україні позиція фінансових регуляторів (НБУ, Міністерство фінансів, НКЦПФР) щодо правового статусу криптовалют досить обережна. Так, у спільні заяві щодо статусу криптовалют від 30.11. 2017 року Національний банк України та Національна комісія з цінних паперів та фондового ринку й Національна комісія, яка здійснює регулювання у сфері ринків фінансових послуг переконані, що складна правова природа криптовалют не дає змоги визнати їх ані грошовими коштами, ані валютою й платіжним засобом іншої країни, ані валютною

цінністю, ані електронними грошима, ані цінними паперами, ані грошовим сурогатом.

Позиція, при якій має місце звичайне заперечення чого-небудь, будь-якого явища, що насправді вже існує – не її вирішенням і нічого не змінить у дійсності. Навпаки, відсутність правового поля, яке б регулювало порядок здійснення операцій з криптовалютою приводе до того, що кількість таких операцій неухильно збільшується.

Слід мати на увазі, що державне втручання та регулювання ринку обігу віртуальної валюти несумісне з основним принципом її функціонування – принципом анонімності трансакцій та анонімності власника або користувача. Для держави існує єдина можливість контролювати використання даної віртуальної системи – це заборона принципу анонімності і створення для органів державної влади можливості отримання інформації про операції конкретного користувача та його трансакції. А чи має держава такі можливості у повному обсязі?

Віртуальні валюти – це інтернаціональні електронні гроші, які здійснюють свій обіг не в рамках державного кордону, вони не прив'язані до місцезнаходження, національної юрисдикції та правових регуляторів. Повністю їх рух неможливо відслідкувати. Це розуміють уряди різних держав і створюють свої централізовані віртуальні валюти аналогічні децентралізованим, але які підконтрольні державі (тому і називаються централізованими). Цей приклад взяла до уваги і Україна. Україна планує створити паралельну свою віртуальну валюту, яка була б їй підконтрольна. Так, НБУ планує емітувати власні цифрові гроші на базі технології блокчейн у рамках втілення проекту НСП простір.

Дії НБУ і центральних банків інших держав по створенню підконтрольної віртуальної валюти не означають взяти під контроль вже діючі децентралізовані криптовалюти. Вони лише означають створення паралельних централізованих віртуальних валют з метою привабити до їх використання якомога більше користувачів, перетягнувши їх таким чином із сфери вже діючих децентралізованих криптовалют. Це, по-перше, не допоможе взяти під ефективний контроль ринок децентралізованих криптовалют та вийти на лідируючі пози-

ції у випуску цифрових грошей, та, по-друге, як тільки користувачі зрозуміють та розберуться у перевагах нерегульованих віртуальних валют та віртуальних валют, що знову регулюються державою (центральними банками) – не важко здогадатися яким буде їх вибір.

ЛІТЕРАТУРА

1. Аммуc Сейфедин. Краткая история денег или все, что нужно знать о биткоине. Москва: Манн, Иванов и Фербер, 2019. 272 с.
2. Friedrich Schneider. Combating money laundering and the financing of terrorism: A survey. *Economics of Security Working*. April 2012. 356 p.
3. Elias Gotz. Political factors affecting AML/ CFT efforts in post – communist Eurasia: The case of Georgia. *Jornal of Money laundering Control*. 2018. 610 p.

REFERENCES

1. Ammus Seifedin. (2019). A Brief History of Money or Everything You Need to Know About Bitcoin. Moscow: Mann, Ivanov and Ferber [in Russian].
2. Friedrich Schneider. (2012). Combating money laundering and the financing of terrorism: A survey. *Economics of Security Working* [in English].
3. Elias Gotz. (2018). Political factors affecting AML/CFT efforts in post – communist Eurasia: The case of Georgia. *Jornal of Money laundering Control* [in English].

Петришина Марина Олександрівна

*кандидатка юридичних наук, старший науковий співробітник
НДІ правового забезпечення інноваційного розвитку
НАПрН України, доцентка кафедри державного будівництва
Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого
ORCID: 0000-0002-5702-0112*

ПРОБЛЕМИ ФОРМУВАННЯ ТА РОЗВИТКУ СПРОМОЖНОГО МІСЦЕВОГО САМОВРЯДУВАННЯ В УКРАЇНІ

Наукова робота присвячена вивченню проблемних питань формування та розвитку спроможного місцевого самоврядування в Україні. Зокрема, досліджуються проблеми правового регулювання формування, становлення та розвитку спроможного місцевого самоврядування, зокрема, шляхом аналізу політико-правових засад цього інституту, а також надається їх загальна характеристика. На підставі проведеного аналізу окреслюються перспективи його удосконалення за нових умов суспільно-політичного і економічного ладу.

Ключові слова: міське самоврядування, децентралізація, субсидіарність, спроможність, фінансова стабільність, правове регулювання.

Petryshyna Maryna

*PhD, Senior Researcher of the Scientific and Research Institute
of Providing Legal Framework for the Innovative Development
of NALS of Ukraine, Associate Professor of the State Building
Department of the Yaroslav Mudryi National Law University
ORCID: 0000-0002-5702-0112*

PROBLEMS OF THE FORMATION AND DEVELOPMENT OF CAPABLE LOCAL SELF-GOVERNMENT IN UKRAINE

The scientific work is devoted to the study of problematic issues of the formation and development of capable local self-government in Ukraine. The

problems of legal regulation of the formation and development of capable local self-government are studied, in particular, by analysing the political and legal foundations of this institution, as well as their general characteristics. On the basis of the conducted analysis the prospects of its improvement under new conditions of a socio-political and economic system are outlined.

Key words: local self-government, decentralization, subsidiarity, capacity, financial stability, legal regulation.

Принципи децентралізації, субсидіарності, поєднання місцевого самоврядування і місцевого управління, рух у напрямі формування спроможного місцевого самоврядування як на світовому, загальнодержавному, так і на регіональному та муніципальному рівнях є визнаними і активно впроваджуються провідними країнами світу протягом останніх декількох десятиліть. Україна не відстає від загальносвітових тенденцій. Крім пошуку концепту та визначення місця й ролі місцевого самоврядування в системі публічного управління, на державному рівні було визнано необхідність проведення реформи місцевого самоврядування і територіальної організації влади в державі загалом. Слід враховувати й те, що процес реформатування влади є достатньо складним, тривалим і стосується як держави та органів державної влади, так і територіальної громади і органів місцевого самоврядування.

У контексті даного дослідження, йдеться про процес формування спроможного самоврядування як на базовому, так і на проміжному рівнях з утворенням відповідних рад, а також про оптимізацію адміністративно-територіального устрою держави, існуючої моделі територіальної організації влади, запровадження ефективних та дієвих механізмів партисипативної участі жителів територіальних громад у прийнятті важливих для них рішень.

Загалом, питання щодо формування спроможного місцевого самоврядування сьогодні не є об'єктом самостійного наукового пошуку. Через об'єктивні та політичні причини процес затягнувся, а сама реформа змінила вектор. Адже реформа була започаткована за однієї влади, та через змінену парадигму була продовжена іншим політичним складом владних структур. Відтак, в наслідок відставання нормативного закріплення та його реалізації від наукового супроводження, цей процес втратив увагу наукової спільноти.

При цьому, проблематика розвитку інституту місцевого самоврядування, зокрема, правових, організаційних, матеріально-фінансових засад, особливостей його організації та діяльності, форм та методів роботи його органів та посадових осіб досліджувалися в працях таких учених, як М. О. Баймуратов, О. В. Батанов, І. І. Бодрова, Г. В. Задорожня, І. В. Козюра, Н. М. Кондрацька, О. Ю. Лялюк, О. О. Петришин, С. Г. Серьогіна та ін.

Пошук кращої моделі місцевого самоврядування, осучаснення правових засад його організації та діяльності, зокрема, в умовах впровадження технологій Четвертої промислової революції і політики тотальної цифровізації є вкрай актуальним сьогодні має стати предметом наукового пошуку галузевих та міждисциплінарних досліджень. Важливість місцевого самоврядування для розбудови нового суспільно-політичного та економічного ладу не лише на засадах верховенства права, демократії та визнання прав людини, а й враховуючі нові виклики та можливості, темпи науково-технічного прориву обумовлює формування і здійснення відповідного напрямку політики держави, що передбачає розробку і прийняття нових, а також перегляд чинних нормативно-правових актів у муніципальній сфері.

Особливої ваги сьогодні набуває утвердження спроможного місцевого самоврядування з точки зору як компетенції, матеріального і фінансового забезпечення, так і професійності посадових і службових осіб, підвищення рівня якості надання різних видів публічних послуг, досягнення оптимальності при вирішенні питань життєдіяльності, а також проблем подальшого (стратегічного) розвитку територіальних громад, регіонів.

Метою роботи є виокремлення і вивчення питань, пов'язаних з проблемами правового регулювання формування, становлення та розвитку спроможного місцевого самоврядування, у тому числі, шляхом аналізу політико-правових засад означеного інституту, а також окреслення перспектив його удосконалення за нових умов суспільно-політичного і економічного ладу.

Загальносвітова тенденція до формування спроможного місцевого самоврядування, зокрема, шляхом проведення масштабних ре-

форм, виділилася на початку нового тисячоліття [1]. Так, децентралізація передбачає реформування за такими основними напрямками: територіальна реформа (передбачає реорганізацію територіального устрою, зазвичай через укрупнення (агломерацію) адміністративно-територіальних одиниць (добровільне, примусове або змішаного характеру)); інституційна реорганізація (передача повноважень і відповідних ресурсів); процедурна реорганізація (реформа системи надання адміністративних послуг, запровадження електронного урядування на різних рівнях і в різних підсистемах публічної влади тощо).

Реформи, спрямовані на децентралізацію влади не були самоціллю, а мали за мету раціональний перерозподіл публічно-владних повноважень, фінансів та відповідальності [2]. Питання децентралізації, деконцентрації та деволуції були поставлені на перше місце і в унітарних, і у федеративних державах, і в державах із демократичним політичним режимом, і в тих, що перебували лише на старті тривалого шляху до утвердження демократичних принципів, засад та загальнолюдських цінностей.

При цьому, різняться не лише початкові умови впровадження нових принципів організації і здійснення влади, реалізації, гарантування і захисту прав і свобод людини і громадянина, а й усвідомлення представниками науки, громадянського суспільства, політичної сфери, органів публічної влади важливості вироблення єдиної концепції формування, становлення та розвитку спроможного з точки зору компетенції та компетентності, матеріально-фінансового та іншого ресурсного забезпечення місцевого самоврядування.

Йдеться, насамперед, про те, що означені вище зміни, як правило, стимулюються згори, тобто виходять від центральних органів державної влади. Проте, зарубіжні і вітчизняні теоретики і практики наголошують на важливості зворотного: ініціативи, готовності до змін, взяття на себе відповідальності, підвищення рівня компетентності знизу, тобто від органів та посадових осіб місцевого самоврядування, представників територіальних громади [3].

Базисом світової економіки можна вважати всі промислові революції. Четверта промислова революція (яка стала прогнозованим наслідком третьої, і передбачала введення електроніки та інформа-

ційних технологій з метою автоматизації виробництва), за словами К. Шваба, невідомо чим обернеться для людства. Проте відповідь на цей новий виклик повинна бути комплексною і всеохоплюючою за участі стейкхолдерів на всіх рівнях, враховуючи представників публічного та приватного секторів, академічної спільноти та громадянського суспільства.

Стратегії, плани, програми та проекти розвитку впроваджуються повсюдно, на всіх рівнях публічної влади в більшості демократичних держав світу, і мають на меті допомогти людям скористатися благами четвертої революції у своєму повсякденному житті, а сьогодні, ще й вихід з кризи, спричиненої пандемією та іншими негативними факторами [4].

Слід наголосити на тому, що нормативно-правова основа організації і здійснення муніципальної влади в Україні в сучасному вигляді була свого часу закладена у відповідних положеннях Конституції України, Законів України «Про місцеве самоврядування в Україні», «Про ратифікацію Європейської Хартії місцевого самоврядування», «Про статус депутатів місцевих рад», «Про місцеві державні адміністрації», «Про службу в органах місцевого самоврядування», «Про органи самоорганізації населення», «Про асоціації органів місцевого самоврядування» тощо. Окремі аспекти організації та діяльності органів та посадових осіб місцевого самоврядування врегульовані положеннями кодексів, підзаконних нормативно-правових актів. Крім того, місцеві ради, їх виконавчі органи, місцеві голови уповноважені приймати локальні правові, у тому числі, й нормативно-правові акти з питань виконання як власних (самоврядних), так і делегованих державою повноважень.

При цьому, напрями і логіка сучасної реформи децентралізації (проведення якої збіглося в часі з Четвертою промисловою революцією), що були визначені Концепцією реформування місцевого самоврядування та територіальної організації влади в Україні, затвердженої Кабінетом Міністрів України 1 квітня 2014 року, стимулювали перегляд чинного законодавства у муніципальній сфері, зокрема, з урахуванням таких вихідних положень: передання повноважень від центру на місця; забезпечення переданих повноважень достатніми

фінансовими ресурсами; визначення форм і меж контролю за діяльністю органів місцевого самоврядування, а також забезпечення здійснення постійного внутрішнього контролю (аудиту).

З моменту затвердження Концепції було розроблено і прийнято нормативно-правову базу реформи, прийнято закони, які закладають фундамент для формування спроможного місцевого самоврядування, співробітництва громад [5]. При цьому, незважаючи на прийняття нових, а також перегляд низки чинних актів, слід відзначити й певну непослідовність і безсистемність дій при формуванні та реформуванні національної системи законодавства у сфері місцевого самоврядування. Це стосується як проблемних питань забезпечення здійснення реформи необхідними ресурсами, так і відсутності законодавчого вирішення проблем, що були і залишаються визначальними у цій сфері.

Таким чином, зважаючи на основи Четвертої промислової революції, а також на суттєве відставання темпів соціально-економічного розвитку як окремих територій, так і регіонів в Україні, не можна стверджувати про готовність органів місцевого самоврядування до нових викликів та потреб. Адже, як видається, серед означених вище проблем правового регулювання формування та розвитку спроможного місцевого самоврядування в Україні, можна виокремити відсутність ініціативи знизу, відсутність достатніх знань та фінансового забезпечення, технічних ресурсів для досягнення цілей та підтримання необхідного рівня якості життя.

Підсумовуючи, можна окреслити такі перспективи його розвитку:

- 1) подальший перегляд чинного законодавства з урахуванням визначених цілей реформи децентралізації, а також в межах концепції індустрії 4.0.;

- 2) формування потенціалу (спроможності) місцевого самоврядування за допомогою комплексу заходів, починаючи від навчання та накопичення технічних знань, умінь та навичок до забезпечення сталого фінансування, створення мереж та розширення партнерства з метою спільного використання ресурсів задля вирішення спільних цілей;

3) залучення до цього процесу не лише посадових і службових осіб місцевого самоврядування та органів державної влади, а й представників громадськості, некомерційних організацій;

4) активна участь і допомога так званих регіонів-лідерів територіям і регіонам з нижчим рівнем якості життя, надаваних публічних та соціальних послуг тощо.

ЛІТЕРАТУРА

1. Батанов О. В. Парадигма сучасного унітаризму в Україні: проблеми формування та реалізації. *Конституційно-правові академічні студії*. Вип. 2. С. 78–89. Ужгород: ТОВ «РІК-У», 2020.

2. Петришин О. В. Основні напрями формування і розвитку правової політики. *Правова політика України: концептуальні засади та механізми формування*: зб. матеріалів наук.-практ. конф. (м. Київ, 5 груд. 2012 р.). Київ, НІСДб, 2013. 160, С. 28–31.

3. The EU's obstacle course for municipalism. 2018. URL: <https://corporateeurope.org/en/economy-finance/2018/10/eu-obstacle-course-municipalism>.

4. Theodore H. Poister, Gregory Streib. Elements of Strategic Planning and Management in Municipal Government. *Public Administration Review*, January / February, 2005, 65, 1.

5. Моніторинг процесу децентралізації влади та реформування місцевого самоврядування станом на 10 вересня 2020 року. Міністерство розвитку громад та територій України. URL: https://decentralization.gov.ua/uploads/library/file/593/%D0%9C%D0%BE%D0%BD%D1%82%D0%BE%D1%80%D0%B8%D0%BD%D0%B3__10.09.2020.pdf (дата звернення 21.03.2021).

REFERENCES

1. Batanov, O.V. (2020). The paradigm of contemporary unitarism in Ukraine: issues of formation and implementation. *Constitutional and legal academic studies – Constitutional and legal academic studies, issue 2*, 78–89. Uzhhorod: RIK-U LLC [in Ukrainian].

2. Petryshyn O.V. (2012). The main directions of formation and development of legal policy. *Legal policy of Ukraine: conceptual principles and mechanisms of formation: coll. materials scientific-practical. conf. (Kyiv, December 5, 2012) – Legal policy of Ukraine: conceptual principles and mechanisms of formation: a collection of materials of the scientific-practical conference*. Kyiv, NISDb, 160, 28–31 [in Ukrainian].

3. The EU's obstacle course for municipalism. (2018). URL: <https://corporateeurope.org/en/economy-finance/2018/10/eu-obstacle-course-municipalism> [in English].

4. Poister H. Theodore, Streib Gregory. (2005). Elements of Strategic Planning and Management in Municipal Government. *Public Administration Review*, 65, 1 [in English].

5. Monitoring the process of decentralization of power and reform of local self-government as of September 10, 2020. Ministry of Development of Communities and Territories of Ukraine. URL: https://decentralization.gov.ua/uploads/library/file/593/%D0%9C%D0%BE%D0%BD%D1%82%D0%BE%D1%80%D0%B8%D0%BD%D0%B3__10.09.2020.pdf [in Ukrainian].

Подрез-Ряполова Ірина Валеріївна

*кандидат юридичних наук, старший науковий співробітник НДІ правового забезпечення інноваційного розвитку НАПрН України
ORCID: 0000-0002-8802-1441*

ІННОВАЦІЙНІ АСПЕКТИ РОЗВИТКУ НАЦІОНАЛЬНОЇ ІНФРАСТРУКТУРИ ГЕОПРОСТОРОВИХ ДАНИХ

В тезах досліджено окремі інноваційні аспекти розвитку національної інфраструктури геопросторових даних. Оглянуто міжнародний досвід у цієї сфері, проаналізовані норми Закону України «Про національну інфраструктуру геопросторових даних». Визначено, що окремі положення проаналізованого Закону потребують вдосконалення з урахуванням сучасних концепцій і тенденцій інноваційного розвитку.

Ключові слова: інноваційний розвиток, європейська інфраструктура, національна інфраструктура геопросторових даних, принцип інноваційності.

Podrez-Riapolova Iryna

*PhD, Senior Researcher of Scientific and Research Institute
of Providing Legal Framework for the Innovate Development
of NALS of Ukraine
ORCID: 0000-0002-8802-1441*

INNOVATIVE ASPECTS OF THE DEVELOPMENT NATIONAL INFRASTRUCTURE GEOSPATIAL DATA

Theses investigate some innovative aspects of the development of the national infrastructure geospatial data. The modern international experience in this sphere is reviewed, the norms of the Law of Ukraine “On the national infrastructure of geospatial data” are analyzed. It is determined that certain provisions of this law need to be improved taking into account modern concepts and trends of innovative development.

Key words: innovative development, European infrastructure, national geospatial data infrastructure, the principle of innovation.

Забезпечення належного рівню розвитку національної інфраструктури геопросторових даних, її інтегрування у глобальну та європейську інфраструктуру викликає необхідність динамізації розбудови відповідної уніфікованої цифрової координатно-просторової основи та підвищення рівня нормативно-правового забезпечення даного процесу.

Сучасний міжнародний досвід демонструє тенденцію до активної інтеграції розрізаних просторових даних в єдину загальнодержавну інфраструктуру. Спочатку США та Канада, а потім й інші держави прийшли до розуміння стратегічної потреби в розвитку національних систем координування технологій створення, зберігання, захисту та надання доступу до геопросторової інформації [1]. Так, національна геопросторова система штатів - NSDI (National Spatial Data Infrastructure) має наступні складові: сукупність базових геопросторових даних; операційне середовище; технології та організаційне забезпечення; стандарти на геопросторові дані; механізми обміну геопросторовими даними між відповідними учасниками тощо.

Слід погодитись, що наразі загальносвітовою тенденцією є трансформація індустріального суспільства у постіндустріальне, що відбувається в умовах посилення глобалізаційних процесів, розширення сфери послуг і нематеріального виробництва у результаті науково-технічного прогресу, у тому числі масштабного, глибинного та динамічного проникнення інформаційно-комунікаційних технологій

в усі сфери життєдіяльності особи, суспільства, суб'єктів господарювання та держави [2].

Отже, глобальні виклики щодо розвитку цифрових технологій та формування інформаційного простору потребують удосконалення певних державних засобів та відповідної законодавчої бази.

Закон України «Про національну інфраструктуру геопросторових даних» від 13.04.2020 р. № 554-IX (у редакції від 20.08.2021 р.) [3] вперше закріпив правові та організаційні засади створення, функціонування та розвитку національної інфраструктури геопросторових даних, спрямованої на забезпечення ефективного прийняття органами державної влади та органами місцевого самоврядування управлінських рішень, задоволення потреб суспільства в усіх видах географічної інформації, інтегрування у глобальну та європейську інфраструктуру геопросторових даних. Вказаний Закон визначає ключове поняття «національна інфраструктура геопросторових даних» - це взаємопов'язана сукупність організаційної структури, технічних і програмних засобів, базових та тематичних наборів геопросторових даних, метаданих, сервісів, технічних регламентів, стандартів, технічних специфікацій, необхідних для виробництва, оновлення, оброблення, зберігання, оприлюднення, використання геопросторових даних та метаданих, іншої діяльності з такими даними, при цьому базовими геопросторовими даними є загальнодоступні геопросторові дані, що складають уніфіковану цифрову координатно-просторову основу для виробництва, інтеграції та провадження іншої діяльності з різними геопросторовими даними.

Крім того, Закон України «Про національну інфраструктуру геопросторових даних» встановлює важливі положення щодо порядку проведення моніторингу функціонування та розвитку національної інфраструктури геопросторових даних, який охоплює моніторинг наявності, актуальності, відкритості, інтероперабельності геопросторових даних та метаданих органів виконавчої влади та органів місцевого самоврядування, інших держателів даних. Окремий розділ вказаного Закону регламентує питання щодо фінансування діяльності у сфері національної інфраструктури геопросторових даних, однак для забезпечення належного рівню розвитку національної

інфраструктури геопросторових даних, положення цього розділу потребують вдосконалення шляхом розширення джерел фінансування робіт із створення, функціонування та розвитку національної інфраструктури геопросторових даних. Також додаткової конкретизації потребують види відповідальності за порушення законодавства у сфері національної інфраструктури геопросторових даних, враховуючи першочергову важливість збереження та захисту базових геопросторових даних та метаданих під час їх відображення на національному геопорталі.

Варто підкреслити, що створення, функціонування та розвиток національної інфраструктури геопросторових даних повинно здійснюватися на наступних принципах: актуальності, достовірності, повноти, цілісності, точності, обґрунтованості, офіційності геопросторових даних; інтероперабельності та інтегрування геопросторових даних, одержаних з різних джерел; безстроковості та безперервності функціонування національної інфраструктури геопросторових даних; відкритості геопросторових даних та метаданих; інноваційності.

Таким чином, одним із ключових принципів функціонування національної інфраструктури геопросторових даних є принцип інноваційності, який насамперед означає спрямованість на інноваційний шлях розвитку економіки та застосування інноваційних методів до процесів створення, функціонування та розвитку вказаної національної інфраструктури. Тому, незважаючи на законодавче закріплення цього принципу, потрібна додаткова регламентація основних напрямів інноваційного розвитку щодо державної політики у сфері національної інфраструктури геопросторових даних.

Отже, особливості правового регулювання національної інфраструктури геопросторових даних, визначені положеннями Закону України «Про національну інфраструктуру геопросторових даних» охоплюють питання щодо порядку створення, функціонування та розвитку національної інфраструктури геопросторових даних, зокрема, законодавчо регламентована система базових геопросторових даних із вичерпною ідентифікацією відповідних відомостей, порядок доступу до геопросторових даних та метаданих. Однак, окремі

положення цього Закону потребують вдосконалення з урахуванням сучасних концепцій і тенденцій інноваційного розвитку. Це, у свою чергу, має на меті підвищення рівню інноваційного розвитку національної економіки та надання можливості щодо реалізації інноваційних проектів у зазначеній сфері.

ЛІТЕРАТУРА

1. Каменєва Т. Формування Національної інфраструктури геопросторових даних в Україні та його правове врегулювання С. 21–25. URL: <http://www.nbuviap.gov.ua/images/dumka/2020/9.pdf>.
2. Стратегія розвитку інформаційного суспільства в Україні: розпорядження Кабінету Міністрів України від 15.05.2013 р. № 386-р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/386-2013-%D1%80#Text>.
3. Про національну інфраструктуру геопросторових даних: Закон України від 13.04.2020 р. № 554-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/554-20#Text>.

REFERENCES

1. Kamenieva, T. Formuvannia Natsionalnoi infrastruktury heoprosorovykh danykh v Ukraini ta yoho pravove vrehuliuvannia p. 21–25. URL: <http://www.nbuviap.gov.ua/images/dumka/2020/9.pdf> [in Ukrainian].
2. Stratehiia rozvytku informatsiinoho suspilstva v Ukraini: rozporiadzhennia Kabinetu Ministriv Ukrainy vid 15.05.2013 r. № 386-r. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/386-2013-%D1%80#Text> [in Ukrainian].
3. Pro natsionalnu infrastrukturu heoprosorovykh danykh: Zakon Ukrainy vid 13.04.2020 r. № 554-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/554-20#Text> [in Ukrainian].

Токарєва Катерина Олегівна

*кандидат юридичних наук, старший науковий співробітник НДІ правового забезпечення інноваційного розвитку НАПрН України, доцент кафедри правоохоронної діяльності та поліціїстики Харківського національного університету внутрішніх справ
ORCID: 0000-0001-7891-226X*

ЦИФРОВІ ТЕХНОЛОГІЇ У БЮДЖЕТНІЙ ДІЯЛЬНОСТІ

У представленій науковій роботі розглянуто деякі аспекти впровадження цифрових технологій у сферу бюджетної діяльності. Підкреслено, що застосовуючи технології доцільно говорити про більш широкий підхід до характеристики принципу публічності та прозорості у бюджетній сфері, а також про вирішення питання щодо ефективності використання бюджетних коштів. Зокрема, йдеться про превенцію корупційних ризиків шляхом цифровізації та відкритості бюджетних рішень.

Ключові слова: цифрові технології, бюджетна діяльність, правове регулювання.

Tokarieva Kateryna

*PhD, Senior researcher of the Scientific and Research Institute of Providing Legal Framework for the Innovative Development of NALS of Ukraine, Associate Professor of Law Enforcement and Police of Kharkiv National University of Internal Affairs
ORCID: 0000-0001-7891-226X*

DIGITAL TECHNOLOGIES IN BUDGET ACTIVITIES

The presented scientific paper considers some aspects of the introduction of digital technologies in the field of budgetary activity. It is emphasized that using technology it is advisable to talk about a broader approach to the characterization of the principle of publicity and transparency in the budget sphere, as well as about solving the issue of the efficiency of using budget funds. In particular, it is about preventing corruption risks through digitalization and openness of budget decisions.

Keywords: digital technologies, budget activities, legal regulation.

Впровадження цифрових технологій в різноманітні суспільні відносини вже досить тривалий час виступає однією із найбільш популярних світових тенденцій. У цьому контексті доцільно звернути увагу на те, що у 2014 році в рамках Комітету ОЕСР з державного управління була розроблена і прийнята Рекомендація Ради ОЕСР щодо стратегій цифрового уряду (Recommendation of the Council on Digital Government Strategies). Цей документ спрямований на підтримку реалізації стратегій електронного уряду для зближення уряду з громадянами та діловим співтовариством з урахуванням потенціалу інформаційних комунікаційних технологій, як в частині підвищення ефективності державного управління, так і з точки зору підвищення рівня транспарентності реалізованої політики; можливостей залучення та участі в її реалізації громадян, підвищенні довіри з боку населення [1]. Отже, нові можливості, які виникають у зв'язку з використанням цифрових технологій слід розглядати як потенціал для більш тісної співпраці влади і населення в рамках державного управління.

Позначимо, що процеси цифровізації не минули й Україну. Так, ще у 2018 році було схвалено Концепцію розвитку цифрової економіки та суспільства України на 2018-2020 роки [6], відповідно до якої основна мета цифровізації полягає у досягненні цифрової трансформації існуючих та створенні нових галузей економіки, а також трансформації сфер життєдіяльності у нові більш ефективні та сучасні. Більш широко наведений підхід відображено у Стратегії «Україна 2030Е – країна з розвинутою цифровою економікою» [7]. На наше переконання, цифровізація різноманітних суспільних відносин потребує їх адекватного правового регулювання. Це повною мірою стосується і фінансових правовідносин. Показово, що переважно процеси цифровізації торкнулися сфери оподаткування, зокрема, через створення низки електронних сервісів, за допомогою яких взаємодія між уповноваженими учасниками податкових правовідносин та зобов'язаними стає більш мобільною, зручною та оптимізованою.

Говорячи про сферу бюджетно-правового регулювання, відзначимо, що український законодавець не поспішає впроваджувати в

неї цифрові технології. Такий підхід, з одного боку, є зрозумілим, оскільки бюджетне право торкається великої кількості відносин, що виникають у процесі складання, розгляду, затвердження, виконання бюджетів, звітування про їх виконання та контролю за дотриманням бюджетного законодавства, і питання відповідальності за порушення бюджетного законодавства, а також визначаються правові засади утворення та погашення державного і місцевого боргу. У випадку цифровізації бюджетно-правових відносин справедливо виникають застереження, пов'язані з безпекою даних та коштів, акумульованих на казначейських рахунках. У той же час, з іншого боку, на нашу думку, доцільно в умовах цифровізації економіки запровадити певні нововведення й у бюджетні відносини (наприклад, щодо контролю та звітності як стадій бюджетного процесу), що в цілому буде сприяти реалізації принципів, закріплених у Бюджетному кодексі України.

У деяких країнах відбувається впровадження такого проекту, як «Електронний бюджет», що безпосередньо пов'язаний з бюджетним плануванням, веденням і контролем за державними коштами. У цьому контексті Х. В. Пешкова зазначає, що електронний бюджет дає можливість застосування електронного юридично значущого документообігу, допомагає експертам у сфері бюджету порівнювати ефективність господарської діяльності державних і муніципальних установ, цифровізує бюджетну інформацію для аудиторів і громадян, сприяючи прозорості бюджету. Позначені моменти дозволяють оцінити бюджет з позицій отримання інформації про процеси фінансового забезпечення не тільки господарської діяльності держави, а й прав і свобод людини і громадянина. Цифрова інформація про бюджет значно полегшує роботу і фінансових органів, і задовольняє інтереси громадян і організацій в отриманні фінансової інформації, допомагає поступово вибудовувати цифрову економіку держави. Таким чином, електронний бюджет в сучасних умовах виступає найважливішою складовою цифрової економіки держави, як форма штучного інтелекту в сфері фінансів відіграє роль організаційного, інформаційного та контрольного забезпечення бюджетного методу ведення державного господарства [5, с.

175]. Доцільно в якості пілотного проєкту таку ініціативу впровадити й в Україні.

Дещо інше бачення розвитку бюджетних відносин в умовах розвитку цифрової економіки пропонує Н. О. Єфімова. Так, вчена, аналізуючи досвід Португалії, вказує, що введення партиципаторного бюджету також виступає проявом цифровізації у бюджетних відносинах [5, с. 104]. Зазначимо, що бюджет участі (громадський бюджет, партисипаторний бюджет) вже досить тривалий час функціонує в багатьох європейських країнах. В Україні запровадження громадського бюджету розпочалося з 2015 року. При цьому бюджет участі становить собою своєрідну форму взаємодії мешканців відповідної адміністративно-територіальної одиниці та виконавчих органів відповідних місцевих рад щодо реалізації за рахунок коштів бюджету міста проєктів, які розробляються, подаються та обираються його мешканцями, на власний розсуд [3, с. 81]. Детально аналізувати реалізацію бюджету участі ми не будемо в межах цієї публікації. Водночас позначимо, що в Україні було створено сайт, на якому відображено всі проєкти в межах кожного регіону, які відібрано на голосування. За підсумками такого голосування проєкти-переможці фінансуються за рахунок коштів з відповідного місцевого бюджету [2]. З огляду на наведене констатуємо, що в сучасних умовах говорячи про бюджет участі, з певною обережністю можна акцентувати увагу на тому, що його впровадження та реалізація у відповідних державах є прикладом впровадження цифрових технологій у сферу бюджетно-правового регулювання. Такий висновок ми робимо, виходячи з того, що згідно з чинним бюджетним законодавством України бюджет участі не є окремою стадією бюджетного процесу його регулювання здійснено підзаконними нормативно-правовими актами, зокрема, відповідними Рішеннями місцевих рад.

На підставі викладеного зазначимо, що в сучасних умовах впровадження цифрових технологій у сферу бюджетної діяльності України знаходиться на початковому етапі. Як вбачається, за допомогою цифрових технологій оптимізується прийняття рішень, зокрема, скорочується час між прийняттям рішення і соціальним ефектом від нього [4]. Крім того, застосовуючи технології доцільно говорити про

більш широкий підхід до характеристики принципу публічності та прозорості у бюджетній сфері, а також про вирішення питання щодо ефективності використання бюджетних коштів. Зокрема, йдеться про превенцію корупційних ризиків шляхом цифровізації та відкритості бюджетних рішень. Для того, аби за допомогою процесів цифровізації отримати якісний ефект регулювання бюджетних відносин, слід сформуванати цілісний комплекс заходів (правових, організаційних та технічних).

ЛІТЕРАТУРА

1 Recommendation of the Council on Digital Government Strategies. URL: <http://www.oecd.org/gov/digital-government/Recommendation-digital-government-strategies.pdf>.

2. Бюджет участі. URL: <https://bu.mvk.if.ua/about>.

3. Дмитрик О. О., Токарева К. О., Смичок Є. М. Реформування бюджетного процесу на місцевому рівні в Україні. *Право та інноваційне суспільство*. 2017. № 2 (9). С. 81. URL: http://apir.org.ua/wp-content/uploads/2017/12/Dmytryk_Tokarieva_Smychok9.pdf.

4, Ермакова Е. А., Гуреева О. В. Особенности внедрения цифровых технологий в бюджетные отношения. *Основные тенденции и перспективы развития экономики в координатах цифровой эры*: сб. ст. по материалам междунар. науч.-практ. конф. Хабаровский государственный университет экономики и права. 2018. URL: <https://www.elibrary.ru/item.asp?id=37205733>.

5. Модернизация правового регулирования бюджетных отношений в условиях цифровизации экономики: сборник научных трудов по материалам Международной научно-практической конференции в рамках V Саратовских финансово-правовых чтений научной школы имени Н. И. Химичевой (Саратов, 23 июня 2020 г.) : в II ч. / под общ. ред. Е. В. Покачаловой, С. В. Рыбаковой. Саратов, 2020. 305 с.

6. Про схвалення Концепції розвитку цифрової економіки та суспільства України на 2018-2020 роки та затвердження плану заходів щодо її реалізації: Розпорядження Кабінету Міністрів України від 17 січня 2018 р. № 67-р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/67-2018-%D1%80#Text>.

7. Стратегія «Україна 2030Е – країна з розвинутою цифровою економікою». URL: <https://strategy.uifuture.org/kraina-z-rozvinutoyuu-cifrovoyyu-ekonomikoyu.html#6-2-2>.

REFERENCES

1. Recommendation of the Council on Digital Government Strategies. URL: <http://www.oecd.org/gov/digital-government/Recommendation-digital-government-strategies.pdf> [in English].
2. Biudzheth uchasti. URL: <https://bu.mvk.if.ua/about> [in Ukrainian].
3. Dmytryk O. O., Tokarieva K. O., Smychok Ye. M. (2017). Reformuvannia biudzhethnoho protsesu na mistsevomu rivni v Ukraini. *Pravo ta innovatsiine suspilstvo - Law and innovation society*, 2 (9). URL: http://apir.org.ua/wp-content/uploads/2017/12/Dmytryk_Tokarieva_Smychok9.pdf C. 81 [in Ukrainian].
4. Ermakova E. A., Gureyeva O. V. (2018). Osobennosti vnedreniya tsifrovyykh tekhnologiy v byudzhethnyye otnosheniya. *Osnovnyye tendentsii i perspektivy razvitiya ekonomiki v koordinatakh tsifrovoy ery: sb. st. po materialam mezhdunar. nauch.-prakt. konf. – Main trends and prospects of economic development in the coordinates of the digital era: a collection of articles based on the materials of the international scientific and practical conference*. Khabarovskiy gosudarstvennyy universitet ekonomiki i prava. URL: <https://www.elibrary.ru/item.asp?id=37205733> [in Russian].
5. Modernizatsiya pravovogo regulirovaniya byudzhethnykh otnosheniy v usloviyakh tsifrovizatsii ekonomiki: sbornik nauchnykh trudov po materialam Mezhdunarodnoy nauchno-prakticheskoy konferentsii v ramkakh V Saratovskikh finansovo-pravovykh chteniy nauchnoy shkoly imeni N. I. Khimichevoy (Saratov, 23 iyunya 2020 g.). (2020). (Eds.) E.V. Pokachalova, S.V. Rybakova. Saratov [in Russian].
6. Pro skhvalennia Kontseptsii rozvytku tsyfrovoy ekonomiky ta suspilstva Ukrainy na 2018-2020 roky ta zatverdzhennia planu zakhodiv shchodo yii realizatsii: Rozporiadzhennia Kabinetu Ministriv Ukrainy vid 17 sichnia 2018 r. № 67-r. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/67-2018-%D1%80#Text> [in Ukrainian].
7. Stratehiia «Ukraina 2030E – kraina z rozvynutoiu tsyfrovou ekonomikoju». URL: <https://strategy.uifuture.org/kraina-z-rozvinutoyu-cifrovoyu-ekonomikoju.html#6-2-2> [in Ukrainian].

Хаустова Марина Геннадіївна
*кандидат юридичних наук, доцент,
старший науковий співробітник
НДІ правового забезпечення інноваційного розвитку
НАПрН України,
доцент кафедри теорії та філософії права
Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого
ORCID: 0000-0002-8684-0646*

СТАНДАРТИ ПРАВ ЛЮДИНИ В СФЕРІ ЦИФРОВИХ ТЕХНОЛОГІЙ ПІД ВПЛИВОМ ГЛОБАЛІЗАЦІЙНИХ ВИКЛИКІВ

Робота присвячена висвітленню поняття прав і свобод людини в умовах глобалізаційних процесів. Проаналізовано поняття людського виміру глобалізації, фактори, що впливають на зміст прав і свобод людини та народів. Зокрема визначені стандарти прав людини у сфері сучасних інформаційних технологій.

Ключові слова: глобалізація, права людини, цифрові технології, цифрові трансформації, приватність.

Khaustova Maryna
*PhD in Law, Associate Professor, Leading Researcher of Scientific
and Research Institute of providing Legal Framework for the Innovative
Development of NALS of Ukraine, Associate Professor
of the Department of Theory and Philosophy of Law,
Yaroslav Mudryi National Law University
ORCID: 0000-0002-8684-0646*

HUMAN RIGHTS STANDARDS IN THE FIELD OF DIGITAL TECHNOLOGIES UNDER THE INFLUENCE OF GLOBALIZATION CHALLENGES

The work is devoted to the coverage of the concept of human rights and freedoms in the context of globalization processes. The concept of the human

dimension of globalization, the factors influencing the content of human and peoples' rights and freedoms are analyzed. In particular, human rights standards in the field of modern information technologies are defined.

Key words: globalization, human rights, digital technologies, digital transformations, privacy.

Основний принцип сучасних глобалізаційних процесів – *людський вимір глобалізації*, який повинен продемонструвати увесь спектр її впливу на людину, на народи, їх образ життя. Відомо, що ідеологічною основою глобалізаційних процесів, є *максимізація індивідуальної свободи*, що відбивається в ідеології неолібералізму, згідно якої головне прагнення людини зводиться до досягнення високого рівня економічного, технологічного, політичного і інформаційного розвитку. Інструментом такого гуманітарного вияву є *права людини та права народів* як головні ціннісні характеристики тих умов їх життєдіяльності, які покликані забезпечити свободу, справедливість, гідність, ідентичність нації. Якщо будь-які аспекти глобалізації не витримують перевірки правами людини, слід однозначно визнати їх антигуманними.

Дедалі частіше в юридичній літературі використовується інститут «глобалізації прав людини». Частіше за все в літературі він зустрічається у вигляді: «глобалізація в галузі прав людини», «глобалізація та права людини», «глобалізація у людському вимірі» тощо. Так, Л.С. Леонова відмічає, що «оптимальним визначенням глобалізації в галузі прав людини може бути визнання універсального статусу прав людини, закріплення прав і свобод людини у їх захисті на міжнародному рівні» [1, с. 306].

Людство давно усвідомило необхідність закріплення основних прав людини з метою їх забезпечення всіма державами світу в умовах глобалізаційних процесів. У зв'язку з цим було прийнято ряд основоположних міжнародно-правових актів, серед яких Загальна декларація прав людини 1948 р., у якій було визначено що «кожна людина має право на соціальний та міжнародний порядок, при якому права та свободи, які викладені в Декларації, можуть бути повністю здійснені» [2]. Згідно нормам та стандартам міжнародного права в галузі прав людини, такий міжнародний та соціальний порядок повинен

будуватися на визнанні невід’ємної гідності людини, поваги до прав людей на самовизначення та забезпечення соціального прогресу на підставі рівності та недискримінації, що спираються на участь розвитку та заохочення в мирному, взаємозалежному і підзвітному світі.

Глобалізація є не просто економічним процесом, а включає соціальний, політичний, екологічний, культурний та правовий аспекти, які впливають на здійснення у повному обсязі всіх прав людини і основних свобод. Кожна культура має гідність і цінність, які заслуговують на визнання, повагу і на збереження їхнього багатого різноманіття та розмаїття, взаємний вплив усіх культур є частиною спільної спадщини всього людства, і, необхідно усвідомлювати небезпеку того, що глобалізація створює більшу загрозу культурній різноманітності, якщо світ, який розвивається, залишатиметься бідним і маргіналізованим. Багатосторонні механізми покликані зіграти унікальну роль у реагуванні на виклики глобалізації та використання відкритих нею можливостей [3, с. 56].

У процесі глобалізації слід керуватися фундаментальними принципами, що лежать в основі всієї сукупності прав людини, такими як справедливість, участь, підзвітність, недискримінація, прозорість, інклюзивність і рівність як на національному, так і на міжнародному рівнях, що забезпечують повагу різноманіття, терпимість, а також міжнародне співробітництво і солідарність.

Узагальнюючи різні підходи, можливо визначити, що *глобалізація прав людини* – це процес впливу на права людини різних чинників та факторів міжнародного значення (політичних, соціальних, економічних, інформаційних тощо) в окремих країнах; взаємозалежність соціального стану індивіда від життя народів та людства в цілому та навпаки; це універсалізація позитивного світового досвіду в галузі прав людини, визнання та закріплення універсального статусу прав та свобод людини, їх захисту на міжнародному рівні.

Особисті права і свободи людини, як відомо, є невід’ємними від безпеки людини, суспільства і держави. За цих умов актуальною постає проблема пошуку балансу між захистом приватності, у тому числі інформаційної приватності життя людини, та потребами захисту інформаційної і національної безпеки. Тобто, в умовах пра-

вової держави та розвитку інформаційного суспільства мають бути законодавчо визначені обмеження довільного поведіння з правами людини, зокрема в інформаційній сфері. Вказана проблема значно актуалізувалася в сучасних умовах цифрових трансформацій та введення надзвичайної ситуації, пов'язаної з карантинно-обмежувальними заходами, що сприяло виявленню низки важливих питань, які потребують термінового опрацювання.

Використання цифрових технологій породило процеси революційних перетворень в сучасному суспільстві – так звану цифрову революцію, цифрову трансформацію суспільних відносин, яка виражається в застосуванні сучасних цифрових технологій в різних сферах діяльності людини і як фактор динамічного розвитку привела до створення цифрової економіки, формування інститутів цифрового права, нової конфігурації соціальних відносин на базі використання соціальних мереж, Інтернету, інших інформаційно-комунікаційних технологій [4].

Технологічні платформи на принципах розподіленого реєстру (blockchain та ін.), Інтернет речей (Internet of Things), штучний інтелект і машинне навчання (artificial intelligence), хмарні сервіси і обчислення (cloud computing), «розумні» комплекси та пристрої (Smart Everything), аналітичні бази великих даних (Big Data), віртуальна і доповнена реальність (augmented & additive reality), умови кібербезпеки (cybersecurity), а також соціальні мережі і платформи (Telegram, Facebook), електронні сервіси, які застосовуються в найрізноманітніших сферах людської діяльності – все це створило нові умови, новий «технологічний базис» для зміни традиційних правових інститутів і їх адаптації до нових реалій технологічного існування людства – цифрової екосистеми [5, с. 18] .

Трансформація суспільства обумовлена розвитком інформаційного суспільства та поступовим переходом до суспільства знань, впливом цифровізації на всі суспільні процеси. Активне використання цифрових технологій в різних напрямках життєдіяльності зумовило постановку питання про необхідність і достатність прав і свобод людини і громадянина, та виокремило поняття цифрові права і свободи людини.

Термін «цифрові права людини» охоплює фактично два розуміння. У першому ним називають усі ті права, здійснення та захист яких тісно пов'язаний сьогодні з використанням цифрових інструментів або має суттєву онлайн-складову. У другому – лише ті права, які виникають або починають претендувати на статус фундаментальних у цифрову епоху. Тому до цифрових відносять і такі фундаментальні права, як свобода вираження думки і слова, приватність, право на інформацію, право на участь в управлінні державними справами тощо, і такі, як право бути забутим, право на анонімність чи навіть право на Інтернет [6, с. 21].

В сучасній науковій літературі викоремлені та досліджуються такі нові права, і як право бути забутим, право на анонімність, право на захист персональних даних, право на цифрову освіту та доступ до цифрових знань; права, пов'язані із захистом генетичної інформації; права на участь в обороті майна в цифровій сфері тощо [7, с. 18].

Особливо вразливим в епоху цифрової трансформації стає *право на приватність*, яке є одним із головних прав, які втілюють свободу людини у її негативному розумінні, тобто свободу від втручання ззовні.

Деякі держави просунулися далі і закріпили «*право на цифрову смерть*», яке діє за аналогією з заповітом. Французький закон № 2016-1321 від 7 жовтня 2016 року «Про цифрову республіку (державу)» дозволяє громадянам на законодавчому рівні зобов'язати постачальників online-послуг висловити волю громадянина щодо подальшої долі його персональної інформації.

На цій основі виникло інше право, безпосередньо пов'язане з цифровізацією суспільства – *право на Інтернет*, яке розглядається з двох позицій: 1) Інтернет розглядається як послуга в цілому та 2) як право на інформацію, розташовану в Інтернеті. У світовій практиці закріплення цього права здійснюється: визнанням Інтернету універсальною і загальнодоступною послугою (Естонія, Іспанія), закріпленням в конституції права на доступ до Інтернету (Греція, Португалія), визнанням цього права вищими судовими інстанціями (Франція, Коста-Ріка).

Відносно відокремленою групою цифрових прав є права, покликані забезпечити реалізацію конституційних принципів в сфері демокра-

тичного устрою нашої держави. Категорія «електронна демократія» міцно входить в сучасний конституційно-правовий вжиток. Активно розробляються форми «електронної» участі громадян в управлінні державними справами (громадські обговорення проектів нормативно-правових актів, різні види політичної активності, забезпечення системи прямого і зворотного зв'язку між виборцями та обранцями тощо). Особливої уваги в контексті реалізації виборчих прав громадян, а також розробки можливих правомірних способів дистанційного електронного голосування набуває проблема (поки ще не має свого ясного технічного рішення) електронної ідентифікації особи, покликаної спростити виборчу процедуру і підвищити електоральну активність громадян. Загалом, вплив нових технологій потроху завойовує усі галузі права. Так, очевидні зміни цифрові технології внесли в трудові права особи. В багатьох сферах економіки сучасні технології дозволяють виконувати трудову функцію поза місцем роботи і робочого місця, не тільки вдома (home office), але і на будь-якому місці (mobile office). Від працівника часто очікується, що він повинен бути доступним у будь-який час і на будь-якому місці [8, с. 54]. У Франції 8 серпня 2016 року прийнятий Закон «Про працю, модернізацію соціального діалогу та забезпеченні кар'єри», одна з глав якого називається «Адаптація трудового права до цифрової епохи» [9]. Вона передбачає право працівника на відключення цифрових пристроїв (телефону та електронної пошти) з метою невтручання в час його відпочинку, відпустки, приватного та сімейного життя. Тобто, в неробочий час французькі працівники мають право не відповідати на дзвінки чи листи роботодавця. І дійсно, у вихідні та святкові дні французи практично «недоступні». Не менш важливі й права інтелектуальної власності.

Цифровий простір і кіберфізичні системи визначають нові виклики для *інституту інтелектуальної власності*. Нова реальність кіберпростору і кіберпослуг серед інших проблем акцентує увагу на питаннях безпеки використання інтелектуальної власності для всіх учасників цивільного обороту, включаючи самих правовласників. Створення побудованих за принципом комплексних технологій складних об'єктів (штучний інтелект, аналітичні структури на основі Big Data, самоврядні системи за типом Smart Everything

тощо) формує запит на розширення переліку охоронюваних об'єктів інтелектуальної власності, зміни способів правової охорони в цифровому просторі, створення сегменту цифрових послуг як різновиду об'єктів інтелектуальної власності, створення «кібервласності» (права на віртуальні об'єкти цифрового простору).

Право на освіту сьогодні також активно розвивається в умовах цифровізації. Проблема формування єдиного електронного простору знань і розвитку законодавства в даній сфері, безперечно, є досить актуальною в умовах розвитку інформаційного суспільства. Очевидно, що єдиний електронний простір знань повинен передбачати тісний зв'язок науки, освіти, бібліотечної системи, системи загальнодоступної інформації в мережі Інтернет. Саме на основі формування єдиного електронного простору знань повинен забезпечуватися перехід від інформаційного суспільства до суспільства знань. Інформація та рівень її застосування і доступності кардинальним чином впливають на економічні та соціокультурні умови життя громадян.

Покоління прав людини еволюціонують разом з розвитком цифрових технологій. Сфера дії раніше існуючих прав розширюється, з'являються нові права (зокрема, право на доступ до мережі Інтернет). Процес цифровізації незворотній і на сьогодні існує значний масив прогалин в законодавстві, які необхідно врегулювати [7, с. 22].

Ера цифрових технологій дає абсолютно нові та якісно інші можливості для реалізації прав і свобод людини, але в той же час вона створює нові виклики та загрози для забезпечення цих прав і свобод. Класичні права та свободи людини трансформуються, наповнюються новими аспектами та змістом, розгалужуються на такі, що пов'язані саме з процесом цифровізації. Результати цифровізації багатьох сфер життя вимагають осмислення та адекватного формулювання правового механізму регулювання, реалізації та захисту вже існуючих та тих, які тільки на початку формування, прав людини з метою сталого соціально-економічного розвитку, забезпечення реалізації та захисту конституційних прав і свобод людини і громадянина.

Останніми роками обсяг нормативних документів, спрямованих на формування стандартів захисту прав людини в сфері цифрових технологій, значною мірою зростає. Наприклад:

- Комітет Міністрів Ради Європи з 2003 року видав більше 50 рекомендацій і декларацій, які застосовують лінзу прав людини до різних проблемних сфер, пов'язаних з використанням цифрових технологій – в сфері онлайн-доменів, пошукових систем, платформ соціальних мереж, з питань блокування і фільтрації в Інтернеті, мережевого нейтралітету, Інтернет-посередництва, великих даних (big data), прав кінцевих користувачів в Інтернеті, транскордонного потоку інформації тощо;

- Організація з безпеки і співробітництва в Європі (ОБСЄ) випустила низку керівництв, пов'язаних зі свободою вираження думок в Інтернеті, таких як «Свобода ЗМІ в Інтернеті: керівництво ОБСЄ»;

- Рада ООН з прав людини з 2012 року прийняла низку резолюцій, які підтверджують захист прав людини в Інтернеті. Серед доповідей Спеціального доповідача ООН зі свободи вираження – свобода вираження думок в публічному і приватному секторах у цифрову епоху і про регулювання онлайн-контенту, який створюється користувачами.

Також призначено вперше Спеціального доповідача ООН з питань конфіденційності, якій у тому числі працює над питаннями створення нормативної бази для захисту конфіденційності в онлайн-контексті.

Масова глобальна інформатизація України оголила всі ці питання, винесла їх на поверхню і, з одного боку, сьогодні дійсно сприяє інтелектуалізації людської діяльності, формуванню в національних державах наднаціональних структур щодо їх вивчення, але як і будь-який процес[9], вона привела суспільство до певних небезпек і загроз в інформаційно-комунікаційній сфері, а тому забезпечення безпеки в інформаційно-комунікаційному середовищі стає пріоритетним напрямком науково-технічної діяльності, вимагаючи істотної уваги й зусиль з боку людини, суспільства, владних структур і юридичної науки держави.

ЛІТЕРАТУРА

1 Леонова Л. С. Глобалізація прав людини. *Наукові записки. Спеціальний випуск*. Том 20. С. 306–308.

2. Загальна декларація прав людини. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_015?lang=ru#Text.
3. Хаустова М. Г. Проблеми і перспективи розвитку правової системи України в умовах глобалізації. *Вісник академії правових наук*. 2014. № 1. С. 54–64.
4. Гиляка О. С. Особливості забезпечення окремих прав людини в умовах цифрової трансформації. *Захист прав, свобод і безпеки людини в інформаційній сфері в сучасних умовах*: матеріали другої наук.-практ. конф. (м. Київ, 21 трав. 2020 р.). Київ, 2020. 376 с.
5. Карцхія А. А. Цифровые технологии – правовой аспект. *Интеллектуальная собственность. Промышленная собственность*. 2018. № 10. С. 17–26.
6. Разметаева Ю. С. Цифрові права людини та проблеми екстериторіальності в їх захисті. *Право та державне управління*. 2020. № 4. С. 18–23.
7. Петришин О. В., Гиляка О. С. Права людини в цифрову епоху: виклики, загрози та перспективи. *Вісник Академії правових наук*. 2021. № 1. С. 15–23.
8. Чесалина О. В. Работа на основе интернет-платформ (crowdwork и work on demand via apps) как вызов трудовому и социальному праву. *Трудовое право в России и за рубежом*. 2017. № 1. С. 52–55.
9. LOI n° 2016-1088 du 8 août 2016 relative au travail, à la modernisation du dialogue social et à la sécurisation des parcours professionnels. URL: https://www.legifrance.gouv.fr/affichTexte.do?cidTexte=JORF_TEXT000032983213&astPos=3&fastReqId=644176944&categorieLien=id&oldAction=rechTexte.
10. Соснін О. Цифровізація як нова реальність України. 18.01.2020. URL: <https://lexinform.com.ua/dumka-eksperta/tsyfrovizatsiya-yak-nova-realnist-ukrayiny/>.

REFERENCES

1. Leonova, L.S. Hlobalizatsiia prav liudyny. Naukovi zapysky. *Spetsialnyi vyputsk – Proceedings. Special issue, vol. 20, 306–308* [in Ukrainian].
2. Zahalna deklaratsiia prav liudyny. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_015?lang=ru#Text [in Ukrainian].
3. Khaustova, M.H. (2014). Problemy i perspektyvy rozvytku pravovoi systemy Ukrainy v umovakh hlobalizatsii. *Visnyk akademii pravovykh nauk – Bulletin of the Academy of Legal Sciences, 1, 54–64* [in Ukrainian].
4. Hyliaka, O.S. (2020). Osoblyvosti zabezpechennia okremykh prav liudyny v umovakh tsyfrovoi transformatsii. *Zakhyst prav, svobod i bezpeky liudyny v*

informatsiinii sferi v suchasnykh umovakh: materialy druhoi naukovo-praktychnoi konferentsii (Kyiv, 21 trav. 2020 r.) – Protection of human rights, freedoms and security in the information sphere in modern conditions: Proceedings of the second scientific-practical conference. Kyiv [in Ukrainian].

5. Kartschiya, A.A. (2018). Tsifrovyye tekhnologii – pravovoy aspekt. *Intellektualnaya sobstvennost. Promyshlennaya sobstvennost – Intellectual property. Industrial property, 10, 17–26* [in Russian].

6. Razmietaieva, Yu.S. (2020). Tsyfrovi prava liudyny ta problemy eksteryorialnosti v yikh zakhysti. *Pravo ta derzhavne upravlinnia – Law and public administration, 4, 18–23* [in Ukrainian].

7. Petryshyn, O.V., Hyliaka, O.S. (2021). Prava liudyny v tsyfrovu epokhu: vyklyky, zahrozy ta perspektyvy. *Visnyk Akademii pravovykh nauk – Bulletin of the Academy of Legal Sciences, 1, 15–23* [in Ukrainian].

8. Chesalina, O.V. (2017). Rabota na osnove internet-platform (crowdwork i work on demand via apps) kak vyzov trudovomu i sotsialnomu pravu. *Trudovoye pravo v Rossii i za rubezhom – Labor law in Russia and abroad, 1, 52–55* [in Russian].

9. LOI n° 2016-1088 du 8 août 2016 relative au travail, à la modernisation du dialogue social et à la sécurisation des parcours professionnels. URL: https://www.legifrance.gouv.fr/affichTexte.do?cidTexte=JORF_TEXT000032983213&fastPos=3&fastReqId=644176944&categorieLien=id&oldAction=rechTexte.

10. Sosnin, O. Tsyfrovizatsiia yak nova realnist Ukrainy. 18.01.2020. URL: <https://lexinform.com.ua/dumka-eksperta/tsyfrovizatsiya-yak-nova-realnist-ukrayiny/> [in Ukrainian].

Чалабієва Маріям Рзаївна

*кандидат юридичних наук, науковий співробітник НДІ державного будівництва та місцевого самоврядування НАПрН України
ORCID: 0000-0002-4126-0138*

ПЕРСПЕКТИВИ РОЗВИТКУ ЦИФРОВОГО СУСПІЛЬСТВА В МЕЖАХ ТЕРИТОРІАЛЬНОЇ ГРОМАДИ

Тези присвячені вивченню розбудови та розвитку цифрової перспективності в межах територіальної громади. У дослідженні акцентовано ува-

гу на перевагах діджиталізації в системі місцевого самоврядування. Доведено функціональну користь цифровізації завдяки очевидній оптимізації державних процесів. Встановлено основні правові та матеріально-технічні проблеми реалізації окремих елементів концепції «електронної держави» в межах територіальної громади. Підкреслено фундаментальну важливість підвищення цифрової спроможності територіальної громади задля укріплення довіри громадян до державної влади.

Ключові слова: діджиталізація/цифровізація, цифрова територіальна громада, електронна держава.

Chalabiieva Mariiam

Ph.D, Research Officer of Scientific Research Institute of State Building and Local Government of National Academy of Law Sciences of Ukraine
ORCID: 0000-0002-4126-0138

PROSPECTS FOR THE DEVELOPMENT OF DIGITAL SOCIETY IN THE TERRITORIAL COMMUNITY

Scientific works is devoted to the study of the development and development of digital perspective within the territorial community. The study focuses on the benefits of digitalization in the system of local self-government. The functional benefit of digitalization is proved due to the obvious optimization of state processes. The main legal and logistical problems of realization of separate elements of the concept of “electronic state” within the territorial community are established. The fundamental importance of increasing the digital capacity of the territorial community in order to strengthen citizens’ trust in state power is emphasized.

Key words: digitalization, digital territorial community, electronic state.

Говорячи сьогодні про сучасну територіальну громаду, слід розуміти ступінь важливості впровадження новітніх інформаційних технологій у її повсякденну роботу. Загалом, цифровізація покликана трансформувати роботу територіальної громади шляхом підвищення оперативності та відкритості виконання владних процесів. Міжнародний досвід цифровізації місцевого самоврядування яскраво демонструє позитивні перспективи таких інновацій.

Точкою відліку, що розпочала масштабну цифрову трансформацію у сфері місцевого самоврядування, є початок процесу децентралізації влади в Україні. Сама процедура охопила усі сфери функціонування територіальної громади: від охорони здоров'я та освіти – до соціального захисту. Наразі громадяни вже можуть шукати будь-яку необхідну публічну інформацію, вільно отримувати адміністративні послуги та повноцінно брати участь у житті громади в онлайн форматі.

Очевидно, що цифрова трансформація територіальної громади має виключно позитивні складові:

- підвищення результативності – завдяки впровадженню інформаційно-комунікаційних технологій у повсякденні владні процедури, вони стають оперативними та ефективними;

- якісна робота з огляду на досвід – цифровізація дає змогу зберігати значні обсяги інформації системно та щільно, отже ідея проаналізувати дані минулих років стає більш ніж реальною;

- прогнозування – вищезазначений пункт автоматично провокує здібність передбачити тенденції розвитку територіальної громади;

- зниження корупції – відсутність очного спілкування фактично знищує можливість корупційного впливу на державну владу та на процес прийняття нею рішень;

- оптимізація процесу надання адміністративних послуг – «пандемічна реальність» диктує нові умови життя, зокрема, центри надання адміністративних послуг переходять в онлайн формат, задля збереження життя та здоров'я громадян.

Таким чином, цифрова трансформація місцевого самоврядування є відправним пунктом подальшої повної цифровізації суспільства. Яке, у свою чергу, складається з органів місцевого самоврядування та мешканців, які проводять діджитал комунікацію з метою розвитку громади.

Існуюча концепція «Good Governance» закріплює основні аспекти процесу цифровізації територіальної громади, зокрема:

- залучення громади до прийняття важливих рішень (онлайн чи офлайн);

- забезпечення прозорості діяльності та усіх прийнятих владою рішень – здійснюється за рахунок відкритого доступу до публічної інформації;

- підзвітність – усі несуть відповідальність за власні дії та прийняті рішення;
- інноваційність діяльності – тісний діалог між органами місцевого самоврядування та громадянами дає змогу почути один одного, навіть у випадку відкритості до змін та реалізації запропонованих громадою інноваційних проєктів;
- чутливість – комунікація гарантує задоволення потреб сторін;
- доступність – консенсус між громадою та здатність чути потреби кожного мешканця [1].

Функціональна користь цифровізації територіальної громади реалізується виключно у випадку доступності інформаційно-комунікаційних технологій та підвищення рівня цифрової компетенції населення. Наразі проблемою забезпечення доступу до Інтернету опікується Міністерство цифрової трансформації, які обіцяло до 2024 року підключити 95 % території України до мережі високошвидкісного Інтернету.

Найбільшою проблемою на шляху цифровізації територіальної громади постає шаблонна недостатність фінансування, або неефективне використання вже виділених коштів. Наприклад, фінанси можуть бути направлені на модернізацію вже застарілих інформаційно-комунікаційних засобів. Все це гальмує процес діджиталізації суспільства. Водночас, радує персональне бачення багатьох територіальних громад процесу цифровізації, але, на жаль, програми медіарозвитку перебувають досі на початковому рівні через вищевказані причини.

Аналізуючи перспективи розвитку цифрової територіальної громади в Україні, слід звернути увагу на наступні аспекти:

- цифровий контроль виділених ресурсів громади;
- повсякчасне впровадження інструментів «електронної держави» у процедуру розвитку цифрового суспільства;
- побудова відкритих, довірчих відносин державної влади з населенням, представниками бізнесу (зокрема, ІТ сфери);
- підвищення рівня цифрової компетентності (знань, вмінь) громадян щодо використання інформаційно-комунікаційних технологій; подібна ініціатива вже активно реалізується завдяки державного

порталу «Дія. Цифрова освіта», який містить величезну кількість освітніх серіалів для кожного. Водночас, цей портал містить рекомендації для побудови цифрової громади, впровадження електронних інструментів та інноваційних технологій у життя суспільства [2];

- процес подолання цифрової нерівності шляхом створення інфраструктури у вигляді доступу до мережі Інтернет по всій країні;
- створення єдиного безпечного інформаційного простору.

Резюмуючи викладене, цифровий розвиток суспільства обов'язково передбачає наявність прогресивного місцевого самоврядування: перенесення процесу надання державних послуг в мережу Інтернет; підвищення цифрової компетенції та електронної грамотності населення (у тому числі, викладання основ кібергігієни та кібербезпеки); сприяння доступу населення до інформаційно-комунікаційних технологій; подолання цифрової дискримінації та забезпечення рівності; збільшення фінансування сфери та ін.

Загалом використання новітніх технологій посприє зміцненню комунікації між населенням та державною владою, а отже – підвищить довіру до державної влади та прийнятою нею рішень.

ЛІТЕРАТУРА

1. Шаульська Г. М. (2019). «Принципи «належного врядування»: перспективи впровадження в Україні». *Держава та регіони: державне управління*, Vol. 2 (66), С. 140–143.
2. «Дія. Цифрова освіта». Офіційний веб-сайт. URL: <https://osvita.diia.gov.ua/> (дата звернення : 07.09.2021).

REFERENCES

1. Shaulska, H.M. (2019). «Principles of Good Governance: Prospects for Implementation in Ukraine». *Derzhava ta rehiony: derzhavne upravlinnia - State and regions: public administration*, Vol. 2 (66), 140–143 [in Ukrainian].
2. «Action. Digital education». Official website. URL: <https://osvita.diia.gov.ua/> [in Ukrainian].

Шматков Даніїл Ігорович

*старший науковий співробітник НДІ правового забезпечення
інноваційного розвитку НАПрН України
ORCID: 0000-0003-2952-4070*

ВІДПОВІДАЛЬНІ ДОСЛІДЖЕННЯ ТА ІННОВАЦІЇ: ВИКЛИКИ ДЛЯ РОЗВИТКУ ІННОВАЦІЙНОЇ ЕКОНОМІКИ УКРАЇНИ

Доповідь присвячено вивченню європейського досвіду з формування концепції та розвитку відповідальних досліджень та інновацій. Встановлено, що впровадження відомих практик з питання є важливим для української інноваційної економіки, науки та суспільства.

Ключові слова: відповідальні дослідження та інновації, ЄС, закони України, цілі сталого розвитку.

Shmatkov Daniil

*Senior Research Associate of the Scientific and Research Institute
of Providing Legal Framework for the Innovative Development
of NALS of Ukraine
ORCID: 0000-0003-2952-4070*

RESPONSIBLE RESEARCH AND INNOVATION: CHALLENGES FOR THE DEVELOPMENT OF INNOVATIVE ECONOMY OF UKRAINE

The report is devoted to the study of European experience in the formation of the concept and development of responsible research and innovation. It is established that the implementation of well-known practices on the issue is important for the Ukrainian innovative economy, science and society.

Keywords: responsible research and innovation, EU, laws of Ukraine, sustainable development goals.

В 2014 році у своїй доповіді «Дорога до гідного життя до 2030 року: викоринення злиднів, перетворення умов життя всіх людей і

захист планети» Генеральний секретар ООН, серед іншого, закликав держави-члени робити кроки, спрямовані на поступову відмову від нерациональних технологій і на інвестування коштів в інновації та в розвиток екологічно чистих і безпечних технологій, що забезпечують сталий розвиток.

У повідомленні Європейської Комісії відносно стратегії ЄС на 2011–2014 роки щодо корпоративної соціальної відповідальності [1] було зазначено, що стратегічний підхід до корпоративної соціальної ставить на меті запровадження процесу інтеграції соціальних, екологічних, етичних питань, проблем прав людини та споживачів у різноманітні бізнес-процеси та основну стратегію у тісній співпраці з зацікавленими сторонами. Встановлено, що державні органи повинні відігравати допоміжну роль шляхом розумного поєднання добровільних заходів політики та, при необхідності, додаткового регулювання, наприклад, для сприяння прозорості, створення ринкових стимулів для відповідальної ділової поведінки.

Ідеї соціальної відповідальності знаходять своє відображення не тільки в напрямках розвитку приватного бізнесу, а і проникають як «наскрізні питання» у міжнародні програми розвитку досліджень та інновацій. Так, у програмі Horizon 2020 відповідальні дослідження та інновації визначено як підхід, що передбачає та оцінює потенційні наслідки та суспільні очікування щодо досліджень та інновацій, з метою сприяння проєктуванню інклюзивних та стійких досліджень та інновацій. На практиці відповідальні дослідження та інновації реалізуються як пакет, що включає участь багатьох суб'єктів та громадськості у дослідженнях та інноваціях, що полегшує доступ до наукових результатів, залучення гендеру та етики до змісту та процесу досліджень та інновацій, а також офіційної та неформальної науки освіти.

В ЄС функціонує Європейська група з етики в науці та нових технологіях [2], завдання якої визначені як важливі для інтеграції основних прав і цінностей в політику ЄС в усіх галузях наукових і технологічних інновацій. Європейська група з етики в науці та нових технологіях надає Європейській Комісії незалежні рекомендації з питань, в яких етичні, соціальні аспекти і аспекти основних прав

перетинаються з розвитком науки і нових технологій. Група виявляє, визначає і вивчає етичні питання, що виникають у зв'язку з розвитком науки і технологій, а також забезпечує керівництво, яке має вирішальне значення для розробки, реалізації та моніторингу політики або законодавства ЄС в формі аналізу і рекомендацій, представлених у висновках і заявах, які повинні бути орієнтовані на просування етичної політики ЄС.

Різноманітні дослідницькі проекти, що подавались на розгляд за програмою Horizon 2020 проходили внутрішню та зовнішню оцінку комісій з етики, а також передбачали відповідне самооцінювання з етичних питань. Крім того, Європейська комісія надавала дослідницькі гранти проектам, ціллю яких було безпосереднє вивчення та впровадження відповідальних досліджень та інновацій. Наприклад, у проекті PRISMA (2016–2019) [3] досягнуто мети отримання уроків про те, як відповідальні дослідження та інновації можна реалізувати на практиці в більш широкому масштабі на прикладах автоматизованих автомобілів, Інтернет-технологій, безпілотників, біотехнологій, синтетичної біології та нанотехнології. Проект COMPASS (2016–2019) [4] переслідував три всеосяжні мети: надання доказів для кращого використання відповідальних досліджень та інновацій в промислових НДДКР, сприяння співробітництву в трьох ключових інноваційних областях (охорона здоров'я, нанотехнології, ІКТ) та сприяння відповідальному і сталому управлінню НДДКР у високоінноваційних підприємствах.

Досягненню цілей сталого розвитку присвячено багато досліджень [5]. Повідомлення різноманітних згаданих міжнародних організацій та установ, а також результати усіх згаданих високоякісних міжнародних досліджень свідчать про те, що прогнозування та передбачення у контексті відповідальних досліджень та інновацій є наріжним каменем досягнення цілей сталого розвитку через інноваційний розвиток. Максимально прогнозоване зростання досліджень та інновацій дозволяє систематично екстраполювати всі вірогідні сценарії застосування результатів НДДКР; визначати в цих сценаріях можливі ризики, можливості, невизначеності, критичні проблеми та намічувати можливі шляхи їх запобігання, управління або використання тощо.

Сьогодні в Україні із залучення експертів та громадськості удосконалюються такі пріоритетні для інноваційної економіки закони, як Закон України «Про наукову і науково-технічну діяльність» та Закон України «Про підтримку та розвиток інноваційної діяльності». Проте, питанням створення, оцінки та впровадження відповідальних досліджень та інновацій приділено недостатньо уваги. Подібні визначення та структури не зустрічаються як у тексті згаданих законів, так і у пропозиціях щодо їх удосконалення, хоча у чинних редакціях цих документів встановлено необхідність пріоритетної державної підтримки розвитку науки як джерела економічного зростання і невід’ємної складової національної культури та освіти, створення умов для реалізації інтелектуального потенціалу громадян у сфері наукової і науково-технічної діяльності, забезпечення використання досягнень вітчизняної та світової науки і техніки для задоволення соціальних, економічних, культурних та інших потреб.

Отже, з однієї сторони, впровадження досвіду з розробки концепцій, регулювання, стимулювання та розвитку відповідальних досліджень та інновацій країн-членів ЄС є важливим для української інноваційної економіки, науки та суспільства. З іншої сторони, ретельні дослідження методів прогнозування та передбачення розвитку наслідків відповідальних досліджень та інновацій є цікавими та актуальними для міжнародної спільноти.

ЛІТЕРАТУРА

1. Communication from the Commission to the European Parliament, the Council, the European Economic and Social Committee and the Committee of the Regions A renewed EU strategy 2011-14 for Corporate Social Responsibility. URL: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=celex%3A52011DC0681>.

2. Commission Decision (EU) 2021/156 of 9 February 2021 renewing the mandate of the European Group on Ethics in Science and New Technologies. URL: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=celex%3A52011DC0681>.

3. Airi D. L., Porcari A., Pimponi D., Borsella E., & Mantovani E. PRISMA RRI-CSR Roadmap. 2019. URL: <https://www.rri-prisma.eu/wp-content/uploads/2019/05/PRISMA-RRI-CSR-ROADMAP-final-draft.pdf>.

4. Nwafor C., Jarmai K., Stacherl B., Montevecchi F. Integration of the RRI approach into collaborative R&D&I and SME participation in European funded collaborative research in healthcare, nanotechnology and ICT. Benchmark report & policy paper. URL: https://innovation-compass.eu/wp-content/uploads/2017/09/D1.4-Benchmark-Report_Integration-of-the-RRI-approach-into-collaborative-Research-Development-Innovation-.pdf.

5. Shmatkov D., Bielikova N., Antonenko N., & Shelkovyj A. Developing an environmental monitoring program based on the principles of didactic reduction. *European Journal of Geography*, 2019. № 10(1). P. 99–116.

REFERENCES

1. Communication from the Commission to the European Parliament, the Council, the European Economic and Social Committee and the Committee of the Regions A renewed EU strategy 2011-14 for Corporate Social Responsibility. URL: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=celex%3A52011DC0681> [in English].

2. Commission Decision (EU) 2021/156 of 9 February 2021 renewing the mandate of the European Group on Ethics in Science and New Technologies. URL: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=celex%3A52011DC0681> [in English].

3. Airi, D. L., Porcari, A., Pimponi, D., Borsella, E., & Mantovani, E. (2019). PRISMA RRI-CSR Roadmap. URL: <https://www.rri-prisma.eu/wp-content/uploads/2019/05/PRISMA-RRI-CSR-ROADMAP-final-draft.pdf> [in English].

4. Nwafor, C., Jarmai, K., Stacherl, B., Montevecchi F. Integration of the RRI approach into collaborative R&D&I and SME participation in European funded collaborative research in healthcare, nanotechnology and ICT. Benchmark report & policy paper. URL: https://innovation-compass.eu/wp-content/uploads/2017/09/D1.4-Benchmark-Report_Integration-of-the-RRI-approach-into-collaborative-Research-Development-Innovation-.pdf [in English].

5. Shmatkov, D., Bielikova, N., Antonenko, N., & Shelkovyj, A. (2019). Developing an environmental monitoring program based on the principles of didactic reduction. *European Journal of Geography*, 10(1), 99–116 [in English].

Ярошенко Олег Миколайович
*доктор юридичних наук, професор,
старший науковий співробітник НДІ правового забезпечення
інноваційного розвитку НАПрН України,
член-кореспондент НАПрН України
ORCID: 0000-0001-9022-4726*

ЦИФРОВІЗАЦІЯ – КЛЮЧОВИЙ ФАКТОР УДОСКОНАЛЕННЯ ОСВІТИ

У науковій роботі розглядається питання впровадження цифровізації в сучасний освітній простір.

Ключові слова: цифровізація, цифрова освіта, цифрові компетентності.

Yaroshenko Oleh
*2nd PhD, Senior Researcher of the Scientific and Research Institute
of Providing Legal Framework for the Innovative Development
of NALS of Ukraine, corresponding member of NALS of Ukraine
ORCID: 0000-0001-9022-4726*

DIGITALIZATION IS A KEY FACTOR IMPROVEMENT OF EDUCATION

The scientific work considers the introduction of digitalization in the modern educational space.

Key words: digitalization, digital education, digital competencies.

Сьогодні цифровізація постає ключовим фактором удосконалення системи освіти. Окрім безпосереднього впливу на ефективність навчального процесу, діджиталізація надає ланцюг непрямих переваг, зокрема завдяки цифровізації освітній процес стає більш персоналізованим, доступним і гнучким, що, у свою чергу, забезпечує комфортні умови для самонавчання, ефективного розвитку та кар'єрного зростання. Різні аспекти впровадження цифровізації

в освітній простір були предметом дослідження як зарубіжних, так і вітчизняних учених. Однак, незважаючи на проявлений науковою спільнотою інтерес, питання впровадження цифровізації в сучасний освітній простір потребують свого подальшого дослідження, особливо сьогодні в умовах пандемії та необхідності дистанційного навчання.

Розвиток цифрової освіти ініціює появу нових освітніх практик, що в свою чергу сприяє трансформації освітньої системи в цілому. Галузь освіти, локалізована інституційними, тимчасовими і просторовими рамками, значно модернізується за рахунок упровадження цифрових технологій в освітній процес. Відповідно до Концепції розвитку цифрової економіки та суспільства України на 2018–2020 роки [1] цифровізація освіти є сучасним етапом її інформатизації, що передбачає насичення інформаційно-освітнього середовища електронно-цифровими пристроями, засобами, системами та налагодження електронно-комунікаційного обміну між ними, що фактично уможливорює інтегральну взаємодію віртуального та фізичного, тобто створює кіберфізичний освітній простір та залежить від об'єктивних умов та сучасних тенденцій розвитку інформаційного суспільства. Цифровізація передбачає принципово новий формат освітнього середовища, в основі якого цифрові технології, що забезпечують зручні та доступні сервіси і платформи для підвищення конкурентоспроможності, більш ефективної взаємодії усіх учасників навчального процесу, підвищення його прозорості, підвищення ролі інтелектуальної власності, розвитку цифрових навичок. Як зазначається у звіті експертів Всесвітнього економічного форуму в Давосі «Готовність до майбутнього виробництва» [2], для таких держав, як Україна, зосередитися на цифровізації – правильний і єдиний спосіб скоротити настільки відчутний розрив у міжнародних показниках порівняно з іншими країнами світу.

В останні роки в напрямі реформування освіти у багатьох економічно розвинених державах відбулася розробка ключових документів, що стали орієнтирами для освітян, серед яких розроблена та представлена в країнах ЄС *Рамка цифрової компетентності для громадян 2.0 (Digital Competence Framework for Citizens 2.0)* [8]. Єв-

ропейською спільнотою проведено значну роботу щодо створення потенціалу для цифрової трансформації освіти та навчання, зокрема для зміни вимог до навичок та компетентностей для громадян. Робота була зосереджена на розробці рамок цифрової компетентності для громадян (DigComp), для педагогів (DigCompEdu), для освітніх організацій (DigCompOrg) та для споживачів (DigCompConsumers).

Водночас, на думку експертів, «в Україні не існує бачення та жодної державної ініціативи, програми, стратегічного документа, спрямованих на створення комплексної національної системи розвитку цифрової грамотності. Також на державному рівні відсутні інструменти моніторингу та оцінки цифрових компетенцій. Відсутність комплексної методології для проведення необхідних досліджень ситуації у сфері розвитку цифрових навичок і компетенцій унеможливує розробку методології вимірювання та впровадження незалежної сертифікації рівня цифрових навичок відповідно до потреб ринку праці. Методика збирання статистичних даних державними органами статистики є не дуже досконалою для проведення належного аналізу ситуації у сфері розвитку цифрових навичок і компетенцій. Таким чином, означена галузь є однією з найбільш неврегульованих у сфері гармонізації цифрових ринків» [3]. Тому за відсутності сформованої та виваженої політики в цьому напрямі сфера цифрових компетенцій в Україні розвивається хаотично та переважно окремо від формальної освіти, що суттєво впливає як на якість формування людського капіталу, так і на можливість його реалізації.

Для створення дійсно сприятливого інноваційного середовища в країні і в кожній організаційній інституції потрібне значне поширення базових знань про сучасні інноваційно-технологічні процеси в умовах здійснення цифрової трансформації. Це підвищує ступінь сприйняття інновацій у соціальному й економічному аспектах, забезпечує довіру до інноваційних програм уряду, мотивацію у працівників. Проголошена стратегічна мета держави у напрямі підвищення якості професійної освіти та її інтеграції у світовий освітянський простір, збільшення частки витрат на модернізацію та цифровізацію має сприяти формуванню сучасного знанневого сектору господарства як основи та первинної ланки в загальній системі соціально-

економічного розвитку країни і досягнення на базі цього економічного зростання, формування та реалізації людського капіталу. Держава повинна стати, з одного боку, прикладом успішних інновацій для громадян, некомерційних організацій і бізнесу, з другого – забезпечити сприятливе середовище для інновацій, що неможливо без сприйняття системою державного управління реальності цифрової економіки через свою повсякденну діяльність. Терміново має бути розроблена і апробована концепція базової моделі цифрових компетенцій і ключових цифрових компетенцій, що забезпечують ефективну взаємодію бізнесу, освіти і суспільства в умовах цифрової економіки й ураховують актуальні і гострі теми: основні тренди і визначення можливих сценаріїв розвитку системи вищої освіти в умовах цифровізації, сучасні вимоги до державного управління і компетенції державних службовців, що формуються в освітніх програмах, кращі практики підготовки державних публічних і муніципальних службовців та ін. [4].

На сьогодні, виходячи із законодавчо визначених повноважень, найбільший вплив на розвиток сфери цифрових компетенцій мають Міністерство освіти і науки України та Державне агентство з питань електронного урядування, які мають відігравати найважливішу роль у формуванні відповідних навчальних програм та формувати нові тенденції в системі освіти, спрямовані на підвищення рівня цифрової грамотності населення.

Отже, одним із перспективних напрямів розвитку вітчизняної системи освіти повинна стати її цифровізація, оскільки цифрові технології роблять освітній процес мобільним, диференційованим та індивідуальним. Сьогодні немає сумніву в тому, що світ цифрових технологій загалом, та освіти зокрема, це не лише новий логічний етап розвитку технологічної сфери людства, а й усієї існуючої правової та соціально-політичної реальності. Зосередитися на цифровізації освіти для України це правильний і єдиний спосіб скоротити настільки відчутний розрив у міжнародних показниках порівняно з іншими країнами світу. Це питання ще більше загострюється через пандемію коронавірусу COVID-19, карантинні заходи та необхідність дистанційного навчання.

ЛІТЕРАТУРА

1. Концепція розвитку цифрової економіки та суспільства України на 2018-2020 роки: схвал. розпорядж. Каб. Міністрів України від 17.01.2018 р. № 67-р. *Офіційний вісник України*. 2018. № 16. Ст. 560.
2. Digital Transformation Initiative (DTI). URL: <http://reports.weforum.org/digital-transformation>.
3. Проблеми та перспективи гармонізації цифрового ринку України з ринками ЄС та країн СхП: аналіт. звіт. URL: <https://www.civicsynergy.org.ua/wp-content/uploads/2018/04/Problemy-ta-perspektyvygarmonizatsiyi-tsyfrovogorynku-Ukrayinyz-rynkamy-YES-ta-krayin-ShP.pdf>.
4. Куйбіда В. С., Петроє О. М., Федулова Л. І., Андрощук Г. О. Цифрові компетенції як умова формування якості людського капіталу: аналіт. зап. Київ: НАДУ, 2019. 28 с.

REFERENCES

1. Kontseptsiia rozvytku tsyfrovoy ekonomiky ta suspilstva Ukrainy na 2018-2020 roky: skhval. rozporiadzh. Kab. Ministriv Ukrainy vid 17.01.2018 r. № 67-r. (2018). *Ofitsiinyi visnyk Ukrainy – Official Gazette of Ukraine*, 16, art. 560 [in Ukrainian].
2. Digital Transformation Initiative (DTI). URL: <http://reports.weforum.org/digital-transformation> [in English].
3. Problemy ta perspektyvy harmonizatsii tsyfrovoho rynku Ukrainy z rynkamy YeS ta krain SkhP: analit. zvit. URL: <https://www.civicsynergy.org.ua/wp-content/uploads/2018/04/Problemy-ta-perspektyvygarmonizatsiyi-tsyfrovogorynku-Ukrayinyz-rynkamy-YES-ta-krayin-ShP.pdf> [in Ukrainian].
4. Kuibida, V.S., Petroie, O.M., Fedulova, L.I., Androshchuk, H.O. (2019). *Tsyfrovi kompetentsii yak umova formuvannia yakosti liudskoho kapitalu*. Kyiv: NADU [in Ukrainian].

Знаменський Георгій Львович
*доктор юридичних наук, професор,
провідний науковий співробітник
НДІ правового забезпечення інноваційного розвитку
НАПрН України,
член-кореспондент НАПрН України,
Заслужений діяч науки і техніки України*

ІННОВАЦІЙНЕ ЗАКОНОДАВСТВО В СУЧАСНИХ УМОВАХ

У публікації розглянуто деякі аспекти сучасного стану інноваційного законодавства. Підкреслено, що в умовах євроінтеграційних процесів чинне законодавство України, що регулює інноваційні відносини, потребує відповідного оновлення. Також акцентовано увагу на доцільності закріплення у відповідних нормах сучасних правових механізмів стимулювання інноваційної діяльності.

Ключові слова: інноваційне законодавство, інновації, правове регулювання, інноваційні відносини, євроінтеграція.

Znamenskiy Georgiy
Doctor of law, professor, Leading Researcher of the Scientific and Research Institute of Providing Legal Framework for the Innovative Development of NALS of Ukraine, Corresponding Member of the NALS of Ukraine, Honored Worker of Science and Technology of Ukraine

INNOVATIVE LEGISLATION IN MODERN CONDITIONS

The publication considers some aspects of the current state of innovation legislation. It is stressed that under the conditions of European integration processes, the current legislation of Ukraine regulating innovative relations needs a corresponding update. It also focuses on the feasibility of consolidation in the relevant norms of modern legal mechanisms of stimulation of innovation activity.

Key words: innovative legislation, innovations, legal regulation, innovative relations, European integration.

Сучасний етап розвитку економіки України характеризується зміною пріоритетів національного прогресу. В умовах глобалізації суспільних та соціально-економічних процесів світове співтовариство визначає відправним фактором суспільного прогресу саме розвиток людини та якісні внески в людський потенціал, по відношенню до яких культура виробництва, продуктивність праці та інші пріоритети вважаються вторинними. Наразі досягнення економічного розвитку шляхом широкомасштабного введення у господарський обіг таких продуктів інтелектуальної праці, як знання, технології, науково-технічні розробки, тощо для їх комерціалізації та досягнення соціально-економічного ефекту, визнається моделлю інноваційного розвитку економіки Євросоюзу. Обраний Україною шлях інтеграції до Євросоюзу вимагає зближення та інтеграцію національної економічної системи до систем країн ЄС. Це ставить Україну перед вибором запровадження тієї моделі розвитку, яка прийнята ЄС за базову, тобто моделі інноваційного розвитку [3].

Зазначимо, що особливими вимогами до характеру та темпів розвитку національної економіки після її виходу із багаторічного глибокого кризового стану стають завдання забезпечення її відтворювального інноваційного циклу на новій технологічній основі в умовах ринкової економіки, а також забезпечення соціальної спрямованості цього відтворювального циклу з максимально ефективним використанням інноваційного потенціалу країни, внутрішніх та зовнішніх ресурсів, досягнення випереджальних темпів динаміки розвитку порівняно з провідними країнами світу відповідно до напрямку прогресу світової економіки.

У цьому контексті важливого значення набуває стан нормативно-правової бази у сфері інноваційних відносин. Показово, що перші українські законодавчі акти, які містили норми про інноваційну діяльність, почали з'являтися на «зламі століть» (в останні роки 20-го та в перші роки 21-го століття). В нову законодавчу базу увійшли, поряд з конституційними положеннями, норми з актів різної юридичної сили – від кодексів, інших фундаментальних законів до законів поточних, а далі, відповідно до законодавчій ієрархії, до підзаконних нормативно-правових актів.

Безумовно, першочергово слід відзначити Основний Закон держави, в якому віднайшли своє закріплення правові передумови державної інноваційної політики. Передусім громадянам гарантується свобода наукової і технічної, а також інших видів творчості, захист інтелектуальної власності, необхідних авторських прав. До найбільш значних актів законодавства, безпосередньо спрямованих на регулювання відносин з інноваційної діяльності, слід віднести такі, як-то:

(а) Господарський кодекс України [1], у якому дається визначення інноваційної діяльності, визначаються її види, форми інвестування в інновації, шляхи та форми державного регулювання та система державних гарантій інноваційної діяльності, основні засади державної експертизи інноваційних проєктів, поняття та зміст договору на створення і передачу науково-технічної продукції, який використовується при виконанні інноваційних розробок;

(б) Цивільний кодекс України [6], який визначає основні положення про інтелектуальну власність та її державний захист, регламентує питання виконання науково-дослідних або дослідно-конструкторських та технологічних робіт, в тому числі розробку інноваційних проєктів;

(в) Закон України «Про інноваційну діяльність» [4], що забезпечує правове регулювання комерційної інноваційної діяльності, в тому числі дає визначення основним поняттям інноваційної діяльності, викладає основні засади державного регулювання в цій сфері;

(г) Закон України «Про пріоритетні напрями інноваційної діяльності в Україні» [5] визначає поняття пріоритетних напрямів інноваційної діяльності, їх видів (стратегічні та середньострокові), основних засад їх формування, експертизи, затвердження механізму їх реалізації та моніторингу;

та інші акти.

З огляду на наведене, констатуємо, що наразі в Україні існує велика кількість нормативно-правових актів, які регламентують різноманітні аспекти інноваційної діяльності. У той же час, незважаючи на існуючу доволі широку нормативну базу, в умовах розбудови цифрової економіки та суспільства актуалізується питання щодо оновлення нормативної бази й закріплення у відповідних нормах су-

часних правових механізмів стимулювання інноваційної діяльності (приміром, йдеться про надання податкових пільг учасникам інноваційної діяльності, а також інших форм державної й регіональної підтримки, спрощення процедур дозвільного характеру тощо). Такий підхід дозволить побудувати нову модель взаємодії між державою та іншими учасниками інноваційних відносин.

ЛІТЕРАТУРА

1. Господарський кодекс України від 16.01.2003 р. № 436-IV. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/436-15#Text>.
2. Конституція України від 28.06.1996 р. № 254к/96-ВР. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80#Text>.
3. Правове забезпечення інноваційного розвитку в Україні. URL: https://minjust.gov.ua/m/str_13958.
4. Про інноваційну діяльність: Закон України від 04.07.2002 р. № 40-IV. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/40-15#Text>.
5. Про пріоритетні напрями інноваційної діяльності в Україні: Закон України від 08.09.2011 р. № 3715-VI. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3715-17#Text>.
6. Цивільний кодекс України від 16.01.2003 р. № 435-IV. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/435-15#Text>.

REFERENCES

1. Hospodarskyi kodeks Ukrainy vid 16.01.2003 r. № 436-IV. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/436-15#Text> [in Ukrainian].
2. Konstytutsiia Ukrainy vid 28.06.1996 r. № 254k/96-VR. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80#Text> [in Ukrainian].
3. Pravove zabezpechennia innovatsiinoho rozvytku v Ukraini. URL: https://minjust.gov.ua/m/str_13958 [in Ukrainian].
4. Pro innovatsiinu diialnist: Zakon Ukrainy vid 04.07.2002 r. № 40-IV. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/40-15#Text> [in Ukrainian].
5. Pro priorytetni napriamy innovatsiinoi diialnosti v Ukraini: Zakon Ukrainy vid 08.09.2011 r. № 3715-VI. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3715-17#Text> [in Ukrainian].
6. Tsyvilnyi kodeks Ukrainy vid 16.01.2003 r. № 435-IV. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/435-15#Text> [in Ukrainian].

Огієнко Інна Віталіївна

*кандидат юридичних наук, науковий співробітник
НДІ правового забезпечення інноваційного розвитку
НАПрН України,*

*доцент кафедри трудового, аграрного, екологічного права
та соціального захисту населення Харківського університету
ORCID: 0000-0002-2919-5513*

ЗАГРОЗИ ДЕРЕГУЛЯЦІЇ ТРУДОВИХ ВІДНОСИН В УМОВАХ ЦИФРОВИХ ТРАНСФОРМАЦІЙ В УКРАЇНІ

Публікація присвячена дослідженню проблем, що виникають під час реформи трудового законодавства. Автор проаналізував чинне законодавство про працю, проєкт Закону України, законодавство Європейського Союзу та зробив відповідні висновки.

Ключові слова: трудове законодавство, трудові відносини, трудовий договір, контракт.

Ogienko Inna

*Ph.D, Researcher of the Scientific and Research Institute
of Providing Legal Framework for the Innovative Development
of NALS of Ukraine,
Associate Professor of the Labor, Agrarian and Environmental Law
and Social Protection Department of Kharkiv University
ORCID: 0000-0002-2919-5513*

THREATS OF DEREGULATION OF LABOR RELATIONS IN THE CONDITIONS OF DIGITAL TRANSFORMATIONS IN UKRAINE

The scientific work is devoted to the study of problems that arise during the reform of labor legislation. The author analyzed the current labor legislation, the Labor Law of Ukraine, the legislation of the European Union and made the relevant conclusions.

Keywords: labor legislation, labor relations, employment contract, work contract.

Сучасні економічні умови, в яких знаходиться наша держава, виклики, з якими стикнувся весь світ, в тому числі і пов'язані з пандемією останніх років, і, як наслідок, прискорення змін і трансформацій в багатьох сферах економіки викликають необхідність приведення у відповідність новим реаліям і законодавства. Необхідність змін у підходах до регулювання трудових відносин ні в кого не викликає питань. Про необхідність прийняття нового Трудового Кодексу говорять вже тривалий час, на розгляд до Верховної Ради України подавалися десятки законопроектів, але жоден з них не пройшов друге читання. Законодавці постійно звертають увагу на проблемні питання, які не регулюються належним чином нормами діючого законодавства оскільки не відповідають сучасним тенденціям соціально-економічного розвитку держави в умовах ринкової економіки і тим цифровим трансформаціям в економіці, які мають значний вплив в тому числі і на трудові відносини.

Ситуація останніх двох років змусила законодавця реагувати на виклики, перед якими постало наше суспільство, в результаті чого до чинного Кодексу законів про працю було внесено ряд змін та доповнень.

Серед останніх законодавчих ініціатив привертає до себе увагу законопроект № 5388 від 16.04.2021 року «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо дерегуляції трудових відносин» [3], автори якого пропонують, шляхом внесення змін до Кодексу законів про працю України [1], лібералізувати та дебіюрократизувати трудові відносини і спростити ведення бізнесу в нашій державі. Серед іншого, пропонується виключити необхідність погодження з профспілками в ряді випадків питання про звільнення працівників, спростити процедуру укладення строкового трудового договору та проходження випробування при прийнятті на роботу, а також оптимізувати надання інформації про умови, що застосовуються до трудового договору. В якості позитивних результатів очікується, що вказані зміни трудового законодавства сприятимуть легалізації праці найманих працівників, зниженню рівня бюрократизації трудових відносин і, як наслідок, очікується зменшення навантаження на бізнес. Про позитивні результати, на які слід очіку-

вати працівникам в результаті прийняття вказаного законопроекту, мова не ведеться.

Ряд змін, які пропонується внести до Кодексу законів про працю цим законопроектом, є достатньо дискусійними і, в результаті аналізу, наводять на думку, що більшість новацій не сприятимуть покращенню захисту трудових прав працівників, а, навпаки, у роботодавця з'явиться можливість здійснення впливу на працівника і отримання рішень на свою користь.

Так, наприклад, статтю 9¹ Кодексу законів про працю України «Додаткові, порівняно з законодавством, умови трудового договору», яка входить до глави І «Загальні положення» пропонується викласти в новій редакції «Додаткові порівняно з законодавством умови трудового договору», залишивши зміст попередньої редакції статті і додати нову частину 3 згідно з якою «у випадках, передбачених цим Кодексом, працівник та власник або уповноважений ним орган можуть передбачити додаткові права, обов'язки і відповідальність сторін, умови матеріального забезпечення та організації праці працівника, умови припинення договору, в тому числі дострокового».

По перше, для регулювання питань, пов'язаних з трудовим договором існує глава ІІІ «Трудовий договір», до якої відносяться статті з 21 по 49. По друге, відповідно до ч. 3 ст. 21 Кодексу законів про працю України можливості сторін щодо розширеного договірного регулювання умов трудового договору передбачено у випадку використання контракту, який є особливою формою трудового договору.

Крім цього, в частині 2 нової статті 23¹ Кодексу законів про працю України, передбачається, що «у строковому трудовому договорі, укладеному в письмовій формі, можуть встановлюватися додаткові підстави для його припинення». Запропоновані зміни до законодавства суперечать діючій статті 9 Кодексу законів про працю України, відповідно до якої додаткові умови трудового договору можуть тільки покращувати становище працівника, у разі, якщо вони погіршують, такі умови вважаються недійсними.

Законопроектом № 5388 в ч.3 ст.32 Кодексу законів про працю пропонується внести уточнення, що працівник має бути поінформованим про зміну істотних умов праці лише у випадку, якщо ці нові

умови погіршують існуючі умови праці. Ця пропозиція суперечить як діючому українському законодавству (стаття 9 Кодексу законів про працю України), так і законодавству країн Європейського Союзу. Так, наприклад, відповідно до п.1 ст.6 Директиви (ЄС) 20/9/1152 від 20.06.2019 «Про прозорі та передбачувані умови праці в Європейському Союзі» [4], у випадку будь-яких змін в основних аспектах трудових відносин, інформація про можливі зміни надається роботодавцем працівникові у формі письмового документу за першої можливості, але не пізніше, ніж у день, у який ці зміни набрали чинності.

Також необхідно звернути увагу на те, що цим проектом пропонується виключення статей 43, 43¹ Кодексу законів про працю України та статей 38, 39 Закону України «Про професійні спілки, їх права та гарантії діяльності» [2], що призведе до значного звуження прав профспілок у питаннях захисту найманих працівників і фактично позбавить профспілки правового механізму реалізації гарантій щодо захисту членів виборних органів первинних профспілкових організацій при звільненні з ініціативи роботодавця.

Необхідність удосконалення правового регулювання трудових відносин, що потребують змін з урахуванням сучасних економічних реалій, викликана зокрема, прагненням нашої держави до цифрових трансформацій в економіці, принципів ринкового саморегулювання, сучасного організаційного і кадрового менеджменту, потреб сучасного ринку праці та необхідності створення умов як для самореалізації найманих працівників, так і підвищення конкурентоздатності роботодавців, появи нових гравців на ринку праці.

В цілому підтримуючи прагнення лібералізувати та дебіюрократизувати трудові відносини, необхідно зауважити, що на сьогодні склалася тенденція до розгляду і затвердження норм, які містять внутрішні юридичні суперечності та неузгодженості. Тому виникає питання, чи допоможе така «реформа» трудового законодавства спростити ведення бізнесу, покращити економічний та інвестиційний клімат держави. Намагання перевести регулювання трудових відносин виключно в площину положень викладених в трудовому договорі, звести трудові відносини тільки до індивідуально - договірному регулюванню, не враховуючи необхідність дотримання за-

конодавчих гарантій і зведення майже нанівець всіх напрацювань в сфері колективно-договірного регулювання, в майбутньому призведе до послаблення соціального захисту працівників і неможливості забезпечення виконання захисної функції трудового права.

ЛІТЕРАТУРА

1. Кодекс законів про працю України. *Відомості Верховної Ради УРСР*. 1971. № 50. Ст. 375.
2. Про професійні спілки, їх права та гарантії діяльності: Закон України. *Відомості Верховної Ради України*. 1999. № 45. Ст. 397.
3. Проект Закону про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо дерегуляції трудових відносин. URL: http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_1?pf3511=71684.
4. Директива (ЄС) 20/9/1152 Європейського парламенту і Ради від 20.06.2019 про прозорі та передбачувані умови праці в Європейському Союзі. URL: https://www.ilo.org/wcmsp5/groups/public/---europe/---ro-geneva/---sro-budapest/documents/genericdocument/wcms_748901.pdf.

REFERENCES

1. Kodeks zakoniv pro pratsiu Ukrainy. (1971). *Vidomosti Verkhovnoi Rady URSR - Information of the Verkhovna Rada of the USSR*, 50, art. 375 [in Ukrainian].
2. Pro profesiyni spilky, ikh prava ta harantiï diialnosti: Zakon Ukraïny. (1999). *Vidomosti Verkhovnoi Rady Ukrainy*, 45, art. 397 [in Ukrainian].
3. Proekt Zakonu pro vnesennia zmin do deiakykh zakonodavchykh aktiv Ukrainy shchodo derehuliatsii trudovykh vidnosyn. URL: http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_1?pf3511=71684 [in Ukrainian].
4. Dyrektyva (YeS) 20/9/1152 Yevropeiskoho parlamentu i Rady vid 20.06.2019 pro prozori ta peredbachuvani umovy pratsi v Yevropeyskomu Soiuzi. URL: https://www.ilo.org/wcmsp5/groups/public/---europe/---ro-geneva/---sro-budapest/documents/genericdocument/wcms_748901.pdf [in Ukrainian].

Електронне наукове видання

ЗБІРНИК НАУКОВИХ ПРАЦЬ НДІ ПЗІР НАПрН УКРАЇНИ

Випуск 5

ЦИФРОВІ ТРАНСФОРМАЦІЇ УКРАЇНИ 2021: ВИКЛИКИ ТА РЕАЛІЇ

Упорядник *О. О. Гречко*
Комп'ютерне макетування *А. Г. Якшиної*

Формат 60×84 ¹/₁₆. Гарнітура Times.
Обл.-вид. арк. 10,5.

Адреса редакційної колегії:
НДІ правового забезпечення інноваційного розвитку НАПрН України
61002, Харків, вул. Чернишевська, 80
Тел.: (057) 700-06-64
E-mail: ndipzir@gmail.com
Сайт: ndipzir.org.ua

Свідоцтво про внесення суб'єкта видавничої справи
до Державного реєстру видавців, виготівників і розповсюджувачів
видавничої продукції – серія ДК № 4814 від 17.12.2014 р.